

Kolmas maailmansota ja kiireinen jumala

Jacobo Timermanin kuvaukset antisemitismistä ja viittauksista toiseen maailmansotaan Argentiinan likaisessa sodassa (1976–1983)

Tiia Henriksson

Pro gradu-tutkielma

Yleinen historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Joulukuu 2018

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Tiivistelmä

Tutkin pro gradu-työssäni likaista sotaa toisen maailmansodan retoriikan ja likaisen sodan kokeneiden juutalaisten näkökulmasta. Tutkimukseni alkuperäisaineistona on juutalaisen toimittaja Jacobo Timermanin muistelmateos *Preso sin nombre, celda sin número*, jossa hän kertoo vankeusajastaan Argentiinan viimeisimmän sotilasdiktatuurin aikana. Vuosien 1976–1983 aika tunnetaan nimellä *guerra sucia* eli likainen sota kuvaamaan sotilashallinnon pyrkimystä poliittisilla vainoilla hankkiutua eroon vasemmistosisseistä.

Tutkimusmetodini on kvalitatiivinen metodi ja käytän aineistoni analyysiin sisällönanalyysia. Työssäni tutkin, miten Timerman kertoo likaisen sodan eri osapuolten viittauksella toiseen maailmansotaan puhuessaan likaisesta sodasta. Tutkin, mitä Timerman kertoo sotilasjuntan ideologiasta sekä juutalaisten kohtelusta likaisen sodan ihmisoikeusloukkauksissa. Lisäksi tutkin Timermanin väitettä siitä, että juutalaiset olisivat olleet poliittisen vainon kohteena vain juutalaisuutensa vuoksi.

Tutkimuksessani käy ilmi, että Timerman uskoo sotilasjuntan ideologian olleen peilikuva natsien ideologiasta, kun taas aihetta koskeva tutkimus korostaa sotilasjuntan ottaneen vaikutteita eri lähteistä ja aina soveltaen. Likaisen sodan kaikki osapuolet käyttivät runsaasti toiseen maailmansotaan viittaavia sanoja ja fraaseja, osa oikeuttaakseen ja piilotellakseen likaisen sodan ihmisoikeusrikkomuksia. Osa taas Timermanin tavoin käytti toisesta maailmansodasta tuttua kieltä vastustaakseen ja levittääkseen tietoa likaisesta sodasta. Timerman uskoo sotilasjuntan olleen ideologialtaan vahvan antisemitistinen, mutta oman näkemykseni mukaan juutalaiset osuivat kaappausten kohteeksi esimerkiksi ammattinsa tai vasemmistolaisuutensa vuoksi. Tutkimuksen valossa näyttää kuitenkin siltä, että vankeusaikana juutalaisia vankeja kohdeltiin erityisen julmasti, ja heitä varten suunnitelluilla kidutus- ja nöyryytysmenetelmillä.

Asiasanat: Argentiina, likainen sota, antisemitismi, juutalaiset, toinen maailmansota

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1. Likainen sota ja Jacobo Timerman	1
1.2. Aikaisempi tutkimus ja käyttämäni tutkimusaineisto	3
1.3. Tutkimuskysymykset ja tutkimusmetodi	7
1.4. Elämäkerrat historiantutkimuksen lähteenä	8
2. Likainen sota toisen maailmansodan ja holokaustin jälkijärityksenä	13
2.1 Timermanin näkemys sotilasjuntan ideologiasta	13
2.2. Sotilasjuntan diskurssin ja toisen maailmansodan viittaukset Timermanin muistelmassa	23
2.3. Timermanin kuulemat salaliittoteoriat	33
3. Likainen sota: poliittista vainoa vai kansanmurha?	41
3.1. Holokausti-termin käyttö likaisen sodan yhteydessä	41
3.2. Timermanin näkemys likaisen sodan antisemitismistä	48
3.3. Kohdistettiin kaappaukset todella juutalaisiin, kuten Timerman väittää?	62
Lopuksi	73
Lähdeluettelo	78

1. Johdanto

1.1. Likainen sota ja Jacobo Timerman

Maaliskuussa vuonna 1976 Argentiinan presidentti Isabel Martinez de Perón¹ ja hänen korruptoituneisuudesta ja tehottomuudesta arvosteltu hallituksensa syrjäytettiin vallasta. Maan armeija julistautui juntaksi, maan ylimmäksi vallaksi ja asetti kenraali Jorge Rafael Videlan eli maavoimien ylipäällikön juntan presidentin virkaan. Juntta hajotti kongressin, erotti sille epämieluisia tuomareita, kielsi kaiken poliittisen aktiivisuuden² ja jäädytti oleellisia kohtia perustuslaista. Sotilasjuntan diktatuuri jatkui vuoteen 1983. Tuona aikana vallassa oli yhteensä kolme sotilasjunttaa.³ Sotilasjuntan virallisena tavoitteena oli korvata siviiliyhteiskunta militarisoidulla yhteiskunnalla,⁴ ja tuhota vasemmiston lisäksi liberalismi sekä poliittinen keskusta. Ainakin virallisesti sotilasjuntalla oli alusta alkaen tarkoituksena järjestää lopulta paluu demokratiaan, mutta hankkeelle ei asetettu minkäänlaista aikataulua.⁵ Vuosien 1976–1983 diktatuuri oli Argentiinan viimeinen 1900-luvun diktatuureista, mutta se erosi merkittävästi edeltäjistään. Täysin uutta verrattuna aiempiin sotilasdiktatuureihin, oli juntan aloittaman valtioterrorin järjestelmällisyys, jonka kohteena eivät olleet vain sotilashallituksen vastaiset sissit vaan kaikki vallankumousmielisiksi määritellyt. Likaisen sodan aikana ilmeisesti ainakin suurin osa upseereista saatiin vakuutettua sotilasjuntan toiminnan pääkonseptista: kolmas maailmansota oli alkanut ja sodan vihollinen oli vasemmistoterrorismi. Lisäksi vihollinen oli valinnut tietoisesti juuri Argentiinan kolmannen maailmansodan ensimmäiseksi taistelukentäksi.⁶

Vuoteen 1983 asti jatkuneet tapahtumat saivat pian sotilaiden keskuudessa nimen *la guerra sucia*⁷ eli likainen sota tarkoittamaan armeijan johtohahmojen määräämiin komentoihin kidnapata, kiduttaa ja lopulta tappaa vallankumoukselliseksi epäillyt. Uhrien omaiset eivät koskaan saaneet tietää, mitä tarkalleen oli tapahtunut, ja virallisesti heistä käytettiin nimeä *los desaparecidos* eli kadonneet. Noin puoli vuotta vallankaappauksen

¹ Virallinen nimi on María Estela Martínez Cartas de Perón, mutta käyttämäni nimi on yleisempi muoto. Isabel on lempinimi.

² Kaikkien poliittisten puolueiden toiminta kiellettiin, ja puolueiden omaisuus takavarikoitiin. León Manriquez 1989, 569.

³ Bartolomei 1994, 22–23.

⁴ Bartolomei 1994, 25.

⁵ Lewis 2001, 131.

⁶ Timerman (1981) 2000, 101.

⁷ Valtonen 2002, 586.

jälkeen julkisuuteen nousi raportteja vankiloista, joiden mukaan juutalaisia vankeja varten oli suunniteltu natsien toimia muistuttavia erikoiskidutusmenetelmiä. Raportit paljastivat myös kertomuksia juutalaisten laajamittaisesta antisemitistisestä herjaamisesta ja nöyryyttämisestä.⁸ Kidnappauksien kohteena olivat erityisesti poliittiset toimijat ja tahot, jotka uskaltautuivat levittämään tietoa ja kritisoimaan hallinnon toimia. Erityisesti toimittajat olivat vaarassa, jonka vuoksi suuri osa toimittajista lähti maanpakoon välttääkseen kaapatuksi ja tapetuksi tulemisen. Erään laskelman mukaan 84 toimittajaa kidnapattiin likaisen sodan aikana.⁹ Tutkimukseni lähteenä on yksi niistä toimittajista, jotka päättivät jäädä Argentiinaan riskeistä huolimatta, mutta lopulta joutuivat lähtemään maasta.

Jacobo Timerman syntyi juutalaisperheeseen Ukrainassa vuonna 1923. Viisi vuotta myöhemmin perhe pakeni maasta juutalaisiin kohdistuvia vainoja Argentiinaan.¹⁰ Timerman perusti 60-luvulla kaksi viikoittaista aikakauslehteä sekä liberaalin *La Opinión*¹¹-sanomalehden vuonna 1971.¹² Lehden päätoimittajana Timerman julkaisi ja kirjoitti poikkeuksellisen suorasanaisesti sotilasjuntan toimia kritisoivia artikkeleita. Timerman tunnettiin siitä, että hän kritisoi kaikenlaista laitonta toimintaa sekä äärioikeiston että ääriivasemmiston laittomuuksia. Armeijan ääri-sektori kidnappasi Timermanin huhtikuussa vuonna 1977, eli sotilasjuntan oltua vallassa reilun vuoden. Samalla armeijan johto takavarikoi ja lopetti *La Opinión*-lehden.¹³ Timermania pidettiin vangittuna 30 kuukauden ajan ilman syytteitä kolmessa salaisessa vankilassa ja kahdessa virallisessa vankilassa.¹⁴ Tuona aikana häntä kuulusteltiin, kidutettiin ja pidettiin eristyksessä epäinhimillisissä oloissa.¹⁵ Timermanin kuulustelut koskivat muun muassa hänen yhteyksistään siionistiorganisaatioihin ja hänen uskollisuudestaan Argentiinalle. Maailmanlaajuisen painostuskampanjan ansiosta hänet vapautettiin lopulta vuonna 1979. Heti vapautumisen yhteydessä arvovaltansa puolesta pelkäävä sotilasjunta takavarikoi Timermanin omaisuuden, otti pois Argentiinan kansalaisuuden, ja hänet karkotettiin

⁸ Feitlowitz 2011, 123.

⁹ The Buenos Aires Press Workers Union (*UTPBA*):n mukaan.

¹⁰ Timerman (1981) 2000, 14.

¹¹ *La Opinión* tarkoittaa espanjaksi mielipidettä.

¹² Timerman (1981) 2000, 35.

¹³ Timerman (1981) 2000, 35.

¹⁴ Rein & Davidi 2010, 1. Kts. myös Timerman (1981) 2000, 90.

¹⁵ Esimerkiksi Timerman (1981) 2000, 15–16, 47.

maasta.¹⁶ Jo ennen vapautumistaan Timermanista oli tullut kansainvälinen symboli Argentiinassa tapahtuvalle poliittiselle vainoamiselle.¹⁷

Timerman oli siis yksi harvoista, jotka selvisivät vankeudesta kertomaan kokemuksistaan. Lähdettyään maanpakoon Argentiinasta Israeliin, hän julkaisi vuonna 1981 vankeusajastaan muistelmateoksen *Preso sin nombre, celda sin número*¹⁸, jota käytän tutkimukseni alkuperäisaineistona. Teoksessa Timerman kertoo muun muassa pidätyksestään, vankilaoloistaan, kuulusteluista ja kidutuksista. Koska Timermanin kuvaukset hänen vankila-kokemuksestaan pystyvät kertomaan ainoastaan juuri hänen kokemuksistaan, niitä ei voi yleistää koskemaan kaikkia likaisen sodan kaapattuja. Oman tutkimukseni kannalta teoksessa kiinnostavinta ovatkin Timermanin kertomukset toisen maailmansodan viittausten runsaasta käytöstä likaisessa sodassa, sekä hänen tulkintansa juutalaisten antisemitistisistä kohtelusta.

Likaisesta sodasta on jäänyt lähihistoriaan sijoittuvaksi ilmiöksi varsin vähän alkuperäisaineistoa, ja muistelmateokset ovat kenties runsain ja helpoiten saatavilla oleva aineistomuoto aiheen tutkimukselle. Timermanin muistelmien merkittävyyttä lisää vielä se, että hän oli ensimmäisiä juutalaisia, jotka uskaltautuivat julkisesti kritisoimaan juutalaisten antisemitististä erityiskohtelua vankeudessa.¹⁹ Tämä tekee Timermanin teoksesta erityisen osuvan lähteen tutkia pro graduni aiheita. Sen lisäksi, ainakin Latinalaisen Amerikan juutalaisten historiaan erikoistunut Judith Laikin Elkinin mukaan, mikään Argentiinan antisemitismia koskeva tutkimus ei olisi kokonainen ilman viittauksia Timermanin muistelmateokseen, ja sen julkaisusta seuranneeseen kohuun.²⁰

1.2. Aikaisempi tutkimus ja tutkimusaineisto

Tutkimusaiheeni sijoittuu lähihistoriaan, mikä aiheuttaa useita haasteita etenkin lähdeaineiston osalta. Lähihistoriaan kohdistuvassa tutkimuksessa asiakirjojen merkitys on yleensä vähäinen johtuen niitä koskevista salassapitomääräyksistä.²¹ Tämä onkin yleisin argumentti lähihistorian tutkimusta vastaan. Salassapito-ongelmasta voi kuitenkin selvittää esimerkiksi rajaamalla kysymyksenasettelua.²² Lähihistoriaa tutkivan on siis pysyteltävä sellaisissa kysymyksissä, mihin hänen käytössään oleva tutkimusaineistonsa

¹⁶ Timerman (1981) 2000, 152.

¹⁷ Schmidli 2017, 185.

¹⁸ Suomeksi ”nimetön vanki, numeroton selli”.

¹⁹ Kahan 2015, 439.

²⁰ Laikin Elkin 1985, 133.

²¹ Rasilainen 1995, 62.

²² Soikkanen 1995, 191.

pystyy vastaamaan. Tämä koskee luonnollisesti muutakin kuin lähihistorian tutkimusta. Puutteellinen lähdeaineisto ei siis estä päättelyä ja tulkintaa. Tutkimuskirjallisuuden puute on tietysti haaste etenkin kokemattomalle tutkijalle, sillä tutkimushan rakentuu perinteisesti juuri aiemman tutkimuksen varaan, sen pohjalle tai sen kritiikiksi.²³ Artikkelissaan *Historiankirjoituksen etulinja nykyaikaan!* (1995) poliittisen historian tutkija Timo Soikkanen väittää, että esimerkiksi haastattelut ja muistitieto ovat lähihistoriantutkimuksen kannalta suorastaan valttikortteja, jotka korvaavat monia historiallisen tutkimuksen aineiston puutteita. Soikkanen perustelee tätä sillä, että niitä hyödyntämällä voi saada sellaisia tietoja ja vinkkejä, joita ei mitenkään voi saada irti muusta kirjallisesta materiaalista.²⁴

Yli kolmekymmentä vuotta sitten päättyneen sotilasdiktatuurin ja yli kolmekymmentä vuotta jatkuneen demokratian kauden jälkeenkin monet tahot pyrkivät edelleen saattamaan likaisen sodan ajan ihmisoikeusrikkomukset unohduksiin. Lähteiden hajanaisuus kylmän sodan ajalta ei ole tyypillistä vain Argentiinalle vaan koko Latinalaisen Amerikalle, vaikka monet arkistot ovatkin avautuneet tutkijoiden käyttöön noin viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana.²⁵ Lisäksi vain muutaman tuhannen likaisen sodan aikana kadonneen tarinat on saatu selvitettyä, sillä arkistotietoja kadonneista ei ole julkistettu, tai ne on hävitetty ainakin osittain. *La Comisión Nacional sobre la Desaparición de Personas*²⁶ (CONADEP) eli kadonneiden tapauksia selvittävä komissio on pystynyt vahvistamaan 9 000 tapausta, mutta kadonneita epäillään olevan oikeasti noin 30 000.²⁷ Brasilian ja autoritaaristen hallintojen tutkimiseen erikoistunut professori Anthony W. Pereiran mukaan likaisen sodan aikana kaapattiin 20 000–30 000 ihmistä, ja heidät sijoitettiin heitä varten suunniteltuihin ainakin 365 salaiseen vankilaan.²⁸ Kadonneiden tutkinnassa juuri aineistot tuottavat ongelmia muutenkin kuin niiden puutteellisuuden takia. Ensimmäisinä vuosina todistajalausuntoja saatiin lähes ainoastaan maasta paenneilta, jotka olivat pääasiassa Timermanin tapaan journalistejä.²⁹ Todistajalausuntoja ja listoja kadonneista keräsivät lähinnä lukuisat argentiinalaiset ja ulkomaiset ihmisoikeusjärjestöt, mutta niiden kokoamia tilastotietoja ainakin ihmisoikeuksiin erikoistunut, oikeussosiologi María Luisa Bartolomei pitää varsin

²³ Soikkanen 1995, 121.

²⁴ Soikkanen 1995, 121.

²⁵ Brands 2010, 2.

²⁶ Nimi on suomeksi ”kansallinen kadonneiden tapauksia tutkiva komissio”.

²⁷ Nunca Más -raportti.

²⁸ Pereira 2005, 119. Vankilat eivät kuitenkaan kaikki toimineet samanaikaisesti.

²⁹ Bartolomei 1994, 88.

luotettavina, vaikka niistä löytyy jonkin verran hajontaa.³⁰ Vahvistettujen tapausten ja arvion suuri ero johtuu erityisesti siitä, että monet uhrien omaiset eivät uskaltaneet ilmoittaa katoamisesta peläten seurauksia.³¹ Mielestäni on silti kummallista, ettei kattavia listoja edes kadonneiden nimistä ole koottu yhteen.

Likaisensodan tutkimus on varsin vähäistä ainakin kolmesta syystä. Ensinnäkin aihe on edelleen tabu Argentiinassa. Toiseksi monet likaisen sodan ihmisoikeusrikoksiin syyllistyneet ovat yhä elossa ja monet valta-asemissa olleet ovat yhä viroissaan. Kolmas vaikuttava seikka on se, että tutkimuksen kannalta tärkeää alkuperäisaineistoa on säilynyt vain vähän. Positiivista kuitenkin on, että sitä on 2000-luvulle tultaessa alkanut ilmestyä enenevässä määrin. Likaista sotaa ovatkin käsitelleet paljon enemmän esimerkiksi taiteilijat elämäkerroissaan, journalistit kirjajulkaisuissaan, sekä kaunokirjailijat romaaneissaan. On syytä huomauttaa, että likaisen sodan tutkimus on vahvasti keskittynyt Argentiinan sisälle. CONADEP- tutkintakomissio, koostui valtaosin argentiinalaisista, eikä likaisesta sodasta ole kattavaa ulkopuolista ja kansainvälistä tutkintakomission kaltaista selvitystä. Joitakin yksittäisiä kansainvälisten toimijoiden raportteja esimerkiksi vankien kohtelusta julkaistiin likaisen sodan aikana, mutta mitään kokoavaa puolueettoman toimijan raporttia ei tietääkseni ole julkaistu sotilasdiktatuurin päättymisen jälkeen.³² Tämän lisäksi likaista sotaa koskeva tutkimuskirjallisuus on lähinnä argentiinalaisten tutkijoiden tekemiä. Se ettei edes muissa Latinalaisen Amerikan maissa ole juuri tutkittu Argentiinan likaista sotaa, selittyy todennäköisesti sillä, että näissä muissa maissa tutkimuksen kohteena ovat maiden omat likaiset sodat ja muut sisäiset konfliktit. Likaista sotaa tutkittaessa onkin järkevää pitää mielessä Argentiinan likaisen sodan tutkimuksen tradition keskeinen piirre: sitä ovat tutkineet lähinnä tutkijat, joiden omaan ja läheisten elämiin likainen sota on vaikuttanut.

Likaiseen sotaan sekä tutkimuskysymyksiini liittyy monenlaisia teemoja, joten tutkimuskirjallisuuden valinnoissani pyrin monipuoliseen ja monialaiseen tutkimuskirjallisuuteen. Likaiseen sotaan on perehtynyt muun muassa yhteiskuntatieteilijä Paul H. Lewis, joka on tutkinut erityisesti hengissä selviytyneiden vankien lausuntoja oikeudenkäynneissä sekä entisten sotilaiden lehdissä ilmestyneitä haastatteluja. Lewisin laaja teos *Guerillas and Generals: "The Dirty War" in Argentina* (2001) auttaa laittamaan Timermanin kokemukset laajempaan kontekstiin, ja tarjoaa sekä

³⁰ Bartolomei 1994, 18.

³¹ Bartolomei 1994, 22.

³² Kahan 2015, 437.

sotilaiden että vankien näkökulman likaiseen sotaan. Federico Finchelsteinin teos *Ideological Origins of the Dirty War: Fascism, Populism, and Dictatorship in the Twentieth Century Argentina* (2014) valaisee sitä, miksi likainen sota oli mahdollinen Argentiinan kaltaisessa modernissa valtiossa, jolla oli vahva ja edistysellinen kansalaisyhteiskunta. Finchelsteinin mukaan likainen sota ei ollut oikea sota vaan laitton militarisointi ja valtioterroria, jossa valtio oli sodassa omia kansalaisiaan vastaan.³³ Finchelstein edustaa Latinalaisen Amerikan historioitsijoiden uutta suuntausta poliittisen väkivallan ja sen teorian tutkimuksessa. Uutta poliittista väkivaltaa ei tutkita vain yhteiskunnallisten ja institutionaalisten tekijöiden lopputuloksena, vaan myös keskeisenä ulottuvuutena Latinalaisen Amerikan poliittisessa kulttuurissa.³⁴ Historiaan ja kansainvälisiin suhteisiin erikoistunut Valeria Navarro puolestaan käsittelee artikkelissaan *Discriminación y Reconciliación: Comunidad judeo-argentina y su relación con el régimen militar argentino (1976-1989)* (2013) juutalaisten likaisen sodan aikana kokemia syrjimyksen ja vainoamisen muotoja, niin hallinnon kuin oman yhteisönsä toimesta. Edy Kaufmanin artikkeli *Jewish Victims of Repression in Argentina under Military Rule (1976-1983)* (1989) liittyy samaan aiheeseen.

Kirjailija ja kirjallisuuden kääntäjä Marguerite Feitlowitzin teos *A Lexicon of Terror: Argentina and the Legacies of Torture* (2011) on mielestäni mielenkiintoinen kuvaus likaisesta sodasta, koska se keskittyy likaisen sodan vainoamisen ja terrorin retoriikkaan. Feitlowitz ilmaisee teoksessaan paljon sekä yhtäläisyyksiä että eroja Timermanin näkemyksiin. Ymmärtääkseni Timermanin motiiveja ja kokemuksia paremmin, olen tutustunut siihen, miten Argentiinassa on käsitelty likaisen sodan traumoja, miten aiheesta on keskusteltu ja miksi monet tahot ovat pyrkineet välttämään aihetta. Feitlowitzin teos käsittelee myös likaisen sodan perintöä nykypäivän Argentiinassa. Judith Bokser Misses-Liwerant³⁵ on alun perin argentiinalainen poliittiseen teoriaan ja globalisaation prosesseihin erikoistunut tutkija, joka on tutkinut myös juutalaisten historiaa Latinalaisessa Amerikassa. Hänen artikkelinsa *Nombrar, analizar y reflexionar: el Holocausto y otros genocidios* (2016) käsittelee keskustelua holokaustin ainutlaatuisuuden ristiriitaisuudesta ja suhteesta muihin kansanmurhiin. Samaan aihepiiriin on perehtynyt historioitsija ja sosiologi Daniel Feierstein teoksellaan *El genocidio como práctica social: Entre el nazismo y la experiencia argentina* (2007/2014).

³³ Finchelstein 2014, 1,3.

³⁴ Finchelstein 2014, 6–7.

³⁵ Käytän vastedes sukunimestä Bokser Misses-Liwerant tutkijan omilla verkkosivuilla näkyvää nimilyhennystä Bokser Liwerant.

Estelle Tarica on puolestaan Latinalaisen Amerikan kirjallisuuden ja kulttuurin tutkija, joka on perehtynyt holokaustin käyttöön välineellisenä terminä Latinalaisessa Amerikassa kuvaamaan valtioterroria, kolonialismia ja orjuutta.

Kuten Raanan Rein ja Efraim David toteavat artikkelissaan *Exile of the World: Israeli Perceptions of Jacobo Timerman* (2010) likaista sotaa ja Argentiinaa tulee tarkastella laajemmassa kylmän sodan ja 1970–1980-lukujen Latinalaisen Amerikan kontekstissa.³⁶ Siksi tutkimuskirjallisuuteni ei rajoitu maantieteellisesti vain Argentiinaan, vaan pyrin ottamaan huomioon Latinalaisen Amerikan kontekstin ja kylmän sodan vaikutuksen. Hal Brands on kansainvälisten suhteiden tutkija, joka on keskittynyt tutkimaan kylmää sotaa, muun muassa Latinalaisen Amerikan näkökulmasta. Hänen mukaansa Latinalaisesta Amerikasta kylmän sodan aikakaudella on tehty suuri määrä tutkimusta, mutta tämä tutkimus on pitkälti liian keskittynyt Yhdysvaltojen ja vähemmässä määrin Neuvostoliiton läsnäoloon Latinalaisessa Amerikassa. Brands on ainoa tai yksi harvoista, jotka ovat käyttäneet tällaista lähestymistapaa koko kylmän sodan aikakauteen Latinalaisessa Amerikassa. Brandsin teos *Latin America's Cold War* (2010) tarjoaakin minulle hyödyllistä, laajempaa kylmän sodan näkökulmaa likaiseen sotaan.

1.3. Tutkimuskysymykset ja tutkimusmetodi

Tutkin pro gradu-työssäni likaista sotaa toisen maailmansodan retoriikan ja likaisen sodan kokeneiden juutalaisten näkökulmasta. Ensinnäkin tutkin, miten Timerman kertoo likaisen sodan eri osapuolten viittauksen toiseen maailmansotaan puhuessaan likaisesta sodasta, ja miksi Timermanin mielestä likaisen sodan ideologia oli antisemitistinen. Toiseksi tutkin, mitä Timerman kertoo juutalaisten kohtelusta likaisen sodan ihmisoikeusloukkauksissa, sekä kohdistettiinko kaappauksia juutalaisiin vain heidän juutalaisuutensa perusteella. Alkuperäislähteenäni on Timermanin muistelmateos, jossa hän kertoo vankeusajastaan, mutta ennen kaikkea keskityn hänen näkemyksiinsä likaisen sodan ideologiasta ja juutalaisten antisemitistisestä kohtelusta. Timerman myös syyttää avoimesti juutalaisyhteisönsä johtajia toimimattomuudesta ja vaikenemisesta likaisesta sodasta,³⁷ vaikka suhteettoman suuri osa kadonneista oli juuri juutalaisia³⁸.

Valitsemani aineiston vuoksi tutkimusmenetelmänä luontevimmaksi osoittautui kvalitatiivinen metodi. Käytän aineistoni analyysiin laadullisen aineiston analyysia,

³⁶ Rein & David 2010, 3.

³⁷ Timerman (1981) 2000, 96–97.

³⁸ Feitlowitz 2011, 104.

sisällönanalyysia. Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi kuvaavat sisällönanalyysia teoksessaan *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*, (2012) tutkimusmenetelmäksi, joka on lähelle historiallista analyysia ja diskurssianalyysia³⁹ tulevaa tekstianalyysia. Erona on se, että heidän hieman vanhentuneen käsityksensä mukaan historiallinen analyysi pyrkii luomaan menneisyydestä kokonaiskuvaa tapahtumista sellaisena kuin ne todellisuudessa tapahtuivat. Sen sijaan sisällönanalyysi ja diskurssianalyysi tarkastelevat tekstin inhimillisiä merkityksiä.⁴⁰ Tuomen ja Sarajärven mukaan sisällönanalyysi sopii hyvin aineiston analysoimiseen silloin kun tutkitaan esimerkiksi inhimillistä vuorovaikutusta sekä ihmisten kokemusten ja käsitysten kuvaamiseen ilmiöinä.⁴¹ En siis pyri selvittämään Timermanin muistelmien pohjalta, mitä todellisuudessa tapahtui. Sen sijaan vertailen Timermanin näkemyksiä tutkimuskysymysteni aiheista tutkijoiden näkemyksiin.

1.4. Elämäkerrat historiantutkimuksen lähteenä

Perinteisesti omaelämäkertoja ja muistelmia on pidetty kaikkein epäluotettavimpina henkilökohtaisten lähteiden⁴² muotona. Kuitenkin historioitsija Jeremy D. Popkinin mukaan yksilön subjektiiviset kokemukset eivät estä tutkijaa löytämästä muistelmateoksista jotain todenperäisyyttä, kunhan tutkimuskysymykset ja metodit ovat oikeanlaiset.⁴³ Lisäksi on otettava huomioon, että joistakin historian ilmiöistä tai tapahtumista ei ole säilynyt juuri muuta kuin subjektiivisia kertomuksia. Tämä koskee juuri oma tutkimusaihettani. Kun muistelmia käytetään alkuperäislähteenä historiantutkimuksessa, on tutkijan huomioitava useita seikkoja. Pelko sekä stressi vaikuttavat havainnointikykyyn, ja muistikuvilla on tapana unohtua, vääristyä tai ”täydentyä”. Yleistä on myös muistin muokkautuminen sen takia, että asiaan osalliset jälkeinpäin keskustelevat muistikuvistaan ja havainnoistaan.⁴⁴ Timerman koki pitkän vankeutensa aikana monia traumaattisia asioita, jotka siis vaikuttavat siihen mitä hän pystyy, ja on valmis muistamaan. Lisäksi koska hänen koko omaisuutensa takavarikoitiin karkotuksen yhteydessä, hänellä ei ole mitään kirjallista materiaalia kokemustensa ajalta. Koska muistelmat vaativat lähteenä erityisen tarkkaa lähdekritiikkiä, haluan tutkimuksessani tarvittaessa vertailla Timermanin kokemuksia muihin lähteisiin.

³⁹ Diskurssianalyysi on-stä eli kieleen ja sen käyttöön perustuvaa tutkimusta, jossa analysoidaan, miten tekstin merkityksiä tuotetaan.

⁴⁰ Tuomi & Sarajärvi (2009) 2012, 104.

⁴¹ Tuomi & Sarajärvi (2009) 2012, 14.

⁴² Henkilökohtaisilla lähteillä tarkoitan joltakin henkilöltä jääneitä henkilökohtaisia lähteitä kuten kirjeitä tai koulutodistuksia.

⁴³ Popkin 2003, 50.

⁴⁴ Rasilainen 1995, 66.

Vertailua voin tehdä sekä muiden selvinneiden vankien kokemuksiin, että erityisesti esimerkiksi sotilaiden versioihin tapahtumista, sillä heidän motiivinsa puhua likaisesta sodasta ovat hyvin erilaiset kuin vankien. Lisäksi vertaan Timermanin kertomuksia *Nunca Más*- nimellä tunnettuun CONADEP-tutkintakomission raporttiin likaisen sodan aikana kadonneista, ja siitä, mitä heille tapahtui. Raportti sisältää erillisen luvun toimittajien kohtaloista,⁴⁵ ja selvinneiden vankien todistuksia antisemitistisestä toiminnasta vankiloissa.⁴⁶ Myös Timermanin kohtelulle on oma alalukunsa raportissa.⁴⁷

Esimerkiksi holokaustin muistoa rakennettaessa henkiin jääneiden todistukset ovat olleet harvinaisen suuressa roolissa. Popkin huomauttaakin artikkelissaan *Holocaust Memories, Historian's Memoirs: First-Person Narrative and the Memory of the Holocaust*, (2003) että holokausti vaikuttaa olevan poikkeustapaus historian tutkimuksessa, sillä sen suhteen muistelmia ja todistajalausuntoja pidetään jopa luotettavampina kuin esimerkiksi asiakirjalähteitä. Selviytyjien todistukset ovat saaneet lähes pyhän statuksen, ja vain harva lähtee niitä kyseenalaistamaan, vaikka niihin pitäisi suhtautua samalla kriittisyydellä kuin muihinkin lähteisiin. Popkinin mukaan holokaustin kokeneiden muistelmilla on epätavallisen suuri rooli siinä millaiseksi yleinen muisti holokaustista on muodostunut.⁴⁸ Samaan tapaan mielestäni likaisen sodan muisti on muovautunut lähes yksinomaan vankeudesta selvinneiden todistuksiin, eikä muihin, yleensä luotettavampina pidettyihin lähteisiin, kuten asiakirjoihin. Tähän toki liittyy vahvasti muiden lähteiden vähäisyys.

Popkinin artikkeli muistelmien suhteesta holokaustiin on tutkimukseni kannalta olennainen kahdesta syystä. Ensinnäkin pohdin tutkimuksessani likaisen sodan juutalaisiin kohdistuneiden ihmisoikeusrikkomusten suhdetta holokaustiin, sillä Timerman ottaa asiaan vahvasti kantaa. Toiseksi Popkinin pohdinnat muistelmien käytöstä lähteenä, ja holokaustin poikkeuksellisesta vaikutuksesta siitä kertoviin muistelmiin on hyvin valaisevaa myös Timermanin kokemuksiin peilattuna. Popkin korostaa artikkelissaan sitä, että vaikka tutkija tarkastelee holokaustin tai muun kauhistuttavana pidetyn ihmisoikeusloukkauksen kokeneen todistusta tapahtumista, täytyy tutkijan silti olla lähdekriittinen. Kertojan sanomaa ei saa vain ottaa sellaisenaan, vaan sen luotettavuutta tulee arvioida, ja tutkijan tulee luoda kertomukselle merkitys itse tulkitsemalla, niin kuin muidenkin historian lähteiden kanssa.⁴⁹ Heidi Kurvisen mukaan

⁴⁵ Nunca más-raportti 2.G.

⁴⁶ Nunca más-raportti 1.D.

⁴⁷ Nunca más-raportti 1.G.

⁴⁸ Popkin 2003, 51.

⁴⁹ Popkin 2003, 52.

uudempi historian tutkimus ei koe ongelmaksi sitä, että omaelämäkerrallisten tekstien kirjoittajat käyttävät menneisyyden faktoina pidettyjä seikkoja subjektiivisen totuutensa kuvaamiseen.⁵⁰ Voidaan määritellä, että muistitietotutkimus ei keskity niinkään historiallisiin faktoihin vaan siihen, mitä muistelmat kirjoittaneen näkemys tapahtumista voi kertoa menneisyydestä tutkijalle.⁵¹ Muistelmiltakin voidaan kysyä esimerkiksi kenelle ne on kirjoitettu, mikä teoksen kirjoittajan asema on ollut oman aikansa yhteisössä tai mitkä teemat korostuvat muistelmassa. Muistelmien kirjoittajilla on tapana ennakoida, mitä yleisö haluaa kuulla, mikä vaikuttaa valittuihin teemoihin ja sanavalintoihin.⁵²

Timermanin tapauksessa hänen asemansa määrittely on moninainen kysymys: hän oli toisaalta argentiinalainen, toisaalta juutalainen maahanmuuttaja, toimittaja, ja kirjoitti teoksensa vasta maanpaossa Israelissa. Timermania on saatettu kohdella hyvinkin eri tavalla kuin muita vankeja ensinnäkin siksi, että häntä pidettiin erityisen merkittävänä vankina juutalaisuutensa ja ukrainalaistaustansa⁵³ vuoksi. Timermanin kertomaan pitää siis suhtautua erityisellä varauksella, sillä omaelämäkerrat eivät yleensä tarjoa lukijoilleen muita alkuperäislähteitä. Popkinin mielestä tämä vaikeuttaa väitteiden paikkansa pitävyyden arvioimista.⁵⁴ Myöskään Timermanin kertoman todenperäisyyttä ei välttämättä voida testata vain vertaamalla hänen muistelmiaan muihin vankeihin tai edes vertaamalla erityisesti muihin juutalaisvankeihin. Tässä ilmenee myös sama ongelma kuin holokaustin todistajalausunnoissa: Jokaisen selviytyjän tapaus on ainutlatuinen, joten yleistyksissä tulisi olla hyvin varovainen. Luottaminen vain selviytyneiden holokausti-vankien kertomuksiin tekee historioitsijasta tavallaan puolueellisen, sillä vankeudessa kuolleilla ei ole mahdollisuutta todistaa omista kokemuksistaan.⁵⁵

Timerman on aloittanut *Preso sin nombre, celda sin número*- muistelmiensa kirjoittamisen varsin pian vapautumisensa jälkeen, joten hänen on mahdollista muistaa melko paljonkin kokemuksistaan. Teosta analysoitaessa on kuitenkin syytä pohtia Timermanin motiiveja kirjoittaa ja julkaista kyseinen muistelmateos. Timermanilla on

⁵⁰ Kurvinen 2014, 133.

⁵¹ Portelli 1998, 67–68.

⁵² Kurvinen 2014, 133.

⁵³ Timermanin perhe oli alun perin Ukrainasta eli Neuvostoliiton vaikutuspiiriin kuuluneesta maasta, mikä lisäsi armeijan äärisektorin epäluuloja häntä kohtaan.

⁵⁴ Popkin 2003, 50.

⁵⁵ Popkin 2003, 53.

ollut hyvin vahva tarve kertoa mahdollisimman pian kokemuksistaan, sillä hän kertoo itsekin, että hän piti erittäin tärkeänä antaa oma todistuksensa tapahtumista.

Mutta olen selvinnyt hengissä, jotta voisin toimia todistajana tapahtuneesta.⁵⁶

On selvää, että hän halusi levittää tietoa ulkomaailmalle siitä, mitä Argentiinassa tapahtuu. Muistelmateoksen ensimmäinen painos julkaistiin yhdysvaltalaisen Alfred A. Knopfin kustantamana espanjaksi jo vuonna 1981, eli pari vuotta ennen sotilasjuntan vallasta luopumista. Samana vuonna se julkaistiin myös englanniksi⁵⁷ ja ruotsiksi.⁵⁸ On siis hyvin todennäköistä, että Timerman halusi herättää maailman huomion pitkälti eristäytyneeseen Argentiinaan, ja saada ulkomaat puuttumaan likaisen sodan tapahtumiin. Tämän vuoksi on mahdollista, että Timerman on tietoisesti tai tiedostamattaan muokannut kertomuksiaan, jotta se paremmin vetoaisi lukijoihin. Lisäksi on mahdollista, että kiire julkaista muistelmateos on vaikuttanut huolelliseen viimeistelyyn. Seuraava sitaatti avaa mielestäni hyvin Timermanin kyynistä asennetta juutalaisyhteisöä kohtaan, ja sitä kuinka hän vetoaa kansainvälistä yhteisöä puuttumaan Argentiinan tilanteeseen.

Toinen varma seikka on se, että Argentiinan juutalaisyhteisö ei tule puolustamaan itseään. Ja lopuksi, viimeinen kiistaton tosiasia: kansainvälinen yhteisö voisi puuttua tilanteeseen lukemattomien mekanismien kautta, jotta tämä olisi kaikkien tiedossa, etenkin Argentiinan sisällä. Vain julkinen tietoisuus voi muuttaa, jossakin määrin, näiden tapahtumien kulkua.⁵⁹

Tämän sitaatin perusteella voidaan olettaa, että Timermanin muistelmien pääyleisönä ovat ulkomaiden poliittiset päättäjät, joilla olisi valtaa puuttua asioihin. Mahdollisesti kohteena ovat myös muiden maiden journalistit, jotta muiden maiden lehdet kirjoittaisivat likaisesta sodasta, ja näin myös painostaisivat entisestään päättäjiä toimimaan.

Likaisen sodan jälkeen presidentiksi valitut Raúl Alfonsín ja hänen seuraajansa Carlos Menem ovat suututtaneet kansalaisia ja ihmisoikeusjärjestöjä hyväksymällä hirmutekojen

⁵⁶ Timerman (1981) 2000, 14. Pero he sobrevivido, para dar testimonio.

⁵⁷ Myös Alfred A. Knopfin kustantamana.

⁵⁸ Timermanin muistelmien julkaisemista ruotsiksi selittää se, että Ruotsiin pakeni useita toimittajia ja tutkijoita. Ruotsinkielinen painos: Fänge utan namn, cell utan nummer. Bromberg 1981. Kääntänyt Edlund, Mårten.

⁵⁹ Timerman (1981) 2000, 98. El otro hecho seguro es que la comunidad judía de la Argentina no se va a defender. Y, finalmente, otro hecho indudable: la comunidad internacional puede intervenir a través de innumerables mecanismos para que todo esto se sepa, especialmente en la Argentina. Sólo el conocimiento público puede cambiar, aunque sea en algo, el curso de estos acontecimientos.

tekijöiden ja juntan johdon eduksi olevia lakeja. Vuonna 1986 vietiin läpi *Punto Final*⁶⁰ ja seuraavana vuonna *Obediencia Debida*⁶¹-laki. Kenties suurimman raivon sai aikaan vuoden 1989 laki, joka armahti sotilasjuntan jäsenet ja kaikki upseerit ihmisoikeusrikossyytteistä.⁶² Uusi poliittinen johto halusi näin haihduttaa likaisen sodan unohduksiin. Tässä ei kuitenkaan onnistuttu, sillä presidentti Néstor Kircherin valtaannousun myötä kongressi mitätöi aikaisemmat syyte-esteet ja armahdukset.⁶³ Oikeudenkäyntejä on silti yritetty sabotoida monin tavoin, yksi syytetty myrkytettiin, avaintodistajia on uhkailtu ja heitä on kadonnut. Voisi sanoa, että ihmisoikeusrikosten selvittämisessä ja tuomitsemisessa kuljetaan jatkuvasti eteen- ja heti perään taaksepäin. Wagner ja Sánchez korostavat, että vaikka Argentiinassa on yhä virassa suuri joukko likaisen sodan korruptoituneita virkamiehiä. Poliisiväkivalta on yhä ongelma, ihmisoikeusjärjestöjen jäseniä sekä perheitä vastaan hyökätään, ja osa likaisen sodan vainoajista pakoilevat tuomiota.⁶⁴

Clara E. Lida, Horacio Crespo ja Pablo Yankelevich mainitsevat toimittamansa teoksen *Argentina, 1976: Estudios en torno al golpe de estado* esipuheessa erään tärkeän seikan. 2000-luvun muutamien ensimmäisten vuosien jälkeen⁶⁵ yli puolet Argentiinan kansalaisista ei ollut syntynyt ennen vallankaappausta. Eri sukupolvilla on hyvin erilaiset käsitykset likaisen sodan syistä ja sen kulusta. Silti ainakin toistaiseksi maassa elää vahvana eri järjestöjen ponnistukset ylläpitää likaisen sodan ihmisoikeusrikkomusten muistoa elävänä, sillä se takaa uhreille oikeutta vaativien kamppailun jatkuvuuden vanhemman sukupolven kuoltua.⁶⁶ Vastaamattomat kysymykset, ristiriitaisuus ja se, miten tulkinnat likaisesta sodasta jakavat sukupolvia sekä eri kansanosia, ovatkin mielestäni juuri niitä syitä, miksi likaisen sodan tutkiminen on niin haastavaa ja samalla niin tärkeää.

⁶⁰ Vapaasti suomennettuna ”viimeinen paikka” tai ”viimeinen piste”. Laki määrittä viimeisen päivämäärän, jolloin asettaa syytteitä vainoihin syyllistyneitä vastaan.

⁶¹ Vapaasti suomennettuna ”asianmukainen tottelevaisuus”. Laki puolusti upseerien hirmutöitä sillä, että he olivat vain noudattaneet käskyjä, ja siten vastuu oli heidän ylemmillään.

⁶² Wagner & Sánchez 2009, 101.

⁶³ Wagner & Sánchez 2009, 101.

⁶⁴ Wagner & Sánchez 2009, 102-103.

⁶⁵ Kirja julkaistu vuonna 2007, joten kirjoittajat puhuvat nykypäivästä vuonna 2007.

⁶⁶ Lida, Crespo & Yankelevich 2007, 13.

2. Likainen sota toisen maailmansodan ja holokaustin jälkijäristyksenä

2.1 Timermanin näkemys sotilasjuntan ideologiasta

Likaista sotaa on kuvattu toisen maailmansodan ja holokaustin jälkijäristyksenä. Toisen maailmansodan sanasto, fasistinen ideologia ja vainoamisen taktiikat ikään kuin heräsivät uudelleen ravistelemaan maailmaa pienemmässä mittakaavassa. Tämän kappaleen alaluvut käsittelevät Timermanin näkemystä sotilasjuntan ideologiasta, toisen maailmansodan sanaston hyödyntämistä ja toisen maailmansodan aikaisten salaliittoteorioiden inspiroimia salaliittoteorioita juutalaisten suunnitelmista Argentiinaa vastaan.

Sotilasjuntan ideologia on merkittävä aihe tutkimukselle, koska se toimi perustana likaisen sodan vainoille, joista Timermanin muistelmat kertovat. Timerman itsekin tuntuu pitävän juntan ideologian tarkastelua tärkeänä, koska hän vankeuskokemustensa ohella kirjoittaa muistelmissaan juuri näkemyksestään siitä, millainen tämä ideologia oli virallisesti ja käytännössä. Tässä alaluvussa käsittelem Timermanin näkemystä sotilasjuntan poliittisesta ideologiasta. Käytän tutkimuksessani sosiologi John Levi Martinin määritelmää poliittisista ideologioista. Martin määrittelee poliittisen ideologian olevan toimijan teoretisointia omasta asemastaan ja mahdollisista strategioistaan poliittisella kentällä.⁶⁷ Millaisia siis olivat sotilasjuntan asema ja toimintatavat likaisessa sodassa?

Kun armeija nousi valtaan vuonna 1976, oli Timermanin mukaan uuden hallinnon linja yksinkertainen: vallankumoukselliset ja julkinen korruptio olivat kansakunnan vihollisia.⁶⁸ Sotilasjuntan viralliseksi ideologiseksi pohjaksi julistettiin heti vallankaappauksen jälkeen *El Proceso de la reorganización nacional*⁶⁹, josta käytettiin lyhennystä *El Proceso*. Tämä suunnitelma sisälsi paljon elementtejä perinteisistä latinalaisamerikkalaisista diktatuureista 1960-luvulta.⁷⁰ *El Proceso*-ajattelun mukaisesti armeija otti haltuunsa sekä poliittisen että taloudellisen elämän Argentiinassa. Näin julkinen elämä ja kansalaisaktiivisuus militarisoitiin.⁷¹ *El Proceso* -julistuksessa armeija nimesi itselleen kaksi päätehtävää. Ensinnäkin armeijan tuli palauttaa järjestys maahan, ja toiseksi armeijan tuli organisoida perustavanlaatuisia muutoksia kansalliseen

⁶⁷ Martin 2015, 9.

⁶⁸ Timerman (1981) 2000, 120.

⁶⁹ Termi tarkoittaa suomeksi ”kansallisen uudelleenorganisoinnin prosessi”.

⁷⁰ Azcona Pastor 2011, 69.

⁷¹ León Marquez 1989, 564–565.

talouteen.⁷² Keinoina talouden uudistamisessa käytettiin kansallisten omistusten yksityistämistä ja talouden avaamista markkinoille.⁷³

Likaisen sodan alussa suuri osa kansalaisista oli mielissään vallankaappauksesta, tai ainakin näki sotilasjuntan välttämättömänä pahana.⁷⁴ Sama koski myös juutalaisväestöä. Etenkin talouselämään keskittynyt juutalaisyhteisö oli tyytyväinen sotilasjuntan aloittaman *El Proceso* -uudistusten lupaamiin uudistuksiin kuten avoimempiin markkinoihin. Kyseiset uudistukset vähensivät kyllä työväestön tuloja, mutta eivät vaikuttaneet keskiluokan tai ylemmän keskiluokan, joihin suurin osa Argentiinan juutalaisista kuului, tuloihin.⁷⁵ Timerman kommentoi vallankaappauksesta seuranneita reaktioita seuraavasti.

[--] ja kun vihdoinkin maaliskuussa vuonna 1976 armeija nousi valtaan, koko maa, mukaan lukien peronistit, huokaisivat helpotuksesta.⁷⁶

Valtaosa kansasta koki siis olonsa helpottuneeksi, kun pitkään jatkuneet jännitteet laukesivat, ja kansalle kerrottiin lupauksia uudistuksista. Tämä helpottuneisuuden tunne koski myös maan juutalaisväestöä ja Timermania itseään. Myös historioitsija Azcona Pastor huomauttaa, että negatiivisista seurauksistaan huolimatta *El Proceso* nautti kuitenkin laajaa kansansuosiota. Kansalaisten myönteisyys tosin johtui pitkälti likaisen sodan aikana Argentiinan isännöimistä jalkapallon MM-kisoista vuonna 1978 sekä Falklandsaarten sodasta⁷⁷ Iso-Britanniaa vastaan vuonna 1982.⁷⁸

Olennainen osa uudistusoppeja oli niihin kuuluva *la Doctrina de la Seguridad Nacional*, eli kansallisen turvallisuuden doktriini. José Luis León Marquezin mukaan tämä doktriini toimi pohjana armeijan väitteelle itsestään isänmaan pelastajana vallankumoukselta, sekä toimi oikeutuksena kaikille ihmisoikeusrikkouksille.⁷⁹ Turvallisuuskoktiinin keskeisenä tukipilarina oli ajatus sodasta sisäistä vihollista eli sisestä vastaan.⁸⁰ Argentiinan kansallisen turvallisuuden pahimpana uhkana ei siis nähty jotakin ulkoista vihollisvaltiota, vaan uhka vaani maan sisällä. Armeijan vastustajien vainoille syntyi

⁷² León Marquez 1989, 5

⁷³ Azcona Pastor 2011, 69.

⁷⁴ Shienin 2012, 5.

⁷⁵ Barromi 1998, 29.

⁷⁶ Timerman (1981) 2000, 40. [--]y cuando por fin en marzo de 1976 los militares tomaron el gobierno, todo el país, incluso los peronistas, suspiraron aliviados.

⁷⁷ Argentiinassa saarten nimi on Malvinas. Vaikka Argentiina hävisi lyhyen sodan, se nostatti silti hetkellisesti kansalishenkeä, ja tukea sotilasjunttaa kohtaan.

⁷⁸ Azcona Pastor 2011, 69.

⁷⁹ León Marquez 1989, 563–564.

⁸⁰ Lvovich 2009, 279.

laajemmat ulottuvuudet kuin koskaan aiemmin Argentiinassa. Vainot olivat León Marquezin sanoin: psykologisia, fyysisiä, kulttuurisia, ideologisia, yhteiskunnallisia ja poliittisia.⁸¹ Argentiinan armeijan kansallisen turvallisuuden doktriini oli Schmidlin mielestä kulminoitunut jo 1970-luvun puolella välissä, kun armeijan ääri­linjan kannattajat alkoivat avoimesti väittää, että Argentiina oli kolmannen maailmansodan ensirintama. Sotilaille ja kansalle vakuutettiin, että tämä alkanut maailmansota olisi länsimaisen sivilisaation kuolinkamppailu kommunismia vastaan.⁸²

Timerman kirjoittaa muistelmissaan likaisen sodan taustoista, kenties koska hänen oletettu lukijakuntansa Argentiinan ulkopuolella ei välttämättä ymmärrä, miten Argentiinan kaltaisessa modernina pidetyssä maassa voi syntyä likaisen sodan kaltainen poliittinen kriisi. Timerman kertoo, että likaista sotaa edeltävät vuosikymmenet olivat poliittisen hajaannuksen ja epävakauden aikoja. Vuosien 1966 ja 1973 välillä vallassa oli kolme eri sotilasjuntaa,⁸³ ja pelkästään vuosien 1973 ja 1976 välillä oli vallassa neljä peronistista presidenttiä.⁸⁴ Lisäksi likaisen sodan taustalla on vuosien väkivallan kierre vasemmistolaisten ja oikeistolaisten peronistien, sissiryhmien ja armeijan edustajien välillä. Timermanin mukaan edes valtio­vallan edustajat eivät olleet kiinnostuneita puuttumaan asioihin, sillä asioiden oletettiin jumalan armosta muuttuvan suotuisalla tavalla kuin itsestään.

Jätämme asiat niin kuin ne ovat. Jotain tulee tapahtumaan. Jumala on argentiinalainen.⁸⁵

Timermanin käsityksen mukaan Argentiinaa hallitsi kolme valtaa: peronistit, ammattiliitot ja armeija eli sekä vasemmistoa että oikeistoa edustavat tahot. Hänen mielestään nämä kolme eroavat kuitenkin paljon laajemmista fasismien ja kommunismin poliittisista ilmiöistä muualla maailmassa. Laajuutensa lisäksi fasismilla ja kommunismilla on globaaleja, geopolittisia intressejä laajentua kansainvälisesti. Sen sijaan Argentiina ei ollut kansainvälisesti merkittävä maa, eikä sen väestön tai talouden heikko kasvu luonut painetta laajentumiselle.⁸⁶ Finchelstein kysyykin teoksessaan, mitä yhteistä Argentiinan fasismilla oli Hitlerin ja Mussolinin fasismien kanssa. Yhteistä oli ainakin demokratian tukahduttaminen, omien kansalaisten tappaminen, poliittisen

⁸¹ León Marquez 1989, 565.

⁸² Schmidli 2017, 49.

⁸³ Timerman (1981) 2000, 58.

⁸⁴ Timerman (1981) 2000, 25.

⁸⁵ Dejamos las cosas como están. Alguna cosa ocurrirá. Dios es argentino. Timerman (1981) 2000, 27.

⁸⁶ Timerman (1981) 2000, 37.

hyödyn hakeminen sotaan provosoimalla sekä työväenyhdistysten ja muun opposition tukahduttaminen. Finchelstein kuitenkin korostaa, että Argentiinan erot Euroopan fasismin kanssa ovat merkittävämpiä kuin sen yhtäläisyydet.⁸⁷ Argentiinan johtajilla oli samoja ideologisia ulottuvuuksia, mutta he eivät pyrkineet Hitlerin ja Mussolinin tavoin maailman herruuteen. Myös Feierstein puoltaa tätä näkemystä. Hänenkin mukaansa natsien ja Argentiinan sotilasjuntan tavoitteet eroavat toisistaan paljon.⁸⁸ Mielestäni lähes keskeisin ero onkin juuri se, ettei Argentiinan sotilasjuntta pyrkinyt laajentumaan esimerkiksi muualle Etelä-Amerikkaan "lisäelintilan" saamiseksi.

Pohjimmiltaan Timerman näkee Argentiinan perusongelmaksi ja syyksi sen alttiudelle poliittisiin kriiseihin olevan Argentiinan kansakunnan identiteetin puute.

Kaikessa yksinkertaisuudessaan: Argentiinaa ei ole vielä olemassa, vaan se pitää luoda.⁸⁹

Timerman kuvaa vankiloiden upseereja ideologialtaan natseina tai natsien kaltiaisina, joten on syytä etsiä eroja ja yhtäläisyyksiä Argentiinan ja muiden fasististen ideologioiden välillä. Historioitsija Azcona Pastorin mukaan fasismi pyrki tuhoamaan modernia aikaa muovanneen liberalismiin ja kommunismin perinnön. Lisäksi Mussolini ja Hitler tarjosivat kansoilleen *un estado de guerra permanente* eli pysyvän totaalisen sodan tilan, jossa fasismin alamaisten tuli muuttua miehinä yhteiskunnalliseksi yhteisöksi, osittain uudistuneena, ja osittain palanneena kansansa alkuperäiseen loistoon. Sotilasdiktatuurin ideologian mukaan sota oli arvo jo itsessään, mikä on myös yhteistä fasismin kanssa.⁹⁰ Timerman ei kuitenkaan usko, että Argentiinan oikeisto tai äärioikeisto olisi vain kopioinut natsien opit. Timerman puoltaa Hanna Arendtin näkemystä natsismista ”pahuuden banaliteettina”, mutta korostaa, että Argentiinassa samaa mentaliteettia hyödynnettiin Argentiinassa, mutta se sai latinalaisamerikkalaisen eroottisen kirjallisuuden inspiroimana oman muotonsa.

[--] ääriivasemmistolaisuus ja äärioikeistolaisuus saapuivat Argentiinaan samoilla rikollisilla periaatteilla, mutta latinalaisamerikkalaiseen tapaan:

⁸⁷ Finchelstein 2014, 5.

⁸⁸ Feierstein (2007) 2014, 2.

⁸⁹ Timerman (1981) 2000, 28.

⁹⁰ Azcona Pastor 2011, 69.

ilman saksalaista tarkkuutta mutta latinalaisamerikkalaisella eroottisuudella.⁹¹

Nacionalista-ideologian kannattajat eli Argentiinan fasistit ja armeijan äärilinjan edustajat ottivat natseilta kyllä vaikutteita, mutta he sovelsivat niitä omaan käyttöönsä. Finchelstein on samaa mieltä siitä, että fasismi ei tullut osaksi Argentiinan poliittista kulttuuria vain ”maahantuonnin” kautta. Tätä hän perustelee sillä, että edellä mainitut fasismin pääelementit olivat läsnä Argentiinassa samaan aikaan kuin Euroopassa, eli *nacionalista* -versio fasismista syntyi jo 1900-luvun alkupuolella.⁹² Finchelstein haluaa teoksessaan⁹³ korjata mielestään yleisen virheellisen käsityksen Argentiinan fasismin alkuperästä. Hänen mukaansa journalistit ja tutkijat esittävät usein Latinalaisen Amerikan ja erityisesti Argentiinan fasismin vain Euroopan fasismin siirrännäisenä. Fasismi oli maailmanlaajuinen ilmiö, mutta Argentiinassa kuitenkin se kaiverrettiin osaksi jo olemassa olevaa kansallista intellektuellien ajattelua ja poliittista traditiota. Paikalliset kidutuksen käytännöt ja kansalliset vihollisen määritelmät ilmestyivät transatlanttisen fasismin rinnalle jo vuosikymmeniä ennen kylmää sotaa.⁹⁴ *Nacionalista*-ajattelijoiden näkemys laittoi siis yhteen Euroopan fasistiset liikkeet Latinalaisen Amerikan todellisuuden kanssa.⁹⁵

Timerman uskoo, että ei vain fasismi vaan juuri natsismi oli olennainen osa armeijan ideologiaa.

Sotilasjunta joka otti vallan Argentiinassa maaliskuussa 1976, saapui mukanaan täysi arsenaali natsi-ideologiaa tärkeänä osana rakennettaan.⁹⁶

Timermanin mukaan sotilasjuntan johto oli siis vallankaappaukselta valmistellessaan jo luonut itselleen ideologian, joka oli natsien ajattelun kyllästämä. Timerman ei kuitenkaan ota kantaa natsiajattelun kannattajien lukumäärään armeijan upseereista. Hän kirjoittaa, että olisi mahdotonta määritellä edes, että oliko valtaosa vai vähemmistö armeijasta

⁹¹ [--] la extrema izquierda y la extrema derecha llegaron en la Argentina a la misma rutina criminal, pero a la latinoamericana: sin la precisión alemana, pero con el erotismo latino. Timerman (1981) 2000, 32.

⁹² Finchelstein 2014, 7.

⁹³ *Ideological Origins of the Dirty War: Fascism, Populism, and Dictatorship in the Twentieth Century Argentina* (2014).

⁹⁴ Finchelstein 2014, 9–10.

⁹⁵ Finchelstein 2014, 6.

⁹⁶ El gobierno militar que tomó el poder en la Argentina en marzo de 1976 llegó con el más completo arsenal de ideología nazi como parte importante de su estructura. Timerman (1981) 2000, 86.

natseja. Hänen mukaansa oli kuitenkin helppoa yksittäisten upseerien kohdalla sanoa, olivatko he natseja tai vain antisemitistejä.⁹⁷

Timerman on myös vakuuttunut sotilasvallankaappauksen suunnitelmallisuudesta, sillä hänen mukaansa sitä alettiin suunnitella heti Júan Perónin kuoltua ja hänen vaimonsa Isabel Perónin noustua valtaan eli lähes kahden vuoden ajan. Lisäksi armeijan halusi odottaa oikeaa hetkeä, jolloin koko maa kokisi armeijan valtaannousun välttämättömäksi järjestyksen aikaansaamiseksi.

[--] että tilanne huonontuisi niin pahasti, että koko väestö - lehdistö, poliittiset puolueet, kirkko, kansalaisinstituutiot - pitäisivät kaikki armeijan vainoja välttämättöminä.⁹⁸

Finchelsteinin mukaan Latinalaisen Amerikan maissa on nykyisin yleinen käsitys sotilasjuntan johtajasta Jorge Rafael Videlasta Argentiinan versiona Hitleristä. On mielestäni erikoista, että Videla ei ole verrattu sen sijaan kulttuurisesti läheisempään Francisco Francoon, joka johti Espanjassa sotilasdiktatuuria 1930-luvulta lähes likaisen sodan alkuun asti.⁹⁹ Joka tapauksessa tällaiset vertaukset yhteen henkilöön siirtävät mielestäni liikaa syyllisyyttä vain yhteen henkilöön suuremman syyllisjoukon eli kaikkien sotilasjuntan johtohahmojen sijaan. Timermankaan ei ole taipuvainen syyttelemään tiettyjä armeijan upseereita. Finchelsteinkin huomauttaa, että Videla ei luonut itselleen samanlaista henkilökulttia.¹⁰⁰ Antisemitismi Argentiinassa ei myöskään ole vain kopio natseilta. Se ei niinkään perustunut etniseen syrjintään, vaan juutalaisiin liitettyihin ominaisuuksiin, kuten tietyt juntalle epämieluisina pidetyt ammatit ja vasemmistolaisuus. Finchelsteinin mukaan Argentiinassa juutalaisvastaisuus ei pohjannut vain rodullisiin perusteisiin, vaan siinä korostuivat epäluuloisuus juutalaisten poliittisia ja kulttuurisia tapoja kohtaan.¹⁰¹

Timerman uskoo, että pakoilevien natsisotarikollisten läsnäolo Argentiinassa vaikutti likaisen sodan antisemitistisuuteen. Historioitsija Christián Buchrucker huomauttaa artikkelissaan *Latin America in the time of the Nazis*, että silloin kuin toista maailmansotaa vielä sodittiin, Argentiinan valtion virallinen suhtautuminen toiseen maailmansotaan oli neutraali. Argentiinan silloinen johto ei siis asettunut tukemaan natsi-

⁹⁷ Timerman (1981) 2000, 86–87.

⁹⁸ Timerman (1981) 2000, 61.

⁹⁹ Francoon vertaaminen on sikälikin osuvampaa, että Hitler ei johtanut sotilasdiktatuuria, kun taas Espanjassa ja Argentiinassa juuri armeija nousi valtaan.

¹⁰⁰ Finchelstein 2014, 2.

¹⁰¹ Finchelstein 2014, 54.

Saksan johtamia akselivaltoja. Buchruckerin mukaan tämä myytti sai alkunsa liioitelluista väitteistä Argentiinaan otetuista natsi-sotarikollisista.¹⁰² Ensinnäkin Argentiina päästi maahan huomattavasti vähemmän etsittyjä natseja kuin on väitetty, ei satoja vaan noin viisikymmentä. Toiseksi vaikka peronistinen hallinto ja kirkko suojelivat natseja ja muita sotarikollisia, jätetään usein huomiotta se, että myös Iso-Britannian ja Yhdysvaltojen salaiset palvelut olivat tietoisia natsirikollisten piilottelusta.¹⁰³ Kolmanneksi Buchrucker väittää, että natseja ei päästetty Argentiinassa kuin matala-arvoisiin virkoihin.¹⁰⁴ Tämän perusteella on mahdollista, että natsirikollisten läsnäolo ei olisikaan vaikuttanut niin suoraan likaisen sodan taktiikkoihin, kuin voisi ajatella.

Timerman kuvailee muistelmissaan keskusteluaan erään meriväen upseerin kanssa ennen kaappaustaan. Timerman kummeksui upseerin kertomaa siitä, että kaapatut aiottiin teloittaa ilman oikeudenkäyntiä, virallista tuomiota tai julkisuutta. Tämä kertoi armeijan toimivan näin, koska sotilasjunta halusi välttää paavin väliintulon.¹⁰⁵ Syvästi uskonnollinen oikeisto ei halunnut suututtaa paavia, joten he aikoivat hävittää jäljet upseerin mukaan noin kahdestakymmenestä tuhannesta ruumiista. Kun tapoille ei jätetty silminnäkijöitä, ei jäänyt myöskään todistajia tapahtuneesta. Suunnitelmien vaikutukset oli ajateltu pitkälle tulevaisuuteen.

Jos tuhoamme kaikki, luomme pelkoa useiden sukupolvien ajaksi.¹⁰⁶

Katolilainen usko vaikutti Finchelsteinin mukaan olennaisesti sotilasjuntan ideologiaan ja likaisen sodan perusteluihin. Kirkolla oli pitkät historialliset juuret armeijan teoriaoppaana ja argentiinalaisen fasismin perustana. Likaisen sodan alkuun mennessä nämä linkit olivat Finchelsteinin mukaan jo rakenteellisia. Fasisteille olikin ensiarvoisen tärkeää se, että kirkko legitimoivat valtioterrorin ”ennaltaehkäisevän” väkivallankäytön. Argentiinan versio totalitarismista oli samaan aikaan fasistinen ja uskonnollinen, jolloin voidaan puhua ”kristillistetyistä fasismista”.¹⁰⁷ Nacionalista-ryhmät selittivät itse omaa suhdettaan eurooppalaiseen fasismiin siten, että Latinalaisen Amerikan fasismi oli heidän mukaansa ”oikeaa fasismia”, koska heidän Führer ei ollut Hitler, vaan jumalan poika Jeesus. Argentiinassa suurin osa piispoista hyväksyi julkisuudessa joko aktiivisesti tai passiivisesti sotilasjuntan teot. Kirkko oli yksi juntan tukijoista, koska valtaosa sen

¹⁰² Buchrucker 1997, 85–86.

¹⁰³ Motivaationa oli tarvittaessa hyödyntää natsirikollisten tietotaitoja Neuvostoliittoa vastaan.

¹⁰⁴ Buchrucker 1997, 87.

¹⁰⁵ Timerman (1981) 2000, 65.

¹⁰⁶ Si exterminamos a todos, habría miedo por varias generaciones. Timerman (1981) 2000, 66.

¹⁰⁷ Finchelstein 2014, 7, 45.

korkea-arvoisista jäsenistä olivat juntan kanssa yhtä mieltä siitä, että likainen sota oli oikea eikä keinotekoisesti luotu sota, ja että sen toteuttaminen oli molempien tahojen selviytymisen edellytys.¹⁰⁸

Timerman kertoi muistelmissaan Argentiinasta jotain, mikä voisi mielestäni selittää osaltaan fasismin viehätystä Argentiinassa. Hänen mukaansa kylmän sodan aikainen Argentiina eli kulttuurisen, poliittisen ja yhteiskunnallisen hajaannuksen aikaa. Fasismi on saattanut mielestäni viehättää tiettyä osaa kansasta kaiken hajaannuksen keskellä, sillä fasismi on vikoineenkin tuonut järjestystä ja yksinkertaisen kuuloisia ratkaisuja kansakunnan rakentamiseen.

Uskon, että tämä kertoo paljon Argentiinan ongelmasta. Yksinkertaisesti sanottuna: Argentiinaa ei ole vielä olemassa, se täytyy vielä luoda.¹⁰⁹

Timerman uskoo, että Argentiinasta puuttui kansallinen ideologia. Onkin mahdollista, että uutta kansakuntaa rakennettiin ammentamalla latinoamerikkalaisten diktatuurien ja Euroopan fasismin perinnöstä. Finchelsteinin mukaan onkin erikoista, että samalla kuin muu maailma pyrki eroon fasismista, Argentiinassa vakiinnutettiin tietoisesti fasismin perintöä.¹¹⁰

Timerman on samoilla linjoilla Argentiinan armeijan ideologiasta. Hänen mukaansa järjestelmällisen ideologian puuttuessa armeijan oli helppoa kääntyä hakemaan tukea fasistisista ajatuksista.¹¹¹

Argentiinalaisten sotilasjohtajien kyvyttömyys luoda enemmän tai vähemmän järjestelmällinen ideologia, oli se tekijä joka painostaa armeijan omaksumaan itseensä armeijan taantumuksellisten ryhmien fobiat, koska ne ovat yhteensopivampia armeijan yleisen ajatusmaailman kanssa kuin demokraattiset sektorit.¹¹²

Sotilasvallankaappauksia ja likaisia sotia oli muissakin Latinalaisen Amerikan maissa, mutta Argentiinan likaista sotaa pidetään niistä julmimpana. Pereiran mukaan suurin selittävä tekijä tälle oli sotilasjuntan kyvyttömyys päästä yhteisymmärrykseen siitä, miten

¹⁰⁸ Finchelstein 2014, 2.

¹⁰⁹ Timerman (1981) 2000, 28.

¹¹⁰ Finchelstein 2014, 3–4.

¹¹¹ Timerman (1981) 2000, 120.

¹¹² Timerman (1981) 2000, 120. La incapacidad de los militares argentinos de formular una ideología más o menos estructurada es la que los arrastra a aceptar generalmente las fobias de los grupos reaccionarios porque les son más afines que los sectores democráticos.

vallankumouksellisuudesta päästään lopullisesti eroon. Tämä loi valtatyhjiön, jota täytettiin likaisen sodan ihmisoikeusloukkauksien keinoilla. Pereiran selitys muistuttaa mielestäni Timermanin selitystä sotilasjuntan kyvyttömyydestä luoda selkeä ideologia. Timermanin tulkinta Argentiinan armeijaa motivoivasta ideologiasta on, että se on pikemminkin idea maailmasta, jota he vastustavat kuin käsitys heidän toivomastaan maailmasta.

He eivät osaa määritellä tarkkaan tai piirtää kuvaa siitä todellisuudesta, jonka he haluaisivat toteutuvan Argentiinassa, mutta he kyllä osaavat kuvailla hetkessä, mitä he vihaavat.¹¹³

Tuntuukin siltä, että Timerman näkee upseerien juutalaisvihan perimmäiseksi syyksi sen, että juutalaiset olivat helposti ymmärrettävä ja selkeä vihan kohde toisin kuin näkymätön vasemmiston uhka. Varmasti antisemitistisille upseereille juutalaisten tuhoaminen oli helpommin toteutettava tavoite, kuin jokin koko Argentiinan valtion kehittämistavoite kuten talouskasvu tai hyvinvoinnin lisääminen. Hän liittää autoritarismiin pakkomielteen sille, että kaikki olisi selkeää ja yksiselitteistä.¹¹⁴ Tähän kategoriaan Argentiinassa asuvat valtaväestöstä erottuvat juutalaiset eivät kuuluneet. Lisäksi on syytä huomioda, että likainen sota sopi sotilasjuntalle, joka inhosi armeijan toimetttömyyttä. Argentiinan armeija ei ollut sotinut sitten 1870-luvun, ja armeija oli lumoutunut ajatuksesta olla osa suurta ristiretkeä, joka pelastaisi kristillisen lännen kommunismilta. Kiehtova oli myös ajatus Argentiinasta yhtenä kylmän sodan päänäyttämöistä, kuten armeija uskotteli.¹¹⁵ Argentiinan armeija otti vahvasti vaikutteita kylmän sodan hengessä myös Yhdysvaltojen ja Ranskan vastavallankumouksellisen sodankäynnin doktriineista. Robben kuitenkin korostaa, että olisi virheellistä olettaa, että näitäkään oppeja olisi omaksuttu suoraan.¹¹⁶ Amerikkalaisten ja ranskalaisten opit perustuivat epäonnistuneisiin sotilaallisiin operaatioihin, joten niihin suhtauduttiin varauksella.¹¹⁷

Miten Argentiinan sotilasjuntan ideologia sitten vaikutti kansainvälisen yhteisön toimintaan? Timermanin kaipaamaa apua likaisen sodan päättämiseen olisi teoriassa ollut saatavilla Yhdysvalloista, joka olisi voinut ryhtyä talouspakotteisiin sotilasjuntan

¹¹³ Timerman (1981) 2000, 114. No podrían precisar o dibujar la realidad que quisieran ver realizada en la Argentina, pero sí pueden rápidamente describir qué es lo que odian.

¹¹⁴ Timerman (1981) 2000, 115.

¹¹⁵ Lewis 2001, 137.

¹¹⁶ Myös Brands ja Dávila korostavat sitä, että Argentiinan sotilasjunta ei omaksunut Yhdysvaltojen tai Ranskan sotilasdoktriineja suoraan. Brands 2010, 79. Dávila 2013, 116.

¹¹⁷ Robben 2007, 182.

taivuttamiseksi. Argentiinan talous oli muiden Eteläisen Amerikan valtioiden tapaan vahvasti riippuvainen Yhdysvalloista. Yhdysvallat ei kuitenkaan lähettänyt joukkojaan eikä missään vaiheessa edes valmistellut interventiota Argentiinaan, koska Yhdysvalloissa oli kiinnostuttu kylmän sodan hengessä puuttumaan Latinalaisen Amerikan poliittisiin konflikteihin vain estääkseen kommunismin leviämisen.¹¹⁸ Yhdysvallat siis puuttui kylmän sodan aikana useisiin konflikteihin Keski-Amerikassa, mutta ei eteläisimmissä maissa, koska esimerkiksi Argentiinassa vallankaappaukset olivat oikeistolaisten sotilaiden järjestämiä. Sotilasdiktatuurien ihmisoikeusloukkauksiin ei puututtu, koska niiden toteuttajat olivat kuitenkin oikeistolaisia, ja joiden kanssa haluttiin tehdä taloudellista yhteistyötä.

Heti vallankaappauksen jälkeen sotilasjunta julisti vallankumoukselliset ja julkisen korruption kansakunnan vihollisiksi. Sotilasjuntan virallinen ideologinen pohja oli *El Proceso de la reorganización nacional*, jolla pyrittiin uudelleenrakentamaan Argentiinan yhteiskunta. Kansallisen turvallisuuden doktriini puolestaan loi puitteet Argentiinan sisäisen uhan eli sissien lopulliselle tuhoamiselle. Timermanin mukaan sotilasjuntan johto valmisteli vallankaappausta pitkään, odotti juuri oikeaa hetkeä ja vallan ottaessaan esitteli jo valmiin ideologiansa, joka oli natsien ajattelun kyllästämä. On mahdollista Timermanin tapaan tarkastella Argentiinan viimeisintä sotilasdiktatuuria, ja löytää yhtäläisyyksiä niin Hitlerin natsi-Saksaan kuin Mussolinin Italiaan. Nämä kolme hallintoa tukahduttivat demokratian ja opposition maaperällään, ja tappoivat omia kansalaisiaan. Kolme diktatuuria käyttivät ”sisäistä ja ulkoista” sotaa ja vihollista poliittisena instrumenttina, politiikan jatkeena toisin keinoin. Silti Finchelsteinin mukaan, likaisen sodan Argentiinan erot toisen maailmansodan aikaiseen Saksaan ja Italiaan ovat merkittävämpiä kuin niiden yhtäläisyydet. On syytä ottaa huomioon, että Argentiinassa oli otettu vaikutteita fasismista jo ennen toista maailmansotaa, eikä edes Yhdysvalloista opittua vastavallankumouksellisten toimien taktiikoita omaksuttu sellaisenaan. Sen sijaan Argentiinan sotilasjohto otti vaikutteita eri lähteistä, ja muovasi niitä sopimaan omiin tarpeisiinsa. Timerman kokeekin, että likainen sota tapahtui kaikessa julmuudessaan, koska sotilasjohtajat olivat kyvyttömiä luomaan ajatusta yhtenäisestä kansakunnasta ja järjestelmällistä ideologiaa maan sekaannuksen ja väkivallan kierteiden keskelle. Tämä sai armeijan turvautumaan yksinkertaistettuun kuvaan vihollisista kaikkina, jotka olivat erimielisiä.

¹¹⁸ Hanhimäki & Westad 2003, 379.

2.2. Sotilasjuntan diskurssin ja toisen maailmansodan viittaukset Timermanin muistelmissa

Jo sotilasjuntan vallankaappauksen ensimmäisenä päivänä, kenraali Jorge Rafael Videlan käskystä aloitettiin *El Proceso* ohessa niin kutsuttu likainen sota vallankumouksellisuutta vastaan. Tätä sotaa ei käyty vain väkivallalla vaan merkittävällä tavalla myös retoriikan keinoin. Azcona Pastorin mielestä likaisen sodan terminologia oli tyypillinen aikakautensa sotilasjohdolle.¹¹⁹ Finchelstein puolestaan korostaa sitä, että Argentiinan fasismin perintö oli keskeinen tekijä likaisen sodan diktatuurin ideologiassa, ja sen niin sanotussa kuoleman diskurssissa.¹²⁰ Myös muiden Latinalaisen Amerikan sotilasdiktatuurien radikaaleista diskursseista otettiin vaikutteita.¹²¹ Argentiinan diskurssia ja retoriikkaa erotti muista sen erityisen suora modernismin vastainen retoriikka ja vahva liberalismiin kritisointi.¹²² Likaista sotaa kritisoineiden teksteissä on paljon viittauksia toiseen maailmansotaan, kuten Timermanillakin. Timermanin ja paljon hänen muistelmiensa julkisemisen jälkeen ilmestyneiden tutkimusten sanastoissa on silti eroavaisuuksia. Tässä luvussa käsittelen sotilasjuntan likaisen sodan diskurssia ja viittauksia toiseen maailmansotaan niin Timermanin muistelmissa kuin sotilasjuntan ja upseerien kuvaamana.

Timerman vertaa muistelmissaan vankiloiden upseerien puhetapaa ja vankien kohtelua natseihin.¹²³ Feitlowitzinkin mukaan likainen sota oli ensimmäinen merkittävä kerta sitten toisen maailmansodan päättymisen, kun natsien kaltaiset taktiikat ja puhumisen tavat syntyivät uudelleen.¹²⁴ Feitlowitz kuitenkin mainitsee, että junta pyrki tästä huolimatta kaikkien kykyjensä mukaan välttämään antisemitistiseltä vaikuttavaa mainetta. Argentiinalla oli 1970- ja 1980-luvuilla verrattain hyvät välit Yhdysvaltojen kanssa, sekä ase- ja viljakauppasopimuksia Israelin kanssa. Junta ei siis halunnut vaarantaa hyviä suhteita Yhdysvaltojen kanssa, eikä myöskään vaarantaa armeijan kannalta oleellisia asekauppoja Israelin kanssa.¹²⁵ Sotilasjunta kohtasi suurta kansainvälistä kritiikkiä likaisen sodan aikana, mikä olisi voinut johtaa juntan pelkäämään kansainväliseen väliintuloon. Kansainvälinen media, Timerman ja muut vankeudesta hengissä selvinneet, uhrien läheisten perustamat järjestöt sekä kansalliset

¹¹⁹ Azcona Pastor 2011, 19.

¹²⁰ Finchelstein 2014, 120.

¹²¹ Dávila 2013, 115.

¹²² Grandin 2009, 14.

¹²³ Esimerkiksi Timerman (1981) 2000, 167.

¹²⁴ Feitlowitz 2011, Preface xii.

¹²⁵ Feitlowitz 2011, 104.

että kansainväliset ihmisoikeusjärjestöt kampanjoivat junttaa vastaan vaatien sotilashallintoa kunnioittamaan ihmisoikeuksia. Kielen, tyylien ja symbolien manipuloinnissa taitava junta toteuttikin vastaiskuna julkisen kampanjan tarroineen ja julisteineen. Näissä tarroissa ja julisteissa käytettiin sotilasjuntan retoriikalle tyypillistä eksklusiota ja inklusiota, eli poissulkemista ja sisällyttämistä ihmisoikeudet-sanalla leikkivällä sloganilla: Me argentiinalaiset olemme oikeassa ja olemme inhimillisiä.¹²⁶ Sloganin ajatuksena oli, että ihmisoikeudet toteutuvat Argentiinassa, koska sotilasjuntan toimet koettiin *oikeiksi*, koska sen toteuttajat olivat *ihmisiä*.

Sotilasjunta koki tarvetta ylläpitää itsestään tietynlaista kuvaa niin kotimaassa kuin ulkomaillakin: Sotilasjunta oli hyväntahtoinen hallinto, joka kunnioitti myös liberaaleja ajatuksia, mutta joka oli pakotettu käyttämään kovia keinoja sissien toiminnan vuoksi. Tämän vuoksi likaisen sodan aikana lehdistö oli virallisesti vapaa ja Timermanin lehden lisäksi myös englanninkielinen *Buenos Aires Herald* uskalsi julkaista ajoittain jyrkkääkin hallinnon vastaista kritiikkiä. Lehdistöä pidettiin silti epävirallisesti kurissa, sillä juntalle epämieluisien tekstien julkaiseminen sisälsi aina riskin tulla pidätetyksi ja kaapatuksi.¹²⁷ *La Opinión* lehteä ei Timermanin junttaa kritisoivien, ja kaapattujen puolesta kirjoitettujen artikkelien vuoksi lakkautettu heti. Timerman selittää tätä seikkaa sillä, että vaikka sotilasjunttaa ärsyttivät ihmisoikeuksia puolustavat artikkelit, *La Opinión*-lehti kuitenkin oli järjestelmällisesti kaikkea terrorismia vastaan, mikä miellytti sissejä vastaan kamppailevaa junttaa.¹²⁸ Siten Timermanin lehden ei nähty täysin edustavan vasemmistoppositiota.

[--] johtui juuri siitä, että armeijan maltilliset uskoivat, että tämä äänenkannattaja oli kriittinen muttei täysin oppositiota, ja joka taisteli terrorismia vastaan, mutta samalla puolusti ihmisoikeuksia, minkä vuoksi sen piti saada jatkaa.¹²⁹

Sotilasjunta ei vain sensuroinut lehdistöä ja muita medioita, vaan käytti niitä myös omien viestiensä välityskanavana. Likaisen sodan aikana sanomalehdet, aikakauslehdet, televisio ja radio tulvivatkin viestejä juntalta kansalle. Sotilaiden taistelumotivaatiota kohotettiin upseereihin kohdistetulla propagandalla. Upseereille ja heidän perheilleen kerrottiin sissien uhkaavan heidän kotejaan ja perheitään. Sotilaiden perheisiin

¹²⁶ Levine & Zaretsky 2015, 13. Los argentinos somos derechos y humanos.

¹²⁷ Barromi 1998, 29.

¹²⁸ Timerman (1981) 2000, 41.

¹²⁹ Timerman (1981) 2000, 41. [--] fue precisamente porque los moderados de las Fuerzas Armadas consideraban que esa tribuna crítica pero no opositora, que luchaba contra el terrorismo pero defendía los derechos humanos, debía subsistir.

kohdistuva uhka oli kyllä todellinen, sillä Robbenin sissit toteuttivat upseerien ja perheenjäsenten salamurhia. Armeijan jakamissa tietolehtisissä uhkaa kuitenkin liioiteltiin suuresti.¹³⁰ Feitlowitzin näkemyksen mukaan sotilasjunta käytti tarkkaan suunniteltua kieltä useastakin syystä. Tarkoituksena oli muun muassa mystifioida juntan toiminta ja tarkoituksperät, levittää luottamusta junttaa kohtaan Argentiinan sisällä ja sen ulkopuolella. Samanaikaisesti kansaan myös kylvettiin pelkoa ja hämmennystä. Juntan virallisella diskurssilla oli autoritaarisia piirteitä: pakkomielle vihollista kohtaan, voitokas puhetapa, messiaaniset sloganit, ja vakuuttelu siitä, että kaikki perustui absoluuttiseen totuuteen. Tämä retoriikka ei Feitlowitzin mukaan ilmestynyt tyhjästä, vaan sisälsi kaikuja Opus Deistä, Inkvisitiosta, pretoriaanikaartista¹³¹, natseista, Ancién regimestä ja Algerian sodasta. Timerman taas ei mene näin kauas historiaan selittäessään Argentiinan fasismia ja antisemitismia juuria.

Juntan retoriikkaan kuului tietty sanasto, ja siitä poissuljettiin sanat, joita pidettiin vaarallisina tai muuten epämieluisina. Yksi kielletyistä sanoista oli vallankumous.¹³² Juntan sensorit etsivät painetusta materiaalista ja televisiosta epäilyttävinä pidettyjä sanoja, kuten *olosuhteet*, *ristiriita*, *kriittisyys*, *suhteellinen*, *taantumuksellinen*. Journalistit joutuivat välttelemään näitä sanoja, etteivät joutuisi vainon kohteeksi. Sana *ihmisoikeudet* raivostutti junttaa erityisesti. Timerman kirjoittaakin, että sotilasjunta julkisti tiukat moraalikoodit sensuurille elokuvissa, teatterissa ja kirjallisuudessa. Lisäksi Timerman kertoo, että junta puuttui yliopistokurssien sisältöihin poistaen kokonaan epäilyttävinä pidetyt sosiologian, filosofian ja psykologian koulutusohjelmat.¹³³

Sotilasjunta kampanjoi näyttävästi kansalaisuudesta ja kansalaisvelvollisuuksista. Vallankumoukselliset olivat juntan mukaan menettäneet oikeutensa kansalaisuuteen, jonka vuoksi Feitlowitz vertaa tätä ajatusta Nürnbergin lakeihin, joiden myötä juutalaiset menettivät kansalaisuutensa Saksassa.¹³⁴ Samaan tapaan vuonna 1978 Argentiinan isännöimiä jalkapallon MM-kisoja on verrattu natsi-Saksan järjestämiin vuoden 1936 olympialaisiin.¹³⁵ Kieleen perustuvilla kampanjoilla neuvottiin erityisesti äitejä tunnistamaan marxilaisten soluttautuminen kouluihin tietynlaisen lapsen tai nuoren

¹³⁰ Robben 2006, 362.

¹³¹ Pretoriaanikaarti oli antiikin Rooman keisarien henkivartiokaarti.

¹³² Feitlowitz 2011, 22, 25.

¹³³ Timerman (1981) 2000, 115–116.

¹³⁴ Feitlowitz 2011, 26–27.

¹³⁵ Feitlowitz, 2011, 42.

käyttämän sanaston kautta: *porvaristo*, *Latinalainen Amerikka*¹³⁶, *kapitalismi*, *solu*, *sosialismi*, *vallankumous*, *kapina* ja niin edelleen olivat merkkejä lapsen ”turmeltuneisuudesta”. Feitlowitz vertaa tätäkin kampanjaa natseihin ja Italian fasisteihin, jotka kehottivat naisia tuottamaan lisää poikia isänmaalle.¹³⁷

Timerman viittaa muistelmissaan useasti toisen maailmansodan sanastoon.¹³⁸ Likaisen sodan jälkeen tehdyssä tutkimuksessa vilisee viittauksia toiseen maailmansotaan vieläkin enemmän. Tähän voi olla useita syitä. Likaisen sodan samankaltaisuuksia natsien toimien kanssa on ollut helpompi tutkia vasta sodan jälkeen. Lisäksi näin tutkimuksista on saatu kenties helpommin ymmärrettävää, sillä varsin hyvin tunnettu toinen maailmansota toimii vertailukohtana. Vertailemalla viime vuosien tutkimuskirjallisuutta Timermanin muistelmiin, vaikuttaa siltä, että Timermanilla näitä viittauksia on selkeästi vähemmän. Timermanilla on tietysti ollut vähemmän luotettavaa tietoa likaisesta sodasta, sillä muistelmat perustuvat lähinnä hänen kuulemaansa ja kokemaansa. Hän on siksi saattanut olla varovaisempi vertauksissaan. Toiseksi Timerman kirjoitti muistelmansa paettuaan Argentiinasta Israeliin. Israelissa asui tuolloin paljon holokaustista ja keskitysleireiltä selvinneitä, joten liian suorat yhteenvedot likaisen sodan upseerien ja natsien välillä eivät välttämättä olisi saaneet kovin hyvää vastaanottoa. Erot Timermanin ja tutkijoiden sanavalinnoissa ovat erityisen mielenkiintoisia siitä näkökulmasta, että moni tutkija käyttää keskeisenä aineistonaan Timermanin kokemuksia.¹³⁹ Lisäksi valtaosa likaisen sodan tutkijoista ovat itse myös argentiinalaisia, joten he ovat joko eläneet sen ajan itse tai ovat ainakin seuranneet sotilasdiktatuurin ajan jälkipuintia yhteisön sisällä. He eivät kuitenkaan ole kokeneet samaa kuin Timerman. Pidän siksi mahdollisena, että monet tutkijat ovat löytäneet Timermanin teksteistä enemmän viittauksia toiseen maailmansotaan, kuin hän on niitä omasta mielestään muistelmiinsa kirjoittanut.

Kielen tasolla toinen maailmansota ja holokausti näkyvät likaisen sodan teoksissa esimerkiksi siinä, miten jotkut entiset juntan kidutuskeskusten vangit puhuvat vankiloista keskitysleireinä. Lisäksi oli tavanomaista että juutalaisvankien kidutusten aikana toisteltiin antisemitistisiä herjoja, ja heitä uhkailtiin liittyen natsien kuolemanleireihin.¹⁴⁰ Keskitysleiri-sanankäyttö on yksi esimerkki siitä, miten Timermanin sanavalinnat

¹³⁶ Joidenkin mielestä termi Latinalainen Amerikka liittyy alueen negatiivisesti kolmannen maailman konnotaatioon.

¹³⁷ Feitlowitz 2011, 22, 42.

¹³⁸ Esimerkiksi natsi-sanankäyttöä: Timerman (1981) 2000, 14, 32 & 45.

¹³⁹ Kuten Laikin Elkin on kirjoittanut, Timermanin muistelmia pidetään keskeisenä lähteenä likaisen sodan antisemitismin tutkimuksessa. Laikin Elkin 1985, 133.

¹⁴⁰ Kaminsky 2008, 169.

eroavat monista tutkijoista. Suuri osa käyttämäni tutkimuskirjallisuuden kirjoittajista, muun muassa Federico Finchelstein¹⁴¹ ja Susana Kaiser¹⁴² käyttävät likaisen sodan vankiloista keskitysleiri-nimeä. Feitlowitzin teos *Lexicon of Terror: Argentina and the Legacies of Torture* käsittelee juuri likaisen sodan sanastoa, ja miten sillä luotiin pelon ilmapiiriä, ja salattiin ihmisoikeusloukkauksia. Juuri siksi pidän mielenkiintoisena huomiona, että Feitlowitzkin käyttää epävirallisista vankiloista johdonmukaisesti termiä Argentiinan keskitysleirit tai lyhyemmin leirit.¹⁴³ Timerman sen sijaan ei käytä kuin kerran¹⁴⁴ muistelmissaan tätä sanaa, vaan puhuu vankiloista vankiloina tai termillä *centros clandestinos* eli salaiset keskukset.¹⁴⁵ Kenties siksi että hän kirjoitti muistelmiaan Israelissa, jossa asui paljon holokaustista ja keskitysleireiltä selvinneitä.

Omasta mielestäni Argentiinan salaisten vankiloiden kutsuminen keskitysleireiksi ei ole täysin perusteltua tai osuvaa. Ensinnäkin Argentiinan likaisen sodan vankilat eivät ulkoisesti muistuttaneet natsi-Saksan keskitysleirejä. Kuulusteluja ja kaapattujen teloittamista varten eri puolille maata perustettiin valtion virallisten vankiloiden ulkopuolella toimivia yleensä kooltaan pieniä, kahden tai kolmen huoneen keskuksia. Keskukset erosivat merkittävästi virallisista vankiloista kuin myös toisistaan. Osa vankiloista sijaitsi armeijan yksiköiden tiloissa, osa hylätyistä rakennuksissa kuten toimistoissa tai piilossa kartanoiden tai maatilojen mailla.¹⁴⁶ Feitlowitz taas perustelee termin käyttöä esimerkiksi sillä, että ESMA:n¹⁴⁷ vankila on tullut kutsutuksi nimellä *The Argentine Auschwitz* johtuen siitä, että noin kahtena ensimmäisenä vuotena yhtäkään sinne vietyä vankia ei jätetty henkiin.¹⁴⁸ Feitlowitzin perustelu keskitysleiri sanan käytölle perustuu siis uhrien vähäisiin selviytymislukuihin.

Huomauttaisin, että pitkälti käyttämieni lähteiden juutalaistaustaiset tutkijat käyttävät teoksissaan keskitysleiri-termiä, sen sijaan esimerkiksi Lewis, joka ei ole juutalaistaustainen, käyttää termiä *pozo*¹⁴⁹ tai englanniksi *secret detention center*¹⁵⁰.¹⁵¹

¹⁴¹ Esimerkiksi Finchelstein 2014, 1.

¹⁴² Esimerkiksi Kaiser 2005, 35.

¹⁴³ Feitlowitz 2011, Preface xi.

¹⁴⁴ Timerman käyttää ainoastaan La Perla-nimellä tunnetusta vankilasta mainitessaan keskitysleiri-nimeä, mutta ei selvennä sanavalintaansa. Heti seuraavalla sivulla hän palaa käyttämän muita termejä. Timerman (1981) 2000, 186.

¹⁴⁵ Esimerkiksi Timerman (1981) 2000, 187.

¹⁴⁶ Crawley 1985, 433, kts. myös Lewis 2001, 151.

¹⁴⁷ *Escuela de Mecánica de la Armada* oli armeijan tekninen korkeakoulu, jonka suojissa toimi kenties pahamaineisin kuulusteluvankila.

¹⁴⁸ Feitlowitz 2011, 28.

¹⁴⁹ *Pozo* tarkoittaa espanjaksi muun muassa kaivoa, kuilua tai leiriä.

¹⁵⁰ *Secret detención center* on käännös virallisesta termistä *centros clandestinos de detención*.

¹⁵¹ Lewis 2001, 151.

Myös totuuskomissio CONADEP:n *Nunca más*-raportissa käytetään varmaankin tarkoituksella neutraalimpaa nimeä *centros clandestinos de detención*,¹⁵² jota itsekin käytän tutkimuksessani. Koska suora suomennos ei ole kovin sujuva, enkä koe keskitysleiri-termiä perustelluksi, käytän omaa vapaata suomennostani *kuulusteluvankilat* perustuen kyseisten vankiloiden päätarkoitukseen. Uskoisin, että käyttämällä sellaisia sanoja kuten keskitysleiri, natsit ja holokausti, likaisesta sodasta kirjoittavat toimittajat ja taiteilijat ovat saaneet helpommin kuvattua kaapattujen hirveitä kokemuksia. Viittaamalla toiseen maailmansotaan, joka oli vielä monella hyvässä muistissa, saatiin myös Argentiinan ulkopuolinen kansainvälinen yhteisö helposti ymmärtämään, kuinka vakavia Argentiinan ihmisoikeusrikkomukset olivat.

Likaisessa sodassa kehittyi myös paljon omaa natseihin liittymätöntä sanastoa, jota Timerman ja tutkijat käyttivät. Feitlowitzin mukaan monet kuulusteluvankiloiden kiduttajien käyttämät ilmaisut ovat tulleet osaksi Argentiinan nykyslangia, mikä Feitlowitzin mukaan ilmaisee, miten vahvasti kansa on sisäistänyt tämän osan Argentiinan historiaa.¹⁵³ Timerman kertoo kahdesta nöyryyttämisen tavasta, joita upseerit käyttivät. Ensimmäistä kutsuttiin nimellä *buscar petróleo* eli bensiinin etsimiseksi, ja siinä alaston vanki joutui laittamaan sormensa lattiaan ja pyörimään ympyrää. Toinen nöyryytystapa oli *el choque del trencito* eli pienten junien yhteentörmäys. Siinä upseerit juoksivat vankilan käytävällä jonossa, ja törmäilivät vankeihin liiskaten heidät seinää vasten.¹⁵⁴ Yksi esimerkki arkiseen käyttöön vakiintuneesta vankilaslangista on *la parilla*, joka tarkoittaa yleensä grilliä. Vankila-slangissa sillä viitattiin metalliseen sängynrunkoon, johon alaston vanki sidottiin kiinni sähkökidutusta varten.¹⁵⁵ Timerman käyttää tästä sähkökidutuslaitteesta nimiä *máquina*¹⁵⁶ eli kone. Myös Robben kertoo vartijoiden käyttäneen sähkökidutuslaitteesta sanoja *picana* ja *máquina*.¹⁵⁷ Vankien silmiä pyrittiin kidutus- ja kuulustelutilanteissa pitämään sidottuina, ja tälle muodostui oma sanansa *tabicado*, joka viittaa tiilien muuraamiseen vangin silmien eteen.¹⁵⁸ Timermanin mukaan vartijat käyttivät kidutuksesta kiertoilmaisua *una charla con Susana*

¹⁵² *Nunca más*-raportti, esimerkiksi Capítulo I, La acción represiva B.

¹⁵³ Feitlowitz, Preface xi.

¹⁵⁴ Timerman (1981) 2000, 101.

¹⁵⁵ Lewis 2001, 152.

¹⁵⁶ Timerman (1989) 2000, 18.

¹⁵⁷ Robben 2007, 218.

¹⁵⁸ Timerman (1981) 2000, 77.

eli keskustelu Susanan¹⁵⁹ kanssa.¹⁶⁰ Kidutukseen käytettyä huonetta kutsuttiin joko *sala de operaciones*¹⁶¹ tai *teatro de operaciones*¹⁶², eli metaforia haettiin muualtakin kuin armeijan slangista.¹⁶³

Osa slangisanoista oli kotoperäisiä, osa taas lainasanoja muista kielistä, esimerkiksi ranskan kielestä lainattu ja muokattu *perejil*.¹⁶⁴ Kuulusteluvankiloihin, kidutukseen ja tappamiseen liittyviä kiertoilmauksia oli paljon. Kuulusteltavien vankien perheenjäseniä voitiin ottaa panttivangeiksi ja kiduttaa heidän nähtensä, jotta vangit saataisiin puhumaan. Myös armeijan silmissä viattomat sukulaiset saattoivat joutua *chupado*, eli ”imetyksi mukaan”.¹⁶⁵ *El vuelo* eli lento tarkoitti sitä, että vangista ei uskottu enää olevan hyötyä, mutta tätä ei haluttu vapauttaakaan. Tällöin useita vankeja lääkittiin tajuttomiksi ja lopulta heitettiin lentokoneesta mereen hukkumaan.¹⁶⁶ Vankien tappamisesta, muutoin kuin lentokoneesta heittämällä, käytettiin termiä *traslado*, eli siirto¹⁶⁷. Kiertoilmauksena vankien teloittamisesta käytettiin myös fraasia ”lähettää ylös”.¹⁶⁸ Timerman mainitsee myös sanan *enfriar* eli pistää kylmäksi.¹⁶⁹

Finchelsteinin mukaan sotilasjunttaa kiehtoi salailu ja siitä kumpuava pelon ilmapiiri, joten se otti vaikutteita natsi-Saksassa käytetystä eufemismeja viljelevästä tuhoamisen kielestä. Sotilasjuntta ja sen ideologia loistikin symbolisen sanaston käytössä. Aluksi vain upseerit käyttivät juntan valtuuttamista rikollisista toimista ja ihmisoikeusloukkauksista nimeä *guerra sucia* eli likainen sota, mutta se levisi nopeasti kaikkien kansalaisten käyttöön.¹⁷⁰ Vihollista koskevia kiertoilmauksia oli paljon. Esimerkiksi kommunismia ja vasemmistolaisuutta voitiin kuvata viruksena, joka tuli tuhota, jotta Argentiinan saastuminen saataisiin estettyä.¹⁷¹ Juntan johtajat kuvasivat Argentiinan vasemmistoa syöväksi, ja armeijan toimia radikaaliksi kirurgiseksi

¹⁵⁹ Sähkökidutuslaitteista käytettiin vaihtelevia naisten nimiä, esimerkiksi ainakin Susana, Carolina, ja Margarita. Robben, 2007, 217.

¹⁶⁰ Timerman (1989) 2000, 19.

¹⁶¹ Tarkoittaa sairaalan leikkaussalia.

¹⁶² Viittaa sotatilanteessa taisteluiden tapahtumapaikkaan.

¹⁶³ Lewis 2001, 233.

¹⁶⁴ Persilja-sanalla viitattiin kadonneisiin. Termin taustalla on maanviljelijöiden tapa antaa persiljaa kaupanpäällisenä, koska se oli niin halpaa. Alun perin ranskalaiset käyttivät termiä Algerian itsenäisyyden tavoittelijoista. Feitlowitz 2011, 56- 57.

¹⁶⁵ Lewis 2001, 149.

¹⁶⁶ Lewis 2001, 157.

¹⁶⁷ Feitlowitz 2011, 59.

¹⁶⁸ Lewis 2001, 157.

¹⁶⁹ Timerman (1989) 2000, 20.

¹⁷⁰ Finchelstein 2014, 123, 133.

¹⁷¹ Finchelstein 2014, 126.

operaatioksi tarkoituksenaan oikeuttaa väkivalta.¹⁷² Kiertoilmausten runsautta vastavallankumouksellisista voisi mielestäni selittää sillä, kuinka Finchelstein kertoo, että Argentiinan fasismille ensisijainen elementti oli juuri sen viholliskuva.¹⁷³ Finchelsteinin mukaan yleensäkin valtion vihollisisten kuvaaminen metaforan keinoin tuholaisina tai ruttona, on tyypillistä fasistiretoriikassa.¹⁷⁴ Kansaan iskostettiin ajatusta siitä, että viholliset eivät olleet oikeita Argentiinan kansalaisia, millä oikeutettiin kaapattuihin, ”toisiin”, kohdistettuja hirmutöitä.¹⁷⁵ Mielestäni samaan tapaan antisemitistit ovat saattaneet mieltää juutalaiset ei-kansalaisiksi.

Timerman kirjoittaa siitä, kuinka monessa muussakin maassa ihmiset ovat eläneet sulkien silmänsä totalitarismin vääryyksiltä. Hän mainitsee erikseen saksalaiset, italialaiset ja portugalilaiset. Lisäksi hän mainitsee että edelleen, teoksen kirjoitusaikana eli 1980-luvulla, niin elävät myös venäläiset, paraguaylaiset, chileläiset, tšekkiläiset ja uruguaylaiset.¹⁷⁶ Kamiskykin mukaan likaisen sodan vastustajat käyttivät kirjoituksissaan paljon samaa toisen maailmansodan diskurssia kuin sotilasjunta ja upseerit. Kirjoittajat viittaavat likaisen sodan ja toisen maailmansodan samankaltaisuuksiin. Osa tavallisista argentiinalaisista pystyi jatkamaan normaalia elämää, ja he pyrkivät sulkemaan silmänsä juntan toteuttamalta terrorilta, mitä voidaan verrata saksalaisten ja itävaltalaisien tietämättömyyteen Auschwitzista ja Buchenwaldista.¹⁷⁷

Timerman kirjoittaa muistelmissaan natsien kaltaisista taktiikoista Argentiinassa.

Ei ollut, eikä tule olemaan Night and Fog¹⁷⁸ -politiikkaa. Se mitä oli ensi hetkestä alkaen, oli suuri Hiljaisuus, joka ilmenee koko sivistyneessä maassa, joka passiivisesti hyväksyy väkivallan välttämättömyyden, ja äkillisen pelon, joka sitä seuraa. Hiljaisuus, joka voi muuttaa koko kansakunnan rikoskumppaneiksi.¹⁷⁹

¹⁷² Dávila 2013, 115.

¹⁷³ Finchelstein 2014, 7.

¹⁷⁴ Finchelstein 2014, 48.

¹⁷⁵ Robben 2007, 185.

¹⁷⁶ Timerman (1981) 2000, 42, 58.

¹⁷⁷ Kaminsky 2008, 169.

¹⁷⁸ Timerman käyttää muistelmissaan Yö ja usva-politiikasta termin englanninkielistä versiota.

¹⁷⁹ Timerman (1981) 2000, 67. No, no hay ni habrá Noche y Niebla. Lo que sí hubo, desde el primer momento, fue el gran Silencio que aparece en todo país civilizado que acepta pasivamente la inevitabilidad de la violencia, y sobre el cual cae de la golpe el miedo.

Feitlowitzin englanninkielisen alkuperäisteoksen toinen luku on nimeltään *Night and Fog*, joka viittaa Timermanin mainitsemaan natsien konseptiin *Nacht und Nebel* eli yö ja usva. Hitlerin kuuluisan asetuksen joulukuussa 1941 mukaan, vallattujen alueiden vangit voitaisiin tuoda Saksaan, jossa he katoaisivat ”yöhön ja usvaan”.¹⁸⁰ Feitlowitz tarkoittaa tällä viittauksellaan sitä, että Argentiinan kuulusteluvankilat olivat argentiinalainen versio natsi-Saksan joulukuun 1941 asetuksesta, ja tavoitteesta päästä eroon ei-toivotuista henkilöistä keinolla millä hyvänsä. Timerman on siis vain osittain samaa mieltä Feitlowitzin kanssa yö ja usva -ajatuksesta. Armeija todennäköisesti pyrki vastaavanlaiseen toimintatapaan, mutta ei onnistunut sen toteutuksessa, sillä kansa oli suunnilleen tietoinen siitä mitä maassa tapahtui. Hänen mukaansa yö ja usva -politiikkaa ei ole Argentiinassa. Sen sijaan Timerman puhuukin paljon suuresta hiljaisuudesta, eli siitä miten kansa passiivisesti hyväksyy väkivallan välttämättömänä keinona vaikeassa tilanteessa.¹⁸¹ Timermanin mukaan vastaava hiljaisuus oli natsi-Saksassa, jossa monet hyväntahtoisetkin olettivat, että kaikki palaisi normaaliksi, kun Hitler on vihdoinkin saanut asiansa päätökseen kommunistien ja juutalaisten kanssa.¹⁸²

Timerman käyttää myös natsien ilmaisua kritisoidessaan kovalla kädellä Argentiinan juutalaisyhteisön johtajia. Hänen mukaansa nämä johtajat eivät eronneet natsien pitämien ghettojen juutalaisneuvostoista¹⁸³, eli tahtomattaan tai ei Argentiinan juutalaisyhteisön johtajat osallistuivat juutalaisten tuhoamiseen, ja kantavat siitä osavastuun.

Mutta tarvitseeko antisemitismin aina päättää saippuaan? Silloin juutalaisyhteisön johtajat eivät ole erilaisia kuin *Judenrrat* Hitlerin aikaisissa ghetoissa.¹⁸⁴

Oli näkemys Argentiinan juutalaisista *Judenrat*- termiin verrannollisena historiallisesti osuva tai ei, niin se Tarican mukaan kuitenkin aktivoi kollektiivisia muistoja, joissa termin käyttö näyttäytyi symbolina heikkoudelle ja rikoskumppanuudelle.¹⁸⁵ Timermanin käsitystä tukee Navarro, jonka mukaan DAIA eli Argentiinan juutalaisyhteisön keskeisin organisaatio *Delegación de Asociaciones Israelitas Argentinas* ei koskaan ottanut

¹⁸⁰ Feitlowitz 2011, Preface xii.

¹⁸¹ Timerman (1981) 2000, 67.

¹⁸² Timerman (1981) 2000, 68.

¹⁸³ Termi tarkoittaa saksaksi ”juutalaisten neuvosto”. Saksalaisten valtaamalla alueilla oli tapana värvätä ghettoja hallinnoimaan juutalaisista koostuva neuvosto, jota natsit ohjailivat.

¹⁸⁴ Timerman (1981) 2000, 89. Pero ¿puede haber antisemitismo sin jabón?, entonces los dirigentes de la comunidad judía no son diferentes de los *Judenrrat* de los ghettos hitlerianos. Sitaatissa *Judenrat*-termi kirjoitettuna kuten Timermanin teoksessa se on kirjoitettu.

¹⁸⁵ Tarica 2012, 103.

kunnolla hoitaakseen kaapattujen juutalaisten asiaa, eikä osoittanut juurikaan sympatiaa kadonneiden perheitä kohtaan.¹⁸⁶

Ennen vankeusaikaansa Timerman kertoo keskustelleensa erään merivoimien upseerin kanssa juuri liittyen yö ja usva -politiikkaan. Upseeri kertoi, että juntan täytyi, saadakseen lopullisen voiton sisseistä, tappaa noin 20 000 sissiä sekä heidän sukulaisensa ja kaikki jotka muistavat heidän nimensä. Tällä tavoin pelko estää sissien toiminnan sukupolvien ajaksi. Timerman kommentoi tätä toteamalla, että ulkomaiden hallinnot, poliittiset johtajat ja Paavi tulisivat protestoimaan sellaista verenvuodatusta. Upseeri vastasi toteamalla, ettei juntta aio jättää jälkiä tai todisteita tapahtuvasta. Timermanin mukaan juuri siihen Hitler pyrki yö ja usva -politiikallaan. Upseerin vastauksen mukaan Argentiinan armeija oli vakuuttunut, etteivät he tulisi epäonnistumaan.¹⁸⁷

Hitler hävisi sodan. Me voitamme.¹⁸⁸

Timermanin yksi kuulustelijoista kuvasi armeijan saamaa pyhää tehtävää seuraavasti.

Yksi kuulustelijoista, joka tunnettiin nimellä Kapteeni Beto, sanoi minulle: ”Vain Jumala antaa ja ottaa pois elämän. Mutta Jumala on kiireinen toisaalla, joten meidän velvollisuutemme on huolehtia tästä tehtävästä Argentiinassa.”¹⁸⁹

Kuulustelijan näkemyksen mukaan Argentiinassa elettiin poikkeuksellista aikaa jumalan poissa ollessa, jolloin armeijalla olisi oikeus päättää argentiinalaisten elämästä ja kuolemasta. *Proceso* -uudistuksia ajettiin, ja likaisen sodan julmuudet oikeutettiin siis uskonnon avulla. Toisin kuin muissa Latinalaisen Amerikan diktatuureissa esimerkiksi Chilessä ja Brasiliassa, Argentiinassa katolilainen kirkko asettui suoraan tukemaan sotilasjunttaa.¹⁹⁰ Rudererin mukaan eroja Argentiinan ja esimerkiksi Chilen sotilaspapiston vaikutusvallassa sotilashallintoihin selittävät erot ideologisessa orientaatioissa, rakenteellisissa positioissa, joka sotilaspastoreilla oli kirkon ja armeijan

¹⁸⁶ Navarro 2009, 4–5.

¹⁸⁷ Timerman (1981) 2000, 65, 66.

¹⁸⁸ Timerman (1981) 2000, 66. Hitler perdió la guerra. Nosotros ganaremos.

¹⁸⁹ Timerman (1981) 2000, 45. Uno de los interrogadores, conocido como el capitán Beto, me dijo: “Sólo Dios da y quita la vida. Pero Dios está ocupado en otro lado, y somos nosotros quienes debemos ocuparnos de esa tarea en la Argentina”.

¹⁹⁰ Finchelstein 2014, 2.

välimaastossa, ja erilainen tarve kirkon tuomalle legitimitetille.¹⁹¹ Toisin kuin Chilessä, Argentiinan kirkolla oli suora suhde poliittisen hallinnon ja armeijan välillä.¹⁹²

Kristilliseen uskoon perustuvia argumentteja käytettiin oikeuttamaan kommunismin vastainen taistelu, mutta juuri Argentiinassa oli paljon vahvempi side uskonnon ja konkreettisen väkivallan välillä.¹⁹³ Uutta ja parempaa Argentiinan kansakuntaa rakentamaan pyrkivä sotilashallinto onkin tarvinnut kirkkoa auttamaan kansakunnan rakentamisessa, ja stereotyyppien luomisessa vihollisista, olivat he sitten kommunisteja tai vaikka juutalaisia, eikä vain oikeuttamaan omaa väkivallan käyttöään. Ruderer huomauttaa, että sinänsä kirkon oppien käyttämisessä väkivallan oikeuttamiseen ei ole mitään uutta, sillä se oli laajalti hyväksytty rooli katolilaiselle kirkolle jo keskiajan ristiretkien yhteydessä.¹⁹⁴

Likaisen sodan aikana sodan eri osapuolet, sotilasjunta, upseerit, juntan vastustajat ja tavallinen kansa toimivat hyvin eri tavoin, ja näkivät asiat eri tavalla. Kaikki osapuolet käyttivät toisesta maailmansodasta ammentavaa kieltä, joko ajamaan kansakunnan uudelleenrakentamista, vastustamaan sitä, peitelläkseen vainoja tai jatkaakseen elämää mahdollisimman normaalisti. Timerman käyttää muistelmissaan natseihin ja antisemitismiin liittyvää sanastoa, jotta ulkovallat puuttuisivat Argentiinan poliittiseen tilanteeseen. Hän ei kuitenkaan ole omaksunut monien muiden juutalaiskirjoittajien ajatusta likaisen sodan kuulusteluvankiloista keskitysleireinä. Sekä samankaltaisuuksia kielellä, että eroja mielipiteissä likaisen sodan oikeutuksessa selittää yksi seikka eli näkemys sodan perimmäisestä luonteesta. Sotilasjuntan johto, upseerit ja muut ihmisoikeuksia rikkovien toimien puolustajat kokivat sotivansa alkanutta kolmatta maailmansotaa. Sen sijaan likaisen sodan kaapatut ja ihmisoikeuksien puolustajat kokivat toisen maailmansodan jatkuvan.

2.3. Timermanin kuulemat salaliittoteoriat

Armeija loi Argentiinan sisseihin ja koko kansaan jatkuvan epätietoisuuden ja pelon ilmapiirin. Armeijan upseereissa oli kuitenkin monia, jotka kävivät itsekin vainoharhaisiksi näkymättömästä vihollisesta. Kansainväliset salaliittoteoriat olivat mielestäni armeijan keinoista suureellisimpia sotilaiden motivoimisessa. Omassa maassa piileksivä näkymättömien sissien uhka oli toki upseereille uhkaava pelote, mutta koko

¹⁹¹ Ruderer 2015, 463.

¹⁹² Ruderer 2015, 473, 481.

¹⁹³ Ruderer 2015, 464.

¹⁹⁴ Ruderer 2015, 467.

maailmanlaajuinen salaliitto Argentiinan kansakuntaa vastaan, on luonnollisesti vieläkin tunteita herättävämpi. Timermanin kaappaus sekä jatkuvat kuulustelut vankeuden aikana, olivat hänen mukaansa pitkälti näiden salaliittoteorioiden motivoimia. Sheinin korostaa teoksessaan, että monet upseerit eivät olleet antisemitistisiä, mutta armeijan äärilinjan joukko on silti kertonut antisemitististen ajatusten ohjanneen *El Proceso*-politiikkaa johtaneiden ajattelua. Hallituksen vihollislistalle kun laskettiin oletettu kansainvälinen juutalaisten salaliitto.¹⁹⁵ Tässä luvussa käsittelen Timermanin kuulemia likaisen sodan aikana levitettyjä salaliittoteorioita juutalaisten pyrkimyksistä Argentiinaa vastaan.

Timerman kertoo, että hänen pidätyksensä ensi hetkistä alkaen hänen kaappaajansa ja kiduttajansa halusivat pakkomielteisesti tietää lisää sionismista, ja kirjoittivat kaikesta hänen sanomastaan muistiinpanoja. Upseerit uskoivat sionistisiin salaliittoteorioihin, ja että Timermanilta saadut tiedot voisivat auttaa pysäyttämään nämä salaliitot.¹⁹⁶ Salaliittoteorioita Argentiinaa vahingoittamaan pyrkivistä tahoista liikkui likaisen sodan aikana useita, mutta Navarron mukaan näistä salaliittoteorioista laajinta huomiota sai osakseen avoimesti antisemitistisen Walter Beveraggi Allenden kehittämä *El Plan Andinia*- teoria.¹⁹⁷ Timermanin kaappanneet upseerit uskoivat hänen olevan osa tätä salaliittoa, ja siksi hän saikin vankeusaikanaan kuulla niin paljon eri salaliittoteorioista. Timermanin uskottu yhteistyö sissien kanssa nähtiin todisteena sionisti-marxistien salaliitosta Argentiinaa vastaan. Timermanin *La Opinión*- lehden yksi pääosakkeenomistajista oli pankkiiri David Graiver. Graiverin kuoltua lento-onnettomuudessa Meksikossa julkisuuteen levisi tieto, että Graiver oli rakentanut talousimperiumiaan *Montoneros*-sissien keräämillä lunnasrahoilla.¹⁹⁸ Juuri nämä salaliittoepäilykset olivat ainakin osasyynä Timermanin kaappaukselle. Timermania alettiin siis yhtiökumppaninsa toimien vuoksi epäillä rahanpesusta *Montoneros*-sisseille, jonka vuoksi Buenos Airesin provinssin poliisipäällikkö Ramón J. Camps¹⁹⁹ määräsi hänet pidätettäväksi.²⁰⁰

Timerman kertoo hänet vanginneen armeijan äärisektorin olleen natsioperaatioiden keskus Argentiinassa, ja siitä kuinka tämän sektorin jäsenet uskoivat vahvasti juutalaisten

¹⁹⁵ Sheinin 2012, 70.

¹⁹⁶ Timerman (1981) 2000, 94.

¹⁹⁷ Navarro 2009, 4.

¹⁹⁸ Rein & Davidi 2010, 5.

¹⁹⁹ Camps oli poliisipäällikön virkansa lisäksi sotilasarvoltaan kenraali.

²⁰⁰ Feierstein (2007) 2014, 135.

salaliittoon. Lisäksi jäsenet uskoivat saavansa Timermanilta hyödyllistä tietoa sen pysäyttämiseksi. Timermanin mukaan se oli ainoa syy, miksi häntä ei tapettu.

Ensimmäisestä kuulustelusta alkaen he uskoivat löytäneensä jotain, mitä he olivat etsineet kauan aikaa: yhden Sionin viisaista, keskeisen akselin juutalaisten salaliitossa Argentiinaa vastaan.²⁰¹

Timermanin kaappaajat olivat tyytyväisiä saatuaan hänet kiinni, sillä häntä pidettiin yhtenä keskeisenä hahmona juutalaisten salaliittojen suunnittelussa. Siksi Timermania kidutettiin jatkuvasti vankeuden aikana, erityisesti, jotta hän kertoisi tietonsa yleisimmästä teoriasta eli *Plan Andinia* -salaliitosta. Tämän salaliittoteorian mukaan Israelin valtiolla oli kansainvälinen suunnitelma hyökätä Argentiinan Patagoniaan. Sheinin kertoo, että tämän vainoharhaisen myytin mukaan Israel halusi valloittaa lisää ”elintilaa”, ja juuri Argentiinan Patagoniasta eli mantereen eteläkärjestä.²⁰² Väitettiin, että yhdysvaltalainen johtavassa asemassa oleva rabbi Gordon olisi kehottanut Buenos Airesin varakkaita juutalaisia ostamaan maata Patagonian eteläisestä osasta, jotta sinne voitaisiin perustaa toinen juutalaisten yhdyskunta. Suunnitelman motiivina pidettiin Israelin kohtaamia turvallisuushkia, ja uskomus salaliitosta oli ilmeisesti varsin laajalle levinnyt armeijan upseerien keskuudessa. Patricia Darian, Yhdysvaltojen ihmisoikeusasioiden viraston apulaispäälikkö raportoi vuonna 1983 tavanneensa kenraali Videlan ja muita korkea-arvoisia juntan jäseniä, jotka tunnustivat, että on olemassa joitakin väkivaltaisia armeijan johtamia toimia, joilla pyrittiin pysäyttämään juutalaisten marxilainen salaliitto. He uskoivat että nämä salaliittojoukot valmistautuivat hyökkäämään Argentiinaan ja ottamaan haltuunsa Patagonian.²⁰³

On syytä ottaa huomioon, että teorioita juutalaisten maailmanlaajuisista salaliittoista levisi runsaasti toisen maailmansodan aikana ja paljon sitä ennen, ei ainoastaan Argentiinassa vaan ne olivat paljon yleisempi ilmiö. Uskoisin, että joidenkin upseerien kohdalla oli helpompi saada uskomaan vankien kiduttamisen tarpeellisuudesta, jos heidät oli ensin saatu vakuutettua kolmannen maailmansodan alkamisesta. Feierstein kuitenkin epäilee, etteivät läheskään kaikki natsi-ideologiaan uskoneet pitäneet salaliittoteorioita uskottavina.²⁰⁴ Samaan tapaan osa juntan jäsenistä ja muista armeijan korkea-arvoisista

²⁰¹ Timerman (1981) 2000, 44. Desde el primer interrogatorio estimaron que habían encontrado lo que hacía tanto tiempo buscaban: uno de los Sabios de Zion, eje central de la conspiración judía contra la Argentina.

²⁰² Sheinin 2012, 71.

²⁰³ Kaufman 1989, 487.

²⁰⁴ Feierstein (2007) 2014, 112.

upseereistakin saattoi uskoa tähän teoriaan, mutta tuskin kaikki uskoivat salaliittoihin. Ainakin Timermanin vangitsijat olivat asiasta hyvin vakuuttuneita.²⁰⁵

Jo useiden vuosien ajan Argentiinan natsi-ideologit ovat väittäneet, että on olemassa juutalaisten juoni valloittaa maan eteläinen alue, Patagonia, ja perustaa Andinian tasavalta. Aiheesta on julkaistu kirjoja ja lehtisiä, ja on hyvin vaikeaa vakuuttaa natsi siitä, että tämä suunnitelma on jos ei suorastaan absurdi, niin ainakin toteuttamiskelvoton.²⁰⁶

Äärioikeistolaisten upseerien keskuudessa oli siis laajalle levinnyt uskomus siitä, että Israelin valtio ja juutalaiset yleensä juonittelivat Argentiinalle kuuluvan Patagonian alueen valtaamista. Timerman ei ole ainoa juutalaisvanki, jolta kyseltiin *Plan Andiniasta*. Ainakin Juan Ramón Nazar, joka oli Timermanin *La Opinión*-lehdessä toimittajana, on kertonut CONADEP-totuuskomissiolle, että häneltä kysyttiin tietoja tästä salaliitosta.²⁰⁷ Myös likaiseen sotaan perehtyneiden tutkijoiden mukaan armeija uskoi kolmannen maailmansodan alkaneen juuri Argentiina ensimmäisenä taistelukenttäänään. Esimerkiksi Robben kirjoittaa aiheesta, ja kertoo, että tässä taistelussa odotettiin kristinuskon ja kommunismin ottavan viimeistä kertaa yhteen. Robbenin mukaan kenraali Leopoldo Galtieri oli sanonut lausunnossaan vuoden 1981 marraskuussa, että ensimmäinen maailmansota oli käyty armeijoiden välillä, toinen maailmansota kansakuntien välillä, ja hänen mukaansa parhaillaan käynnissä oleva kolmas maailmansota käydään ideologioiden välillä.²⁰⁸

Timerman vastasi kuulustelijoille vastakysymyksillä yrittäessään todistaa salaliittoteorian absurdiutta. Miten Argentiinan 400 000 juutalaista pystyisivät valloittamaan melkein miljoonan neliökilometrin alueen maan eteläosasta. Mitä he sillä tekisivät? Ketkä sitä asuttaisivat? Miten he pärjäisivät kahtakymmentäviittä miljoonaa argentiinalaista ja armeijaa vastaan? Timermanilta kysyttiinkin kuulusteluissa, kuinka paljon joukkoja Israelin valtio on valmis lähettämään tulevaa hyökkäystä varten.²⁰⁹ Yksi Timermanin kuulustelijoista vastasi hänen vastakysymyksiinsä seuraavasti. Israel on maantieteellisesti niin pieni valtio, että se tarvitsee lisää ”elintilaa” asuttaakseen kaikki

²⁰⁵ Sheinin 2012, 71.

²⁰⁶ Timerman (1981) 2000, 91. Hace ya varios años que los ideólogos nazis de la Argentina sostienen que existe un plan judío para apoderarse de la zona sur del país, la Patagonia, y crear la República de Andinia. Han aparecido libros y folletos sobre el tema, y es muy difícil convencer a un nazi de que ese plan es, si no absurdo, al menos irrealizable.

²⁰⁷ Nunca Más, 1 C. Antisemitismo: Juan Ramón Nazar (Legajo N° 1557).

²⁰⁸ Robben 2007, 180.

²⁰⁹ Timerman (1981) 2000, 91.

juutalaiset. Tämä kuulostaa vahvasti Hitlerin perusteluilta Saksan laajentamiselle. Lisäksi Israelin valtio on eristyksissä arabimaailman keskellä. Se tarvitsee rahaa ja poliittista tukea kaikkialta maailmasta, ja on siksi luonut kolme valtakeskusta omien rajojensa ulkopuolelle. Nämä kolme valtakeskusta olivat kuulustelijan mukaan Yhdysvallat, Kreml sekä Argentiina, etenkin eteläiseltä osaltaan. Kuulustelijan mukaan juutalaisten valta Yhdysvalloissa oli kiistämätön, mikä tarkoitti vaurautta ja poliittista valtaa kaikkiin kapitalistisiin valtioihin. Kremlin hän uskoi olevan myös juutalaisten kontrolloitavissa, ja siten myös kaikkien kommunististen maiden. Kuulustelija oli vakuuttunut, että Kremlä johtavat samat sektorit, jotka saivat aikaan bolsevikkien vallankumouksen, jossa juutalaiset olisivat olleet suuressa roolissa. Timerman on Kremlin suhteen hyvin eri mieltä. Kuulustelija vielä lisää, että valloitetusta alueesta saatettaisiin pyrkiä muovaamaan taloudellinen keskus, joka tarjoaisi sekä elintarvikkeita että öljyä ja kulkureitin kohti Antarktista.²¹⁰

Finchelstein esittää yhdeksi Argentiinan fasisteja ja natsseja yhdistäväksi tekijäksi juuri antisemitistiset salaliittoteoriat. Juutalaisten uskottiin myös hallitsevan Argentiinan taloutta, jonka kautta he saivat salakavalasti vaikutusvaltaa maan politiikassa. Argentiinan suurimpien sanomalehtien, esimerkiksi *La Nación*, *El Mundo* ja *Crítica*, omistajiksi epäiltiin juutalaisia. Näiden lehtien omistajista yksikään ei kuitenkaan ollut tiettävästi juutalaistaustainen, toisin kuin Timerman. Juutalaisten epäiltiin ylläpitävän tai jopa lisäävän liberalistista mentaliteettia kansassa, mitä pidettiin valistuksen aatteita vastustavien fasistien keskuudessa ei-toivottavana kehityksenä. Fasistit näkivät suoran yhteyden juutalaisten ja fasistien pelkäämän kommunismin välillä, mikä lisäsi juutalaisten osuutta likaisen sodan uhreista. Lisäksi juutalaisten uskottiin hallitsevan elokuvia, radiota, teatteria ja urheilua, joiden kautta he levittivät ”pornografista propagandaa”.²¹¹ Robben kertoo eräästä tapauksesta, josta näkyy hyvin miten pitkälle armeijan epäluuloisuus juutalaisia ja sionismia kohtaan saattoi mennä. Hänen mukaansa eräs toimintarajoitteinen mies joutui kuulustelun ja kidutuksen kohteeksi, koska tämän haluttiin paljastavan työtoveriensa nimiä kehitysvammaisten yhdistyksessä. Kyseistä yhdistystä syytettiin osallisuudesta kansainvälisen sionismin rintamaan.²¹²

Juutalaisten toteuttaman valloitussalaliiton, ja pienempien salaliittoteorioiden lisäksi oli olemassa vielä laajempi salaliittoteoria. Timerman kertoo, että Argentiinan armeijan

²¹⁰ Timerman (1981) 2000, 92.

²¹¹ Finchelstein 2014, 52.

²¹² Robben 2007, 187.

upseereiden joukossa oli monia, jotka uskoivat kolmannen maailmansodan alkaneen, mitä muut maat eivät vielä tajunneet. Toisin kuin kylmä sota, kolmas maailmansota ei heidän ajatuksissaan ollut kommunismin ja demokratian välinen sota, vaan kyseessä oli taistelu vasemmiston ja koko muun maailman välillä.²¹³

Vihan ja fantasioiden maailma ajoi Argentiinan armeijan syntetisoimaan toimintansa yhteen peruskonseptiin: kolmas maailmansota oli alkanut, vihollinen oli vasemmistoterrorismi, ja vihollinen oli valinnut maailmansodan ensimmäiseksi taistelukentäkseen Argentiinan.²¹⁴

Timermania kuulustelleet ja vartioineet upseerit siis uskoivat kolmannen maailmansodan alkaneen, ja että tässä sodassa taistelivat Argentiina ja sen päävihollinen vasemmistoterrorismi. Timerman selittää tällaisten harhakäsitysten johtuneen armeijan ideologian vihamielisyydestä ja mielikuvituksen väärinkäytöstä. Tämä teki kaikesta yksinkertaisempaa, koettu hyökkäys Argentiinaa kohtaan oikeutti väkivaltaisen terrorin. Samalla ihmisoikeussyytökset, selitettiin sillä, että muut maat eivät huomanneet kolmannen maailmansodan alkaneen, ja syytökset olivat vain Argentiinan vastaista kampanjointia.²¹⁵ Yhdysvaltojen juutalaisiin suhtauduttiin upseerien keskuudessa lähes yhtä suurella varauksella kuin Israelin juutalaisiin. Yhdysvaltojen juutalaisia pidettiin armottomina ja vaarallisina vastuksina, ja juutalaisten uskottiin kontrolloivan Yhdysvaltojen taloutta ja muuta politiikkaa Argentiinaa kohtaan.²¹⁶ Salaliittoteorioihin turvautuvat armeijan ääriryhmittymien jäsenet tukivat ja suojelivat organisaatioita, jotka julkaisivat antisemitististä kirjallisuutta ja lehtiä. Näissä lehdissä vakuuteltiin esimerkiksi, että Jimmy Carter oli oikeasti juutalainen, nimeltään Braunstein, samaan tapaan kuin toisen maailmansodan aikana natsit väittivät Franklin Rooseveltiä juutalaiseksi. Sionismin suhtauduttiin salaliittoteorioiden ulkopuolellakin epäillen.

Brandsin mukaan kylmän sodan aikana Latinalaisen Amerikan strategeille oli ylipäättään tyypillistä näkemys kylmästä sodasta ideologisena maailmanlaajuisena kamppailuna, jossa oli kyse päättymättömästä sodasta kommunismin ja lännen välillä.²¹⁷ Yhteistä Latinalaisen Amerikan sotilashallinnoille oli laajennettu käsitys siitä, keitä

²¹³ Timerman (1981) 2000, 123.

²¹⁴ Timerman (1981) 2000, 123. Todo este mundo de odios y fantasías llevó a los militares argentinos a sintetizar su acción en un concepto básico: la tercera guerra mundial había comenzado, el enemigo era el terrorismo de izquierda, y la Argentina era el primer campo de batalla que había sido elegido por el enemigo.

²¹⁵ Timerman (1981) 2000, 123.

²¹⁶ Sheinin 2012, 72, 74.

²¹⁷ Brands 2010, 73.

vallankumoukselliset olivat, sillä heihin eivät lukeutuneet vain terrori-iskujen tekijät.²¹⁸ Argentiinassa salaliittoteoriat saivat kuitenkin osakseen laajempaa kannatusta kuin muissa Latinalaisen Amerikan maissa. Juntan propagandakampanjat ja salaliittoteoriat eivät kuitenkaan hiljentäneet likaisen sodan kaapattujen vapautta vaativia ihmisoikeusjärjestöjä. Timermanin vankeusaikana hänen vapauttamistaan vaativatkin useat aktivistit ja järjestöt. Kansalais- ja ihmisoikeusaktivisti Patrica Derian²¹⁹ onnistui järjestämään tapaamisen sotilasjuntan johtajan kanssa Timermanin vankeusaikana. Derian keskusteli presidentti Videlan kanssa likaisesta sodasta, mutta myös Timermanin tilanteesta. Tämän jälkeen asian uutisoinnista huolestunut Argentiinan sisäministeri kävi tarkistamassa Timermanin terveyden tilan. Timerman tiedusteli häneltä, miksi häntä ei vielä kukaan vapautettu, ja miksi häntä pidettiin vangittuna ilman syytteitä.²²⁰

Ministeri: Te tunnustitte olevanne sionisti, ja tästä ilmoitettiin kaikkien kenraalien kokouksessa.

Timerman: Mutta ei ole kiellettyä olla sionisti.

Ministeri: Ei, se ei ole kiellettyä, mutta se ei toisaalta ole täysin yksiselitteinen asia. Sitä paitsi te tunnustitte. Ja kenraalit tietävät sen.²²¹

Timermanin syyllisyys ei siis ollut sotilasjuntalle niinkään tärkeää, kuin se, että hän oli tunnustanut olevansa sionisti, joita pidettiin uhkana Argentiinalle. Tämä kuvastaa hyvin ylipäänsä Argentiinassa levitettyjä salaliittoteorioita. Niillä ei tarvinnut olla mitään totuus pohjaa, eikä todisteita teorioiden paikkansa pitävyydestä kaivattu, kunhan niillä saatiin vakuutettua upseerit kolmannen maailmansodan alkamisesta ja vasemmistosissien uhasta. Salaliittoteoriat sopivatkin hyvin yhteen siihen, millaisina sotilasjuntan ideologia ja likaisen sodan aikana käytetty toisen maailmansodan sanasto näyttäytyvät Timermanin muistelmissa. Timerman kuvailee näitä kolmea epämääräiseksi, joista oli vaikea saada tarkkaa kuvaa. Mielestäni ne sopivat juuri siksi täydellisesti sotilasjuntan tarkoitusperiin: epämääräisyys sotilasjuntan ideologioissa, likaisen sodan aikana käytetyssä kielessä ja

²¹⁸ Brands 2010, 73.

²¹⁹ Patricia Derian on tunnettu toiminnastaan kansalais- ja ihmisoikeusaktivistina. Hän työskenteli vuosina 1977–1981 ulkoministeriössä ihmisoikeuksien ja humanitäärisiin asioiden osastolla.

²²⁰ Timerman (1981) 2000, 94, 95.

²²¹ Timerman (1981) 2000, 95. Ministro: Usted reconoció que era sionista, y esto fue informado en reunión de todos los generales. Timerman: Pero no está prohibido ser sionista.

Ministro: No, no está prohibido, pero tampoco es una cosa muy clara. Además, usted lo reconoció. Y los generales están en el tema.

salaliittoteorioissa toimi niin pelotteena kuin motivaation luojana, kuten myös keinona pakoilla sotilasjuntan johtajien vastuuta alaistensa teoista, olivat teot sitten käskyjen noudattamista tai yksilöllisiä ylilyöntejä.

3. Likainen sota, antisemitismi ja juutalaisyhteisö

3.1. Holokausti-termin käyttö likaisen sodan yhteydessä

Molly Lewis Nouwenin mukaan 1930-luvulla Argentiinaan oli muuttanut Euroopasta noin satatuhatta juutalaista.²²² Juutalaisten lukumäärä vielä nelinkertaistui likaisen sodan alkuun mennessä.²²³ Toisen maailmansodan aikoihin maahan saapuneiden juutalaisten vuoksi Argentiinassa on varmasti käyty laajaa yhteiskunnallista keskustelua holokaustista, antisemitismistä ja juutalaisyhteisön asemasta osana ympäröivää yhteiskuntaa. Ylipäätään keskustelu holokaustista koko Latinalaisessa Amerikassa on ollut runsasta, koska sen maissa on merkittäviä juutalaisvähemmistöjä. Myös osa likaisen sodan tutkijoista tekee vertauksia holokaustiin. Ei ole kuitenkaan yksiselitteistä vastausta siihen, voidaanko likainen sota nähdä kansanmurhana, ja kuinka osuvaa on sen vertaaminen holokaustiin. Timermankin puhuu muistelmissaan holokaustista, mutta ei ole aivan yhtä mieltä monien juutalaistutkijoiden kanssa holokaustin ainutlaatuisuudesta. Hän ei myöskään jaa monien tutkijoiden näkemystä holokaustin ja likaisen sodan verrattavuuden mahdottomuudesta. On vaikea määritellä, mikä holokausti on, tai mitkä ovat kansanmurhan tunnusmerkit. Tässä luvussa käsittelen Timermanin käsityksiä holokaustin ja likaisen sodan vertaamisesta toisiinsa. Seuraavissa alaluvuissa käsittelen Timermanin kokemuksia ja näkemyksiä siitä, miten juutalaisia kohdeltiin vankeudessa likaisen sodan aikana sekä Timermanin väitettä, jonka mukaan juutalaisia valikoitiin kaappausten kohteeksi jo vain juutalaisuutensa vuoksi.

Timerman kertoo lähes muistelmiensa alkuun sukuhistoriaansa Alankomaissa ja Ukrainassa sekä paosta Argentiinaan vuonna 1928, ja siitä kuinka perhe asui alkuun köyhissä oloissa.²²⁴ Popkinin mukaan holokaustista selviytyneiden kertomukset taustoistaan ennen holokaustia ovat pitkälti samanlaisia. Taustakertomukset kuvaavat heidät sellaisten juutalaisten lapsiksi tai lapsenlapsiksi, jotka onnistuivat sopeutumaan uuteen kotimaahansa Euroopassa. Muistelmat aloitetaan laajalla perheen ja suvun kertomuksella köyhyydestä korkeaan koulutukseen ja menestykseen. Popkinin mielestä syy näiden tarinoiden kertomiselle ennen itse holokaustikertomusta on selvä. Se toimii selityksenä sille, miksi Euroopan juutalaiset eivät 1930-luvulla havainneet edessään vaanivaa vaaraa. Ajoittaisista antisemitismin piikeistä vuosien ajan selvinneet juutalaiset uskoivat antisemitismin aaltoa vain ajoittaiseksi takaiskuksi pidemmässä kehityskulussa.

²²² Lewis Nouwen 2013, 11.

²²³ Kohut & Vilella 2010, liv.

²²⁴ Timerman (1981) 2000, 13–14.

Lisäksi kirjoittajien vanhemmat eivät halunneet paeta varmuuden vuoksi, koska olivat ehtineet juurtua uuteen kotimaahansa.²²⁵ Timermanin muistelmat siis noudattavat samaa kaavaa kuin monet holokaustimuistelmat. Popkinin mukaan holokaustista selvinneille on tyypillistä omata ristiriitainen suhde juutalaiseen identiteettiin sekä kokea kuulumattomuuden tunnetta mihinkään ryhmään täysin.²²⁶ Ikuinen ulkopuolisuudentunne määrittelee Reinin ja Davidin mukaan hyvin Timermanin identiteettiä. He kertovat artikkelissaan, että Timerman on kuvannut itseään sanoilla *exile of the world*.²²⁷

Holokaustin ja likaisen sodan vertaaminen toisiinsa on yleistä likaista sotaa käsittelevissä kannanotoissa ja teoksissa. Tämä vertailu on aiheuttanut laajaa vastustusta niiden keskuudessa, jotka haluavat nähdä holokaustin ainutlaatuisena ilmiönä, jota ei voi verrata muihin kansanmurhiin. Vaikka kansanmurhissa on suuria eroavaisuuksia, Bokser Liwerant esittää artikkelissaan, että kansanmurhien välisiä eroja tulisi analysoida, koska se auttaa ymmärtämään tapahtunutta. Kansanmurhia vertaileva tutkija voi onnistua erottelemaan kansanmurhille universaaleja piirteitä yksittäisten kansanmurhien kauhujen ainutlaatuisista piirteistä.²²⁸ Myös Feierstein kritisoi näkemystä jonka mukaan jotakin historiallista tapahtumaa, esimerkiksi holokaustia, ei voisi verrata mihinkään muuhun historialliseen tapahtumaan. Vaatimus jonkin ilmiön vertaamattomuudesta on vastoin historiallisen ja sosiologisen analyysin peruseriaatteita sekä yhteiskuntatieteellisten tutkimusten metodologiaa. Vaikka kaikki historialliset tapahtumat ovat ainutlaatuisia, se ei estä etsimästä niistä eroja ja samankaltaisuuksia.²²⁹

Timerman kertoo muistelmissaan siitä, miten hänen juutalaisvainoja paennut perheensä halusi säilyttää muistot kokemastaan, ja kuinka kiinnostuneita he olivat toisen maailmansodan kulusta. Timerman kommentoi juutalaisyhteisön tietämystä toisen maailmansodan tapahtumista ja holokaustista seuraavasti.

Lapsena kuuntelin, kun aikuiset keskustelivat Venäjän sisällissodan pogromeista. Kotona luettiin suurella mielenkiinnolla sanomalehtiä, jotka tarjosivat ensimmäiset uutiset Hitleristä...²³⁰

Näin ollen Timermanilla on oletettavasti ollut lapsesta lähtien varsin hyvät tiedot holokaustista, mikä on varmasti vaikuttanut siihen, miten hän suhtautuu keskusteluun

²²⁵ Popkin 2003, 61.

²²⁶ Popkin 2003, 69.

²²⁷ Rein & Davidi 2010, 22, 24.

²²⁸ Bokser Liwerant 2016, 18.

²²⁹ Feierstein (2007) 2014, 73–74.

²³⁰ Timerman (1981) 2000, 46.

holokaustin ja likaisen sodan samankaltaisuuksista. Uskoisin myös, että Timermanin näkemykset holokaustin ja likaisen sodan vertaamisesta eroavat kenties paljonkin siitä, mitä nykypäivän tutkijat ajattelevat, koska valtaosa tutkijoista ei itse ole elänyt holokaustin aikana.

Tarican mukaan 1990-luvun puolivälistä eteenpäin likaista sotaa käsittelevälle keskustelulle on ollut tyypillistä vertailla *Proceso* -ideologiaa ja holokaustia etenkin juuri Argentiinassa, jossa asuu Latinalaisen Amerikan suurin juutalaisvähemmistö.²³¹ Tosin Finchelstein huomauttaa, että toisistakin kansanmurhista selvinneille on tyypillistä käyttää holokaustia viitekehyksenä kokemuksilleen.²³² Monille Argentiinan selviytyjille on kuitenkin muista kansanmurhista selviytyneistä poikkeavaa se, että he kertovat myös heidän vainoajiensa käyttäneen tekemisistään toistuvasti sanaa holokausti. Vainoajat saattoivat jopa puhua holokaustin viemisestä uusiin korkeuksiin. Finchelstein uskoo, että juutalaisvangit tarkoituksella pakotettiin likaisen sodan aikana ”elämään uudelleen” edeltävän sukupolven kokemukset holokaustista.²³³ Likaisen sodan aikana sotilasjuntan vertaaminen natseihin sekä likaisen sodan vertaaminen holokaustiin oli siis yleinen tapa kritisoida junttaa. Timerman olikin vain yksi monista holokaustikuvaston käyttäjistä likaisen sodan kritiikissä. Argentiinan juutalaisyhteisö sen sijaan ei käyttänyt natsianalogioita julkisesti kuin vasta selvästi myöhemmin saaden alkunsa juuri Timermanin vangitsemisesta. Tarican mukaan tämä keskustelu Timermanin auttamisen tarpeellisuudesta syvensi entisestään juutalaisyhteisön sisäisiä ideologisia kuiluja.²³⁴ Holokaustiin vertaamista esiintyi myös kansainvälisessä likaista sotaa käsittelevässä keskustelussa, esimerkiksi Yhdysvaltojen kongressin istunnoissa.²³⁵

Monesti minulta on kysytty, voisiko holokausti tapahtua Argentiinassa. Riippuu siitä, miten holokaustin määrittelee, mutta joka tapauksessa kukaan ei olisi voinut vastata tähän kysymykseen myöntävästi, esimerkiksi Saksassa vuonna 1937.²³⁶

Timerman kokee holokaustin määrittelyn ja myös sen ennakoimisen vaikeaksi. Hän ei pyri muistelmissaan luomaan selkeää määritelmää holokaustille eikä myöskään

²³¹ Tarica 2012, 89.

²³² Finchelstein 2014, 142.

²³³ Finchelstein 2014, 142.

²³⁴ Tarica 2012, 89.

²³⁵ Tarica 2012, 95.

²³⁶ Timerman (1981) 2000, 87–88. *Muchas veces me preguntaron si era concebible un Holocausto en la Argentina. Bueno, depende de qué se entiende por Holocausto, pero de todos modos nadie hubiera podido contestar afirmativamente esa pregunta en la Alemania de 1937, por ejemplo.*

antisemitismille. Tämä olisi hänen mielestään turhaa, sillä se veisi aikaa ja energiaa itse ongelmaan puuttumiseen. Timerman syyttää juutalaisyhteisöä ja sen johtajia turhasta jahkailusta ja määriteltiin takertumisesta toiminnan sijaan.²³⁷

Kun antisemitistinen prosessi tapahtuu, alkaa keskustelu siitä, mikä on antisemitismia tai mikä on vainoamista tai ei. Tähän kuuluu enemmän aikaa kuin itse antisemitismin vastaiseen taisteluun.²³⁸

Keskusteltaessa toisen maailmansodan holokaustista on tyypillistä mieltää holokausti joko tyypillisenä kansanmurhana tai jopa ainoana oikeana kansanmurhana. Sosiologi ja historioitsija Daniel Feierstein kritisoi Yhdistyneiden kansakuntien vuoden 1948 kannanottoa kansanmurhien määritelmästä. Määritelmän mukaan kansanmurha kohdistuu johonkin kansanryhmään rodun, etnisyyden, kansallisuuden tai uskonnon perusteella. Poliittinen, yhteiskunnallinen tai taloudellinen ryhmä ei siis voisi olla kansanmurhan kohteena.²³⁹ Tällä perusteella Argentiinan likainen sota määriteltäisiin poliittiseksi väkivallaksi mutta ei kansanmurhaksi.²⁴⁰ Toisaalta jos uskotaan Timermanin näkemystä siitä, että hänet ja moni muu juutalainen kaapattiin juuri juutalaisuuden vuoksi, voitaisiin silloin nähdä likainen sota myös etniseen ja uskonnolliseen ryhmään kohdistuvana tuhoamisyrityksenä. Tämä puolestaan voisi puolestaan täyttää kansanmurhan määritelmän. Puollan itse Feiersteinin näkemystä siitä, että myös poliittinen ryhmä voi olla kansanmurhan kohteena. Näin ollen näkemykseni mukaan Argentiinan likainen sota voidaan poliittisen vainon lisäksi määritellä kansanmurhaksi. En kuitenkaan lähtisi kuvaamaan sitä täysin holokaustin kaltaiseksi. Näiden kahden ilmiön historialliset kontekstit, uhrien lukumäärät ja seuraukset ovat hyvin erilaisia.

Ongelmallista YK:n määritelmässä oli myös sanapari ”aikomus tuhota”. Tällöin likaisen sodan ihmisoikeusrikkojien tuomitseminen oikeudessa vaatii todisteita tekojen suunnitelmallisuudesta. Riittävätkö esimerkiksi upseerien lausunnot Timermanille tai muille uhreille siitä, että sotilaat pyrkivät tuhoamaan kaikki vasemmistolaiset ja muun opposition? Feiersteinin mukaan Argentiinan likainen sota on kansanmurhana verrattavissa juutalaisten massatuhoon 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Kyse ei

²³⁷ Timerman (1981) 2000, 88–89.

²³⁸ Timerman (1981) 2000, 88. *si ocurre un proceso antisemita, la discusión sobre qué es antisemitismo y qué es persecución o no llevará más tiempo que la lucha contra el antisemitismo.*

²³⁹ Feierstein (2007) 2014, vii–viii, 16.

²⁴⁰ Robbenin mukaan ei ole edes yksiselitteistä, että likaista sotaa voidaan nimittää sodaksi, sillä oikeastaan kyse oli valtion harjoittamasta terrorista omia kansalaisiaan kohtaan. Robben 2006, 358.

luonnollisesti ole kuolleen lukumäärän verrattavuudesta,²⁴¹ eikä samankaltaisesta historiallisesta kontekstista vaan samankaltaisista yhteiskunnallisista vaikutuksista.²⁴² Feiersteinin käsityksen mukaan likainen sota oli kansanmurhaan pyrkivä yhteiskunnallinen prosessi, jonka tarkoituksena oli maan uudelleenorganisointi, eli pyrkimys järjestää uudelleen Argentiinan yhteiskunta sisältä käsin.²⁴³

On holokaustin käyttö sanana sitten osuva tai ei, sen käyttäminen on hyvinkin voinut tuoda kirjoittajiensa toivomaa kansainvälistä huomiota likaiselle sodalle. Timerman on silti varovainen vertaamaan holokaustia likaiseen sotaan. Kuitenkin hänen mukaansa jos asiasta haluttaisiin tehdä historiallinen yhtälö, holokaustin kaltaiset olosuhteet löytyisivät vuoden 1976 Argentiinassa. Näitä piirteitä ovat perustavanlaatuinen poliittinen kriisi, taloudellinen kriisi, jossa vuosittainen inflaatio oli 170 prosenttia, poliittisten puolueiden kyvyttömyys muodostaa edes jossakin määrin koherentti vastaus ongelmiin, juutalaisyhteisön kyvyttömyys nähdä oma todellisuutensa suoraviivaisesti, totalitaarinen mentaliteetti enemmistö osassa kansaa sekä taipumus messiaanisiin uskomuksiin.²⁴⁴ Kohut ja Vilella korostavatkin, että antisemitismi on ollut jo siitä lähtien ongelma, kun toisen maailmansodan jälkeen presidentti Juan Domingo Perón avasi Argentiinan ovet sekä natsseille että juutalaisille. Tästä alkaen antisemitismillä on ollut tapana kärjistyä aina poliittisten kriisien aikoina.²⁴⁵

Kirjoittaessaan muistelmiaan likaisen sodan loppupuolella Timerman koki, että holokaustin siemenet oli kenties jo kylvetty Argentiinaan.²⁴⁶ Tulkitsisin asiaa niin, että pari vuotta ennen diktatuurin päättymistä hän koki, että jos kansainvälinen yhteisö ei puutu likaiseen sotaan, siinä tapauksessa voi Argentiinan poliittinen vaino saavuttaa jo holokaustin mittasuhteet. Timerman ei kuitenkaan mainitse muistelmissaan erästä olennaista eroa likaisen sodan ja holokaustin kokeneiden juutalaisyhteisöjen elämässä. Natsi-Saksassa juutalaiset muun muassa marginalisoitiin, heiltä vietiin kansalaisoikeudet, ja heidät eristettiin muusta väestöstä asumaan ghettoihin.²⁴⁷ Argentiinan juutalaisyhteisö sen sijaan sai likaisesta sodasta ja juutalaisten kaappauksista huolimatta jatkaa elämäänsä hyvin tavalliseen tapaan.²⁴⁸ Kenties tämä on yksi erottava tekijä, jonka vuoksi Timerman

²⁴¹ Feiersteinin mukaan likaisen sodan vainoissa kuoli ainakin 20 000 ihmistä. Feierstein (2007) 2014, vii.

²⁴² Feierstein (2007) 2014, vii–viii, 16.

²⁴³ Feierstein (2007) 2014, 42.

²⁴⁴ Timerman (1981) 2000, 88.

²⁴⁵ Kohut & Vilella 2010, liv.

²⁴⁶ Timerman (1981) 2000, 88.

²⁴⁷ Feierstein (2007) 2014, 114–115.

²⁴⁸ Feitlowitz 2011, 114.

ei ole yhtä innokas kuin jälkipolvia edustavat tutkijat vertaamaan likaista sotaa ja holokaustia. Kaikki kuitenkin riippuu holokaustin ja antisemitismin määritelmästä. Timermanin mukaan on helppoa tunnistaa antisemitisti henkilö, mutta paljon monimutkaisempaa tunnistaa antisemitistinen tilanne. Hän kysyykin, että kuinka vahvaa on antisemitismin oltava, että se voidaan luokitella antisemitismiksi.²⁴⁹

Argentiinassa ei ole kaasukammioita. Tämä antaa monien omatunnonle rauhan, mutta vuosina 1974–78 kuulusteluvankiloissa oli erityinen piirre: juutalaisnaisia raikattiin kaksi kertaa yhtä ei-juutalaisen naisen raikausta kohden.²⁵⁰

Argentiinassa ei muodostunut täysin samanlaisia tuhoamisen tapoja kuin natsi-Saksassa ja sen valtaamilla alueilla. Kaasukammioiden sijaan suuri osa likaisen sodan uhreista heitettiin lentokoneesta hukkumaan.²⁵¹ Timerman syyttääkin likaiseen sotaan puuttumattomia osapuolia siitä, että nämä tarttuvat liikaa natsien ja argentiinalaisten upseerien eroihin. Vaikka kaapattuja ei tapettu kaasukammioissa, heidät silti teloitettiin ilman oikeudenkäyntiä, mihin kansanvälisen yhteisön olisi Timermanin mukaan pitänyt puuttua. Lisäksi Timerman korostaa, kaasukammioiden puuttuessaakin kuulusteluvankiloissa ilmeni muuta juutalaisiin kohdistuvaa antisemitismia. Juutalaisnaisilla oli vankeudessa Timermanin mukaan kaksinkertainen riski joutua seksuaalisen väkivallan uhriksi, mikä saattaa pitää paikkansa, mutta Timerman ei mainitse lähteitään tästä tiedosta.

Finchelstein on puolestaan tulkinnut Timermanin kirjoituksia niin, että Timermanin mukaan Argentiina ei kohdannut holokaustia tai ylipäätään kansanmurhaa sen klassisessa mielessä, mutta kuulusteluvankiloissa juutalaisvankien kokemukset saivat kansanmurhaan verrattavissa olevia ulottuvuuksia.²⁵² Kahan ja Lvovich korostavat holokaustin merkitystä kansainvälisenä metaforana ihmisoikeuksien rikkomiselle ja vertailukohtana diktatuurien antisemitismille ja vainoille.²⁵³ Tästä näkökulmasta tarkasteltuna Timermanin motiivit holokausti-sanan käyttöön vaikuttavat selkeiltä. Kahan ja Lvovich uskovat, että Timerman puhui holokaustista likaisen sodan yhteydessä

²⁴⁹ Timerman (1981) 2000, 164.

²⁵⁰ Timerman (1981) 2000, 88, 164. No hay cámaras degas en Argentina. Y esto deja tranquilas muchas conciencias. Pero en los años 1974–1978, la violación de las muchachas en las cárceles clandestinas tenía una característica especial: las judías eran violadas dos veces por cada vez que le correspondía a una muchacha no judía.

²⁵¹ Lewis 2001, 157.

²⁵² Finchelstein 2014, 136.

²⁵³ Kahan, Lvovich 2016, 312.

tarkoituksella pyrkien luomaan kansainvälisen konsensuksen, joka yhdistäisi Argentiinan juutalaisten kokemukset eurooppalaisten juutalaisten marttyyrien kohtaloiden kanssa.²⁵⁴ Heidän mukaansa likaisen sodan antisemitismin analysoinnilla on välineellinen piirre, joka mahdollistaa juutalaisten kokemusten yhtenäistämisen.²⁵⁵ Samaan tapaan Tarica korostaa, että kun holokausti-termiä käytetään keskusteltaessa Argentiinan likaisesta sodasta, eli holokaustista ajallisesti ja etenkin maantieteellisesti kaukaiseen ilmiöön, sitä käytetään juuri retorisenä työkaluna. Huomion kohteena on jokin muu kuin itse holokausti, eli sitä käytetään moraalisiin vaatimuksiin, identifioimaan poliittisia asemia tai edistämään yhtä argumenttia toisen argumentin alentamiseksi asioissa, jotka eivät liity holokaustiin.²⁵⁶

Timerman siis todennäköisesti kirjoittaa muistelmissaan holokaustista keinona vakuuttaa muut maat sotilasjuntan pysäyttämisen tärkeydestä. Kuitenkin Timermanin näkemys tarpeesta kansainvälisen yhteisön puuttumiselle eroaa ainakin Barromin näkemyksen mukaan selvästi Argentiinan juutalaisyhteisön yleisestä mielipiteestä. Juutalaisyhteisö oli kyllä huolissaan sotilasdiktatuurin äärioikeistosiiven aikeista, mutta Barromin mukaan esimerkiksi Israelin valtion esittämän huoleen vainojen uhreista olisi suhtauduttu tyrmistyneesti. Yleensäkin juutalaisyhteisöllä oli tapana lähinnä ärsyyntyä suunnitelmista ”pelastaa heidät” vainoilta.²⁵⁷ Kaufmanin artikkeli puoltaa Barromin käsitystä juutalaisten suhtautumisesta avunantoon. Kaufman kertoo, että vaikutusvaltaiset juutalaisyhteisön jäsenet jopa painostivat Israelin valtion edustajia olemaan sekaantumatta Argentiinan sisäisiin asioihin.²⁵⁸

Kahan kirjoittaa, että Timermaninkin kertomat juutalaisiin kohdistetut ja heitä varten erityisesti suunnitellut kidutusmenetelmät ovat kenties totta. Ei ole kuitenkaan mahdollista todistaa, että ne menetelmät olisivat ylittäneet julmuudessaan muiden vankien kohtelua. Timerman ei esimerkiksi tarjoa väitteelleen juutalaisnaisiin kohdistuvasta seksuaalisesta väkivallasta mitään todisteita, mikä tuskin olisi mahdollistakaan. Kahanin mukaan olisi haastavaa määritellä eroa tai arvottaa pahemmuusjärjestykseen esimerkiksi juutalaisvangeille huudettuja rasistisia herjoja verrattuna vaikkapa seksuaalivähemmistöön kuuluville tai intiaaneille huudettuja

²⁵⁴ Kahan & Lvovich 2016, 323.

²⁵⁵ Kahan 2015, 437.

²⁵⁶ Tarica 2001, 91.

²⁵⁷ Barromi 1998, 29–30.

²⁵⁸ Kaufman 1989, 356.

homofobisia tai rasistisia herjoja.²⁵⁹ Mielestäni olisikin virhe korostaa likaisen sodan kansanmurhaa koskemaan vain juutalaisia, sillä he eivät olleet ainoat kärsijät likaisen sodan ihmisoikeusrikkomuksissa.²⁶⁰

Timermanin muistelmien ja tutkimuskirjallisuuteni perusteella vaikuttaa siltä, että likaisella sodalla ja holokaustilla sekä muilla kansanmurhilla on paljon yhteistä, vaikka likainen sota tapahtuikin erilaisessa historiallisessa kontekstissa ja oli uhrien lukumäärältä vähemmän tuhoisa. Timerman yritti vakuuttaa kansainvälisen yhteisön puuttumaan Argentiinan tilanteeseen kirjoittamalla muistelmissaan antisemitismistä ja holokaustista, muttei halunnut antaa näille tarkkoja määritelmiä. Hänelle likaisen sodan päätökseen saattaminen oli olennaisempaa kuin keskustelu holokaustin määritelmästä. Holokaustin ja muiden 1900-luvun ja 2000-luvun kansanmurhien kuvailu samankaltaisiksi on aiheuttanut paljon väittelyä viime vuosikymmeninä.²⁶¹ Jotkut väittelyn toimijat haluaisivat pysäyttää kaiken vertailun likaisen sodan ja holokaustin välillä väittäen, että se johtaisi holokaustin banalisaatioon. Tarica on asiasta eri mieltä, sillä hänen mukaansa silloin myös Argentiinan tilanne olisi banaali.²⁶² Vertailun puolustajien mielestä sen sijaan holokaustin ja muiden kansanmurhien tutkiminen vertailevalla lähestymistavalla on oikeutettu ja toimiva väline ymmärtää lähihistorian ongelmia.²⁶³

3.2. Timermanin näkemys likaisen sodan antisemitismistä

Toisen maailmansodan sanaston käyttö oli keskeisessä roolissa Argentiinan likaisessa sodassa ja myöhemmin konfliktin jälkipuinneissa. On kuitenkin syytä vielä tarkastella millaista käytäntöä tämä sanasto pohjusti. Muuttuivatko siis käytetyt toisen maailmansodan sanat natseja muistuttaviksi vainoksi ja tuhoamisen tavoiksi? Tässä luvussa käsittelen ensinnäkin sitä, miten Timerman kertoo antisemitismin näkyneen käytännössä likaisen sodan kuulusteluvankiloissa. Osa upseereista kohteli erityisen julmasti juutalaisvankeja, ja he kehittivät nöyryyttämisen tapoja joiden tarkoituksena oli saada juutalaisvangit häpeämään omaa taustaansa. Toiseksi pohdin Timermanin näkemystä argentiinalaisten upseerien antisemitistisyydestä. Kokemuksistaan huolimatta Timerman ei pidä uskottavan, että kaikki upseerit olisivat olleet antisemitistejä.

²⁵⁹ Kahan 2015, 442.

²⁶⁰ Kahan 2015, 441.

²⁶¹ Kahan & Lvovich 2016, 311.

²⁶² Tarica 2001, 92.

²⁶³ Kahan & Lvovich 2016, 311.

Juutalaisten kohtaama erityiskohtelu vankeudessa on suuressa roolissa Timermanin muistelmassa. Timerman kertoo armeijan kovalinjaisten sotilaiden ripustaneen Hitlerin kuvia seinille niihin huoneisiin, joissa juutalaisia poliittisia vankeja kuulusteltiin, juutalaisille oli varattu erityisiä kidutusmenetelmiä, heille annettiin vähemmän ruokaa ja silloin, kun vankilaan päästettiin rabbi tapaamaan vankeja, joutui tämäkin nöyryytyksen kohteeksi.²⁶⁴

Kova sektori ripusti seinille Hitlerin muotokuvia niihin huoneisiin, joissa kuulusteltiin juutalaisia poliittisia vankeja; he kehittivät juutalaisvangeille erityisesti suunniteltuja kidutusmenetelmiä; he vähensivät juutalaisvankien ruoka-annoksia kuulusteluvankiloissa; he nöyryyttivät rabbeja, jotka uskaltautuivat vierailemaan juutalaisvankien luona vankiloissa.²⁶⁵

Mielestäni on mielenkiintoista huomata, että edeltävässä sitaatissa Timerman viittaa juutalaisiin poliittisina vankeina, eikä esimerkiksi vankeina etnisistä syistä. Alicia Partnoyn kokemukset tukevat Timermanin väitteitä. Partnoy julkaisi vapauduttuaan pitkästä vankeudesta romaanin *The Little School* (1986), joka tarjoaa Timermanin tapaan todisteita antisemitismiin, Argentiinan sotavoimien ideologian ja valtioterrorin välisistä yhteyksistä.²⁶⁶ Teoksessa Partnoy kertoo raportoiduista tapauksista, joissa vangeille oli yritetty kaivertaa ihoon Daavidintähteä tai ristiä. Lisäksi hän kertoo, että kuulusteluvankiloiden seinille maalattiin toistuvasti hakaristejä ja antisemitistisiä sloganeja.²⁶⁷

Väitteet juutalaisten erityisestä ja vahvan antisemitistisestä kohtelusta vankeudessa tulivat pintaan jo varhain likaisen sodan aikana myös virallisempia kanavia pitkin. Jo likaisen sodan ensimmäisenä vuonna Amnesty International julkaisi raporttinsa Argentiinan ihmisoikeustilanteesta sisältäen kuvauksia antisemitismistä ja juutalaisiin kohdistetuista raakuuksista. Kolme vuotta myöhemmin eli vuonna 1979 ilmestyi *La Comisión Interamericana de Derechos Humanos*²⁶⁸ eli CIDH-raportti, joka puolsi Amnestyn raportin väitteitä. Väitteille on löytynyt lisää todisteita etenkin likaisen sodan päättymisen jälkeen. CONADEP-totuuskomission *Nunca Más*-raportti ja

²⁶⁴ Timerman (1981) 2000, 155–156.

²⁶⁵ Timerman (1981) 2000, 155–156. El sector duro colgaba retratos de Hitler en las habitaciones donde eran interrogados los presos políticos judíos; reducía la cuota de alimentación para los presos judíos en las cárceles clandestinas; humillaba a los rabinos que se atrevían concurrir a las cárceles a visitar a los presos judíos.

²⁶⁶ Sheinin 2012, 71.

²⁶⁷ Sheinin 2012, 72.

²⁶⁸ CIDH on komissio, jonka tehtävänä on edistää ja suojella ihmisoikeuksia koko Amerikan mantereella.

juutalaisyhteisön organisaatio DAIA:n viimeisin raportti vuodelta 2007 puoltavat sitä, että ainakin kuulusteluvankiloissa jollei jo pidätyksissä juutalaisia kohdeltiin eri tavalla kuin muita kaapattuja.²⁶⁹

Ihmisoikeusraporttien lisäksi esimerkiksi Timermanin ja esimerkiksi Alicia Partnoyn kertomukset juutalaisten kohtelusta vankeudessa muokkasivat julkista mielipidettä läntisessä Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa.²⁷⁰ Erityisesti Timermanin kritiikkiä pidettiin niin vakavana uhkana Argentiinan julkiselle kuvalle, että sotilasjunta järjesti yksityiskohtaisen kampanjan Argentiinassa ja Yhdysvalloissa kiistääkseen Timermanin väitteet. Erityisesti Argentiinan sisällä junta väitti ihmisoikeuksia koskevia syytöksiä ulkovaltojen tekaisemiksi mustamaalausyrityksiksi. Timermanin mukaan sotilasjunta korosti virallisissa viesteissään, että juutalaiset olivat vapaita harjoittamaan haluamaansa toimintaa Argentiinassa, olivat vapaita tulemaan ja menemään maasta niin usein kuin halusivat, eikä heitä kohtaan ole minkäänlaista syrjintää. Vankeudessa tapahtuva julma kohtelu juutalaisvankeja kohtaan kuitattiin yksittäisinä ylilyönteinä eikä valtion politiikkana. Juutalaiset eivät virallisesti olleet kaappausten kohde vain juutalaisuutensa vuoksi, vaikka Timerman ei olekaan tästä vakuuttunut.²⁷¹

Kaikkein vakavimpia syytöksiä junttaa kohtaan Sheininin mielestä olivat, eivät vain jatkuvat ihmisoikeusloukkaukset, vaan myös väitteet siitä, että juutalaiset olisivat sotilashallinnon pääkohde.²⁷² Likaisen sodan aikana Yhdysvallat syytti natsismin vaikuttavan Argentiinan hallituksen toimintaan. Timermanin mukaan sotilasjunta vastasi syytöksiin argumentoimalla, että ei Yhdysvaltojenkaan hallitusta voitaisi syyttää Ku Klux Klanin toiminnasta.²⁷³ Tällä siis tarkoitettiin vain pienen osan Argentiinan väestöstä olevan antisemitistinen, mutta kiellettiin hallituksen linjan natsismi. Samaan aikaan osa asevoimien väestä piti juutalaisten kohteluun liittyvää syynäystä todisteena siitä, että Argentiinan juutalaiset työskentelivät Amnesty Internationalille²⁷⁴, kommunisteille sekä muille vihollisille saattaakseen Argentiinan hallinnon huonoon valoon. Juutalaisten tukea pidettiin syyksi siihen, miten osa sisseistä pystyi vakavien tappioiden jälkeenkin jatkamaan toimintaansa.²⁷⁵

²⁶⁹ Kahan 2015, 437.

²⁷⁰ Sheinin 2012, 71.

²⁷¹ Timerman (1981) 2000, 89.

²⁷² Sheinin 2012, 69.

²⁷³ Timerman (1981) 2000, 41.

²⁷⁴ Amnesty Internationalille työskentelyä pidettiin epäsuotavana järjestöön kohdistuvien epäilyksien vuoksi.

²⁷⁵ Sheinin 2012, 70, 71.

Timerman kuvailee teoksessaan yhtä lukuisista kidutuksista, joihin osallistui useampi henkilö. Timermania kidutettiin sähköiskuin samalla kun muut osallistujat hokivat ja lopulta huusivat kuorossa sanaa *juutalainen*. Miehet taputtivat käsiään ja purskahtelivat nauruun, ja jossakin vaiheessa joku alkoi hokea myös sanaa *ympärileikattu*. Timermania ei silti kuulusteltu kyseisen kidutussession aikana, mikä kuitenkin oli kidutusten tarkoitus.²⁷⁶ Vanginvartijat vaikuttivat siis ainakin sillä kertaa nöyryyttävän ja kiduttavan Timermania huvikseen. Finchelsteinin mukaan juutalaisiin kohdistuvan kidutuksen ja nöyryyttämisen tarkoituksena oli saada juutalaisvangit itseinhon valtaan, ja alistumaan erityisesti oman kehonsa suhteen, joten aina kidutuksen päämotiivina ei ollut tiedustelu tai kivun aiheuttaminen.²⁷⁷ Timerman kertoo eräästä tilanteesta, jossa useampi vartija nautti hänen nöyryyttämisestään.

Yhtäkkiä hysteerinen ääni alkaa huutaa yhtä ainoaa sanaa: ”Juutalainen, juutalainen...juutalainen”. Muut liittyvät huutajan mukaan ja yhdessä he muodostavat kuoron taputtaen samalla käsiään--.²⁷⁸

Finchelstein kertoo myös esimerkiksi siitä kuinka rottia käytettiin tuhoamaan vangin sisäelimet eräässä kidutusmuodossa juuri juutalaisvankeihin, minkä tarkoituksena oli vahvistaa käsitystä juutalaisten oletetusta saastaisuudesta ja eläimellisyyttä. Koska kyseisestä kidutusmuodosta ei käytännössä voinut selvittää hengissä, todistajalausunnot aiheesta ovat peräisin ei-juutalaisilta vankeudesta vapautuneilta.²⁷⁹

Emmanuel Nicolás Kahan kirjoittaa artikkelissaan likaisesta sodasta juutalaisten kokemana. Kahan korostaa Argentiinan antisemitismin suhteen sitä seikkaa, että antisemitismistä löytyy ainakin kahta erilaista tyyppiä, jotka tulisi tunnustaa: julkista ja piilossa olevaa.²⁸⁰ Kahan mukaan näkyvää, julkista antisemitismia oli esimerkiksi katolilaisen uskonnon opetuksen asettamisen pakolliseksi kaikille julkisten koulujen oppilaille antisemitistisenä tekona.²⁸¹ Navarro taas jaottelee artikkelissaan juutalaisten kokeman syrjinnän likaisen sodan aikana kolmeen luokkaan. Argentiinalaisten natsi- ja fasistiryhmien juutalaisiin kohdistama antisemitismi, esimerkiksi juutalaisvihaa levittävät

²⁷⁶ Timerman (1981) 2000, 77–78.

²⁷⁷ Finchelstein 2014, 140.

²⁷⁸ Timerman (1981) 2000, 77–78. De pronto una voz histórica comienza a gritar una sola palabra: “Judío, judío...judío”. Los demás se le unen y forman un coro batiendo palmas--.

²⁷⁹ Finchelstein 2014, 139.

²⁸⁰ Kahan 2015, 436.

²⁸¹ Tämä asetus toki syrji muitakin Argentiinan uskonnollisia vähemmistöjä. Kahan 2015, 438.

lehdet, on ensimmäinen luokka.²⁸² Timerman kertoo näiden armeijan äärilinjalaisten suojelleen ja tukeneen niitä järjestöjä, jotka julkaisivat antisemitistisiä lehtiä ja kirjoja.²⁸³

Toinen luokka on juutalaisten vankeudessa kohtaama erityiskohtelu ja kohtuuttoman suuri osuus vangeista suhteessa maan kokonaisväestöön, mikä liittyy Timermanin syytöksiin kaappausten antisemitistisistä motiiveista. Juutalaisten kokeman syrjinnän kolmas luokka on juutalaisyhteisön omiin jäseniinsä kohdistama syrjintä.²⁸⁴ Timerman syyttää juutalaisyhteisön keskeisintä organisaatiota DAIA:aa ja erityisesti sen johtajia juutalaisten kohteluun puutumattomuudesta ja suoranaisestä juntan tukemisesta. Juutalaisjohtajien intresseissä solidaarisuutta korkeammalle nousivat poliittiset, yhteiskunnalliset ja taloudelliset intressit, joiden vuoksi nämä tahot halusivat osoittaa tukensa ”järjestystä ja vakautta” ylläpitävälle juntalle.²⁸⁵ Juutalaisyhteisön johto jätti tuomitsematta julkisesti kaapattujen juutalaisten antisemitistisen kohtelun, ja kansainvälisten juutalaistoimijoiden tuomitessa vangittujen juutalaisten kohtelun, DAIA:n johtajat jopa kiistivät täysin väitteet Argentiinan hallinnon antisemitistisestä luonteesta.²⁸⁶ Edy Kaufmanin mukaan ei ole ainutlaatuista Argentiinan juutalaisyhteisölle, että se tottui hyväksymään antisemitismin tiettyyn ”hyväksyttävään pisteeseen” asti, vaan sama ilmiö on tapahtunut muuallakin. Juutalaisyhteisön johtajien ja Timermanin käsitykset siis erosivat merkittävästi siinä, milloin antisemitismiin tulisi puuttua.

Timermanin mukaan armeijan kuulusteluvankiloissa, tai ainakin niissä missä hän oli vangittuna, pidettiin viikoittain kursseja, ei toisesta vaan kolmannesta maailmansodasta, jonka uskottiin alkaneen Argentiinassa. Näihin kursseihin viitattiin nimellä *Academia*.²⁸⁷

Joka viikko niissä kuulusteluvankiloissa missä olin vangittuna, pidettiin kursseja kolmannesta maailmansodasta. [--] Yleensä niitä piti tiedustelupalvelun virkamies, ja läsnäolo oli pakollista koko henkilökunnalle, kiduttajille, kuulustelijoille ja kaappaajille.²⁸⁸

²⁸² Navarro 2009, 3.

²⁸³ Timerman (1981) 2000, 156.

²⁸⁴ Navarro 2009, 3.

²⁸⁵ Kaufman 1989, 356–357.

²⁸⁶ Kahan 2015, 439.

²⁸⁷ Timerman (1981) 2000, 123–124.

²⁸⁸ Timerman (1981) 2000, 123–124. Todas las semanas, en las cárceles clandestinas en las cuales estuve preso, se dictaban cursos sobre la tercera guerra mundial.--Generalmente las dictaba un oficial de inteligencia del Ejército, con la asistencia de todo el personal de torturadores, interrogadores, secuestradores.

Lisäksi Timerman kertoo, että näillä oppitunneilla kerrottiin muun muassa samaa kuin natsipuolueen jäsenillekin oli aikanaan kerrottu. Korruptoitunut eurooppalainen demokratia ei kykenisi vastustamaan kommunismin etenemistä, jolloin Eurooppa tulisi muuttumaan punaiseksi. Kommunismi saataisiin pysäytettyä vain natsismin avulla.²⁸⁹

Ei olekaan ihme, että antisemitistisyys ei rajoittunut vain tavallisiin upseereihin ja poliiseihin, vaan Lewisin mukaan esimerkiksi liittovaltion ylikonstaapeli Héctor Julio Simón, alias El Turco Julián, oli avoimesti antisemitisti, ja piti kuulusteluvankiloissa näkyvillä hakaristi-riipusta.²⁹⁰ Mario Villani oli likaisen sodan aikana vangittuna lähes neljä vuotta viidessä eri kuulusteluvankilassa. Vapauduttuaan Villani on kertonut El Turco Juliánin olleen kenties pahin häntä kiduttaneista, ja että tämä oli erityisen julma juutalaisvankeja kohtaan. Häinkin mainitsee kiduttajan käyttäneen hakaristiriipusta. Mielestäni on olennaista huomata se, että Villanin tapaan myös ei-juutalaiset entiset vangit ovat raportoineet juutalaisten kohtelun eronneen muista vangeista, mikä lisää Timermanin ja muiden juutalaisvankien väitteiden uskottavuutta. Myös esimerkiksi Emilio Mignone, progressiivinen katolilainen ajattelija ja ihmisoikeusaktivisti, on kertonut, että juutalaiset kärsivät enemmän vankeudessa.²⁹¹ Lisäksi natsien menetelmiä muistuttavista juutalaisia varten suunnitelluista erikoiskidutusmenetelmistä, herjaamisesta ja nöyryyttämisestä on Feitlowitzin mukaan raportoitu jo loppuvuodesta 1976²⁹², eli jo ennen kuin esimerkiksi aiheesta laajemmin raportoinut Timerman vangittiin.

Timerman kertoo kuulleensa selissä ollessaan, kuinka naista kidutettiin, vain koska häntä luultiin juutalaiseksi. Nainen huusi kiduttajille olevansa katolilainen, ja että häntä on erehdytty luulemaan juutalaiseksi saksalaisen sukunimensä vuoksi.²⁹³ Sheinin taas mainitsee kaksi juutalaisnaista, jotka vapautuivat vankeudesta, ja kertoivat myöhemmin kokemuksistaan. Blanca Brecher oli vangittuna *Olmos*²⁹⁴-nimellä tunnetussa vankilassa, jonka vartijat kertoivat hänelle, että häntä kidutettiin useammin kuin muita vankeja, koska hän oli juutalainen. Inez Vasquez taas raportoi vankeudessa tapaamastaan Esther

²⁸⁹ Timerman (1981) 2000, 124.

²⁹⁰ Lewis 2001, 155.

²⁹¹ Finchelstein 2014, 137.

²⁹² Feitlowitz 2011, 123.

²⁹³ Timerman (1981) 2000, 95.

²⁹⁴ Vankilan nimi viittaa jalavaan.

Herzbergistä. Vasquezin mukaan raskaana olevia ei yleensä kidutettu, mutta juutalaisen Herzbergin tapauksessa tehtiin poikkeus.²⁹⁵

Navarron mukaan hallinnon ja vainoamiskoneiston osalta tapahtui erityiskohtelua juutalaisille. Komission selvityksen mukaan juutalaisten erityiskohtelusta löytyy viiden tyyppistä tai viisi syrjinnän hetkeä. Ensimmäinen hetki tapahtui kaappauksen tai pidätyksen yhteydessä. Se saattoi olla juutalaisen kaapatun herjaamista hänen juutalaistaustansa liittyen tai esimerkiksi häneltä löytyneiden heprean tai jiddishinkielisten²⁹⁶ kirjojen tuhoaminen. Toinen vaihe oli juutalaisvankeja varten erityisesti suunniteltu kiduttaminen ja nöyryyttäminen. Kolmas vaihe olivat kuulusteluvankiloissa käytetty natsien symbolit, fraasit ja kieli. Neljäs elementti erityiskohtelussa olivat juutalaisille suunnatut kuulustelutekniikat.²⁹⁷ Viides komission luokittelema antisemitismin ilmentymisen vaihe oli juutalaisten omaisuuden laitton takavarikoiminen.²⁹⁸ Näin tapahtui myös Timermanille.²⁹⁹

Timerman kertoo, että vankiloiden poliisit pitivät vitsailemisesta. Kun he johdattivat poliittista vankia kidutussaliin, heillä oli tapana kommentoida keskenään: ”Laulaako hän oopperan vai tangon?” Jos he saivat vain vähän tietoa vangilta, kyseessä oli tango.³⁰⁰ Kun he veivät juutalaisvankia, vitsit viittasivat kaasukammioihin, Auschwitziin, ja he saattoivat todeta ”Tulemme näyttämään natseille, miten asiat hoidetaan.”³⁰¹ Feitlowitz kirjoittaa Timermanin tavoin siitä kuinka juutalaisten kidutusmenetelmissä käytettiin juuri heitä varten suunniteltuja keinoja, kuinka heitä solvattiin ja nöyryytettiin juutalaisuutensa takia, ja mainitsee myös veren tahrille seinille kiinnitetyt Hitler-kuvat. Hitlerin puheita soitettiin nauhalta vankilan käytävillä, ja useamman kuin yhden vankilan lääkäriä kutsuttiin nimellä Mengele.³⁰²

Robben taas kertoo erään vangin joutuneen yhden vartijan erityisen huomion kohteeksi *Club Atlético*³⁰³ -kuulusteluvankilassa, juuri koska kyseinen vanki oli juutalainen.³⁰⁴ Vartija nöyryytti juutalaisvankia muun muassa pakottamalla tämän esittämään eri eläimiä

²⁹⁵ Sheinin 2012, 71.

²⁹⁶ Jiddish on alkuperältään Keski- ja Itä-Euroopan aškenasijuutalaisten puhuma keskiaikaiseen saksaan pohjautuva heprealaisin kirjaimin kirjoitettu kieli.

²⁹⁷ Barromi 1998, 28

²⁹⁸ Navarro 2009, 3–4.

²⁹⁹ Timerman (1981) 2000, 152.

³⁰⁰ Timerman (1981) 2000, 181.

³⁰¹ Timerman (1981) 2000, 181. ”les mostraremos a los nazis cómo se hacen las cosas”.

³⁰² Feitlowitz 2011, 57.

³⁰³ Club Atlético oli koodinimi kuulusteluvankilalle, joka toimi Liittovaltion poliisin varastorakennuksen kellarissa. Zarankin & Niro 2009, 68.

³⁰⁴ Robben 2007, 246.

ja nuolemaan saappaitaan. Tällainen vankien ”epäinhimillistäminen” tai ”eläimellistäminen” oli yleistä muutoinkin, mutta kyseinen vartija nöyryytti vain yhtä vankia tällä tavoin.³⁰⁵ Robbenin mielestä kuulusteluvankiloiden tavoite hävittää vankien tunne itsestään yksilönä muistuttaa monella tavalla natsien keskitysleirejä. Vangeille annettiin numerot³⁰⁶, heiltä vietiin kellot ajantajun hämärtämiseksi, vankien julkisen ja yksityisen rajaa rikottiin fyysisellä ja psykologisella kidutuksella.³⁰⁷ Syyskuussa vuonna 1976 julkaistut raportit kiersivät kansainvälisesti tukien käsitystä vankiloiden henkilökunnan puhetavoista ja käytöksestä natsien kaltaisena. Jo tuolloin, sotilasjuntan oltua vallassa vasta vajaat puoli vuotta, kuulusteluvankiloiden henkilökunnan kerrottiin muistuttavan huomattavasti natseja sekä puhetavoiltaan että käytökseltään.³⁰⁸ Timermanin lausunnot ja muistelmateos ovat varmasti lisänneet kansainvälistä keskustelua likaisen sodan upseerien yhteyksistä natseihin.

Nykyisin argentiinalaiset upseerit näkevät Nürnbergin oikeudenkäynnit ei historiallisena tapahtumana vaan mahdollisuutena.³⁰⁹

Timerman uskoo argentiinalaisten natsihenkisten upseerien saaneen inspiraatiota Nürnbergin oikeudenkäyntien todistajalausunnoista ja asiakirjoista, joissa käytiin läpi natsien vainoamisen taktiikoita. Tämän kaltaiset lausunnot ovat varmasti herättäneet huomiota Argentiinan tilanteeseen.

Timerman ei kuitenkaan itsekään usko, että kaikki kuulusteluvankiloiden upseerit olisivat olleet antisemitistejä tai natseja. Osa upseereista ja vankilassa toimineista lääkäreistä jopa paheksuivat ääneen toveriensa antisemitististä toimintaa. Timerman antaa asiasta kaksi esimerkkiä. Muistelmissaan Timerman kirjoittaa siitä kuinka hänet siirrettiin poliisin pääasemalle La Platan kaupunkiin. Hänet hakenut upseeri vitsailee vievänsä häntä kaasukammioon. Timermanin kunnon tarkistanut lääkäri toteaa tähän suivaantuneena, etteivät he ole antisemitistejä. Samaisessa kuulusteluvankilassa oli vartija, joka aina Timermanin ohi kävellessään potkaisee tätä sanomatta sanaakaan. Timerman kertoo kysyneensä asiasta toiselta vartijalta.

³⁰⁵ Robben 2007, 246.

³⁰⁶ Toisaalta vartijat välillä tiesivät vangin henkilöllisyyden, ja saattoivat niin halutessaan kutsua heitä etunimellä. Timermankin oli tunnettu henkilö, joten vartijat tiesivät kuka hän oli.

³⁰⁷ Robben 2007, 246.

³⁰⁸ Feitlowitz 2011, 115.

³⁰⁹ Hoy los militares argentinos piensan en el Tribunal de Nuremberg no como un hecho histórico, sino como una posibilidad. Timerman (1981) 2000, 176.

Hän pyytää minua ymmärtämään, että kyseinen vartija on hyvä nuori mies, joka ei voi sietää juutalaisia, että hän ei voi sille mitään. Hyvityksenä hän tuo minulle kupin kahvia.³¹⁰

Toinen vartija siis pahoitteli kollegansa käytöstä Timermanille, mutta samalla puolusteli toisen käytöstä sanomalla, ettei vartija voi omalle juutalaisvihalleen mitään. Tämä esimerkki osoittaa mielestäni hyvin sen, että vain osa vankiloiden henkilökunnasta vihasi juutalaisia. Kuitenkin on todettava, että nämä ei-antisemitistiset eivät yleensä halunneet puuttua antisemitistiseen juutalaisten kohteluun, vaikka sitä paheksuivatkin.

Osa kuulusteluvankiloiden vartijoista, kiduttajista ja kuulustelijoista olivat kyllä tunnettuja antisemitistisyydestään, ja siitä kuinka he kohtelivat juutalaisvankeja muita huonommin. Asia ei kuitenkaan ole ihan niin yksinkertainen. Osalla motiivit eivät olleet niinkään fasistisen ideologian sävyttämiä vaan uskonnollisia. Lewis kirjoittaa yhden ilmavoimien vankilan kiduttajasta, joka tunnettiin nimellä El Tano³¹¹. El Tano syytti kaikkia vankeja juutalaisiksi, joita hän piti paholaisen sikiöinä, ja koki velvollisuudekseen tappaa kaikki juutalaiset.³¹² Syvä uskonnollisuus oli yleistä kuulusteluvankiloiden henkilökunnan keskuudessa. Myös Ruderer kertoo monien kidutuksiin osallistuneiden upseerien olleen kiihkouskovaisia. He saattoivat kidutusten yhteydessä pakottaa vangit, heidän omasta uskonnollisesta vakaumuksestaan huolimatta, rukoilemaan katolilaisia rukouksia. Tämä uskoakseni on saattanut olla nöyryyttävää esimerkiksi juutalaisvangeille.³¹³ Kaufman mainitsee, että vankeudessa juutalaisia syrjittiin uskonnollisessa mielessä siten, että katolilaiset vangit pääsivät halutessaan usein papin puheille, mutta rabbien vierailuja rajoitettiin selvästi.³¹⁴

Voiko kylmän sodan aikaista Argentiinaa kuvailla antisemitistiseksi maaksi? Kuten Timerman itsekin sanoo, mikään maa ei itsessään ole antisemitistinen, vaikka antisemitistiset ryhmät toimivatkin Argentiinassa kuten muissakin maissa. Kyseiset ryhmät voivat olla hyvinkin väkivaltaisia, mutta eivät välttämättä väkivaltaisempia kuin joissakin muissa maissa. Dávilan mukaan väkivalta oli elintärkeä osa Etelä Amerikan diktatuureja.³¹⁵ Väkivalta ei siis ollut vain politiikan tuote tai sen seuraus, vaan vankeus,

³¹⁰ Timerman (1981) 2000, 71. Me pide que lo comprenda, que es un buen muchacho pero no puede soportar a los judíos, es más fuerte que él. Para compensarme, acerca una taza de café.

³¹¹ El Tano on argentiinalainen slangisana, jolla viitataan italialaiseen tai erityisen itsepäiseen mieheen.

³¹² Lewis 2001, 154.

³¹³ Ruderer 2015, 481.

³¹⁴ Kaufman 1989, 484.

³¹⁵ Dávila 2013, 2–3.

kidutus ja tappaminen olivat osa politiikkaa.³¹⁶ Timerman näkee Argentiinan armeijan roolin ristiriitaisena, koska se toimi sekä antisemitismin hillitsijänä että sen lähteenä. Joka kerta kun armeija nousi valtaan Argentiinalle tyypilliset antisemitistiset hyökkäykset, kuten pommi-iskut synagogiin ja juutalaisiin instituutioihin lakkasivat, sillä sotavoimien hallitus loi tietynlaisen yhteiskunnallisen järjestyksen. Timerman silti huomauttaa, että juutalaisten asema kansalaisina muuttui sotilasdiktatuurin ajaksi, sillä sotilasjuntat eivät esimerkiksi nimenneet juutalaisia julkisiin virkoihin. Lisäksi valtiolliset radio- ja televisiokanavat eivät mielellään palkanneet juutalaisia, vaikkakin muutamia juutalaisia palkattiin ajoittain puolustuksena mahdollisia antisemitismisyytöksiä vastaan.³¹⁷ Feitlowitzin tulkinnan mukaan antisemitismillä on paljon toista maailmansotaa edeltävät juuret Argentiinassa. Hänen mukaansa 1930-luvun juutalaisvihan aaltoon Argentiinassa saatiin inspiraatiota Saksan natseilta. Tämä näkyi muun muassa siinä, että toisen maailmansodan jälkeen Argentiina niin otti vastaan holokaustista selvinneitä juutalaispakolaisia, kuin toivotti tervetulleeksi kansainvälisesti etsityt natsit Martin Bormannin, Josef Mengelen ja Adolph Eichmannin. Argentiinan salainen palvelu otti innolla vastaan nämä tulijat modernisoimaan tiedustelutoimintaansa.³¹⁸

Timermanin mielestä on mahdotonta määritellä, oliko suurin osa vai vähemmistö armeijasta natseja tai antisemitistejä. Silti on ilmeistä että ne, jotka olivat antisemitistejä, eivät joutuneet millään tavalla peittelemään ajatuksiaan, ja saivat vapaasti toimia ideologiansa mukaan.³¹⁹ Tämän osoittaa esimerkiksi Timermanin kertomus siitä, kuinka osa vanginvartijoista ei vihannut juutalaisia, vaikka eivät myöskään puuttuneet työtoveriensa tekemisiin. Hänen mukaansa ei-antisemitistiset upseerit eivät puolustaneet juutalaisia, koska he pelkäsivät seurauksia leimasta ”juutalaisten ystävinä”.³²⁰ Yhteiskuntatieteilijä ja ihmisoikeusaktivisti Edy Kaufmanin mukaan yhteys natsisotarikollisten fyysisen läsnäolon ja likaisen sodan vainoamiskoneiston välillä on laajasti tunnustettu.³²¹ Hän siis puoltaa ainakin jossakin määrin Timermanin näkemystä sotilasjuntan ja natsien yhteyksistä. Vuonna 1976 valtaan noussut sotilasdiktatuuri erosi edeltäjistään siinä, että sillä oli etukäteen luotuna suunnitelma, joka ainakin Timermanin mukaan sisälsi ideologisen rakenteen, minkä pohjana olivat entistä vahvemmin natsien

³¹⁶ Dávila 2013, 5.

³¹⁷ Timerman (1981) 2000, 86.

³¹⁸ Feitlowitz 2011, 113.

³¹⁹ Timerman (1981) 2000, 87.

³²⁰ Timerman (1981) 2000, 155.

³²¹ Kaufman 1989, 481.

opit.³²² Edy Kaufmanin mukaan vain osa juntan jäsenistä oli antisemitistejä, mutta ne jotka olivat, olivat antisemitistejä henkeen ja vereen.³²³

Vaikka Timerman syyttääkin koko Argentiinan armeijaa antisemitistisyydestä, silloin kun hän antaa esimerkkejä antisemitistisestä kohtelusta, viittaa hän yleensä nimenomaan armeijan ääriryhmiin. Ääriryhmittymiin kuuluvat olivat juuri niitä, jotka laittoivat Hitlerin kuvia kidutushuoneiden seinille, antoivat pienempiä ruoka-annoksia juutalaisvangeille, sekä nöyryyttivät rabbeja, jotka onnistuivat saamaan luvan vieraillla juutalaisvankien luona.³²⁴ Barromin artikkeli tukee Timermanin käsitystä armeijan jakautumisesta maltillisiin ja äärioikeistolaisiin. Barromin mukaan etenkin kenraali Jorge Rafael Videla³²⁵ kuului johtoasemassa oleviin maltillisiin sotilasjuntan jäseniin, jotka yrittivät hillitä juntan oppositiossa sijaitsevaa äärioikeistosiipeä. Juntan virallisten selitysten mukaan likaisen sodan aikana tapahtunut väkivallan ja kaappausten aalto: kokonaisten perheiden kaappaukset, murhat ja kotien ryöstöt, olivat vain ääriryhmien syytä. Näiden ryhmien väitettiin toimivan joko täysin omin päin tai paikallisten johtajien aloitteesta, jolloin sotilasjuntta ei olisi vastuussa niiden toiminnasta.³²⁶ Yksi näistä omapäisesti toimivista ääriryhmistä on likaisen sodan aikana juutalaisia vainonnut kuolemanpartioksikin kutsuttu uskonnollis-fasistinen sissiliike *Alianza Anticomunista Argentina*, eli Triple A, ja toinen olivat paramilitaristiset *grupos de tarea*- nimellä tunnetut joukot. Jälkimmäiset vastasivat yleensä likaisen sodan kidnappauksista. *Triple A*:n ideologian pääelementteihin lukeutui antisemitismi, koska ideologia yhdisti antisemitismin kommunismin vastaisuuteen.³²⁷ *Triple A* saattoi hyvinkin ottaa tarkoituksella ja juntan määräyksistä huolimatta, vangiksi ei-epäilyksen alaisia juutalaisia, ja kohdella heitä vankeudessa erityisen julmasti. Se ei kuitenkaan tee likaisen sodan ajan armeijan ideologiasta antisemitististä.

Azcona Pastor puolestaan haastaa Timermanin käsityksen siitä, että systemaattiseen vainoamiseen ryhtynyt sotilasjuntta olisi oikeasti uskonut Argentiinan olevan avoimessa konfliktissa marxilais-leninilaisten ääriliikkeiden ja äärioikeiston välillä.³²⁸ Pidän itsekkin mahdollisena, että sotilasjuntta on saattanut tarkoituksella luoda kuvitelman sotatilasta,

³²² Timerman (1981) 2000, 86.

³²³ Kaufman 1989, 479.

³²⁴ Timerman (1981) 2000, 155, 156.

³²⁵ Videla nimitettiin sotilasvallankaappauksen yhteydessä sotilasjuntan ja siten koko Argentiinan johtoon vuonna 1976, ja hän luovutti ylimmän vallan Roberto Eduardo Violalle maaliskuussa 1981 sotilasjuntan loppuajaksi. Bartolomei 1994, 22–23.

³²⁶ Barromi 1998, 29.

³²⁷ Finchelstein 2014, 115.

³²⁸ Azcona Pastor 2011, 19.

jotta se pääsisi helpommin tavoitteisiinsa. On mielestäni myös mahdollista, että vain osa armeijan johdosta uskoi kolmas maailmansota- ajatukseen. Kyseessä oli silloin juuri armeijan äärilinjan kannattajat, joista Timermankin puhuu nimellä *duros*, eli kovan linjan kannattajat. Timermanin mielestä kuitenkin upseerit uskoivat aidosti kolmannen maailmansodan alkaneen, eikä hän ainakaan suoraan sano että vain osa upseereista, joita hän nimittää natseiksi, olisi uskonut tähän teoriaan. Lisäksi Timermanin mukaan juuri upseerien natsien kaltaisuus koituivat hänen pelastukseensa asiaa sen suuremmin selittämättä.

Säilytin henkeni, koska natsit olivat liian natseja; Koska he uskoivat minulle kertomaansa siitä, että kolmas maailmansota oli alkanut, ja että he nauttivat täyttä koskemattomuutta.³²⁹

Mielestäni ei kuitenkaan ole syytä uskoa, että Argentiinan armeijan ideologia olisi ollut perustaltaan antisemitistinen, saati kuten Timerman uskoo, antisemitismin olleen armeijan ideologian perusta. Lewisin mukaan suurin osa upseereista ei ollut edes kiinnostunut politiikasta.³³⁰ Joidenkin korkea-arvoisten armeijan jäsenten tiedetään olleen vahvasti antisemitistisiä, mutta suurinta osaa heistä voisi luonnehtia, ainakin Timermanin mukaan, *maltillisiksi*³³¹, erotuksena ääriryhmistä. Jako maltillisiin ja ääriryhmiin, joita Timerman kutsuu *koviksi*³³², onkin kysymys antisemitismistä olennainen, sillä lähinnä juutalaisvihaa oli alempien upseerien ja armeijalle työskentelevien poliisien keskuudessa. He olivat juuri niitä henkilöitä, jotka työskentelivät vankiloissa, ja kohtelivat juutalaisvankeja huonommin kuin muita vankeja. Juutalaiset saattoivat joutua juuri ääriryhmittymien kaltoin kohtelemiksi, sillä he olivat helpompi kohde kuin piileskelevät vasemmistosissit. Argentiinan armeija ajoi konservatiivisia kristillisiä arvoja, ja pyrki kovilla keinoilla pääsemään kommunismista ja käytännössä myös maltillisemmasta vasemmistosta eroon. Siitä huolimatta päävastuu on ollut juntalla, joka tietoisesti antoi huomattavasti valtaa alemmillekin upseereille, ja teki vallanjaosta niin monimutkaisen, että vastuun selvittelystä tuli lähes mahdotonta.

Timermanin mukaan armeijan komentajilla oli omat vankilansa, vankinsa ja omat oikeuskäytäntönsä, jolloin keskusvalta ei voinut esimerkiksi vaatia jonkin tietyn vangin

³²⁹ Timerman (1981) 2000, 45. Salvé la vida porque los nazis eran demasiado nazis; porque creían, como me dijeron, que había comenzado la terceraguerra mundial, y que gozaban de toda la impunidad imaginable.

³³⁰ Lewis 2001, 134.

³³¹ Timerman (1981) 2000, 42. Timermanin käyttämä termi espanjaksi on "moderados".

³³² Timerman (1981) 2000, 42. Timermanin käyttämä termi espanjaksi on "duro".

vapauttamista. Myöskin keskusvalta eli sotilasjuntan johto saattoi olla kykenemätön puuttumaan sen toimintaan.

Mutta armeijan komentajat organisoivat nopeasti tukialueensa, joissa jokainen muuttui alueensa sotaherraksi. He ryhtyivät systemaattiseen, orgaaniseen, rationaalisesti suunniteltuun terrorismiin, vasemmistolaisten sissien kaoottisen, anarkistisen ja irrationaalisen terrorismin ja fasististen kuolemanpartioiden sijaan.³³³

Armeijan kolmella haaralla ja niiden komentajilla oli näin paljon itsenäistä valtaa, ja kova kilpailu keskenään siitä, kenen joukot menestyvät parhaiten likaisen sodan tavoitteissa. Tämä armeijan osien välinen itsenäisyys ja keskinäinen kilpailu ei kuitenkaan Timermanin mukaan ollut mitään uutta, vaan Argentiinan armeijalle tyypillinen tapa organisoida asiat.

Kolmen armeijan haaran välinen kilpailu on vanha argentiinalainen perinne, aivan kuten ovat epäily ja juonittelukin.³³⁴

Sotilasjunttien ideologioille on Aczona Pastorin mukaan aiemmin mainitun messiaanisuuden lisäksi tyypillistä tarve luoda maastaan etnisesti homogeeninen. Esimerkiksi kenraali Albano Harguindegny rohkaisi puheessaan vuonna 1978, jatkamaan valkoisten eurooppalaisten maahanmuuttoa Argentiinaan, jotta maa säilyisi yhtenä maailman kolmesta etnisesti ”valkoisimmista” valtioista. Myös Sheinin kertoo sotilasjuntan kampanjoiden pyrkineen ”edistämään valkoisuutta”.³³⁵ Argentiinan poliittiset vainot eroavat kuitenkin monista muista Latinalaisen Amerikan konflikteista juuri siinä, että Argentiinan kohdalla etnisyyteen perustuva viha ei ole läheskään niin selkeää kuin muissa maissa. Feierstein huomauttaa mielenkiintoisesta seikasta. Hän kertoo, että esimerkiksi Guatemalan konflikteissa hallinnon viholliseksi määriteltiin ”kommunistiset intiaanit” eli Amerikan alkuperäisväestö. Argentiinassa taas likaisen sodan vihollinen määriteltiin virallisesti vain poliittisin termein mutta ei etnisesti.³³⁶ Pidän tosin mahdollisena, että Argentiinan sotilasjuntta halusi tietoisesti välttää

³³³ Timerman (1981) 2000, 40. Pero los jefes militares organizaron rápidamente sus feudos, cada uno se convirtió en un señor de la guerra en la zona que estaba bajo su control, y se pasó del terrorismo caótico, anárquico, irracional de la guerrilla izquierdista y los escuadrones de la muerte fascistas, a un terrorismo sistematizado, orgánico, racionalmente planificado.

³³⁴ Timerman (1981) 2000, 74. La competencia entre las tres armas es una vieja tradición argentina, así como las sospechas e intrigas.

³³⁵ Sheinin 2012, 13.

³³⁶ Feierstein (2007) 2014, 164.

negatiivista kansainvälistä huomiota, mitä muut Latinalaisen Amerikan maat olivat saaneet poliittisten konfliktien etnisistä ulottuvuuksista.

Timerman uskoi hänet kaappauksen ryhmittymän olleen yksi armeijan kovalinjaisista ryhmistä. Hänen mukaansa kaappaus johtui siitä, että hän hyökkäsi suoraan *La Opinión*-lehdessään näitä samoja armeijan ääriainesten ylilyöntejä vastaan. Timerman uskoi, että hänen kaappauksensa olisi toteutettu juntan johtaja Videlan tietämättä.³³⁷ Jos tämä pitää paikkansa, on se hyvä esimerkki siitä, miten heikosti joukot olivat sotilasjuntan hallinnassa. Lisäksi Timermanin tapauksessa maltillisemmat sotilasjuntan edustajat vaativat tämän vapauttamista saamatta tahtoaan läpi.³³⁸ On siis mahdollista, että olosuhteet eri sotilasalueiden vankiloissa, ja yksittäisissä vankiloissa saman sotilasalueen sisällä, ovat voineet olla hyvin erilaiset. Tämän ja kuulusteluvankiloita koskevien tietojen puutteellisuuden perusteella uskon, että antisemitistiset käytännöt eivät välttämättä ole koskeneet kaikkia kuulusteluvankiloita.

Kaminskyn mukaan likainen sota oli erityisen merkityksellinen Argentiinan juutalaisyhteisölle ja ylipäätään juutalaisten historian kontekstissa.³³⁹ Myös ainakin Navarro puhuu likaisen sodan erityisestä merkityksellisyydestä Argentiinan juutalaisille.³⁴⁰ Timerman ja muut vankeudesta selvinneet juutalaiset kertovat kuulusteluvankiloissa tapahtuneista antisemitistisistä käytännöistä ja vankiloiden henkilökunnan vahvasta juutalaisvihosta. Näin ollen vaikuttaa siltä, että likaisessa sodassa hyödynnetty toisen maailmansodan diskurssi ja natsille tyypillinen sanasto todella muuttuivat natsien kaltaisiksi käytännöiksi vankeudessa. Näitä kidutusmenetelmiä ja vankien henkisen piinaamisen tapoja hyödynnettiin kaikkiin vankeihin, mutta juutalaisia ja juutalaisiksi oletettujen vankien varalle oli suunniteltu erityiset kiduttamisen ja nöyryyttämisen tavat. Juutalaisten erityinen kohtelu alkoi usein jo kaappaustilanteessa, ja se jatkui mahdolliseen vapauttamiseen asti, kun vapautettavalta juutalaiselta otettiin pois kansalaisuus ja takavarikoitiin omaisuus. Timerman kertoo esimerkiksi siitä, kuinka häntä nöyryytettiin juutalaisiin kohdistuvilla herjoilla, hakaristeistä kuulusteluhuoneiden seinillä ja siitä kuinka vartijat vitsailivat vievänsä hänet kaasukammioon. Likaista sotaa ja siihen sisältyntä antisemitismia on verrattu likaisen sodan vastustajien keskuudessa juutalaiskysymyksen lopulliseen ratkaisuun. Finchelstein kuitenkin korostaa, että myös näiden tuhoamisen menetelmien erot sekä

³³⁷ Timerman (1981) 2000, 42.

³³⁸ Lewis 2001, 134.

³³⁹ Kaminsky 2008, 169.

³⁴⁰ Navarro 2009, 1.

määrälliset että ”laadulliset” erot ovat huomattavasti merkittävämpiä kuin niiden väliset yhtäläisyydet.³⁴¹ Armeijan osien välinen kilpailu ja vahva eriytyminen johtivat erilaisiin käytäntöihin, joten eri osastoon kuuluvien upseerien näkemyksissä saattoi olla suuriakin eroja. Antisemitismi ei kaikilla ollut niin vahvasti korostunut piirre. Vaikka antisemitismi oli vahvaa armeijan piirissä, ei Timermankaan syytä kaikkia upseereja natseiksi. Armeijan kovan linjan kannattajat olivat juutalaisvastaisia, mutta armeijan maltillisempi osa taas pyrki edistämään Timermanin vapautumista. Tosin, Timerman uskoo sivustakatsojien olevan lähes yhtä syyllisiä kuin itse vainoajien.

3.3. Kohdistettiinkö kaappaukset tarkoituksella juuri juutalaisiin, kuten Timerman väittää?

Tietenkin on yhä tiukassa se väite, jonka olen kuullut monia kertoja: Minut oltaisi tapettu jo tekemäni journalismin vuoksi, vaikken olisikaan juutalainen. Ehkä niin. Lähettihän Hitlerkin keskitysleireille niin homoseksuaalit, romanit, kommunistit kuin juutalaisetkin, etc. Mutta juutalaiset hän lähetti juuri juutalaisuuden takia.³⁴²

Timerman viittaa sitaatissaan siihen, että hänen mukaansa hänet olisi kaapattu jo pelkän juutalaisuutensa vuoksi, vaikka hänelle on useasti vakuutettu muuta. Timermanin näkemyksen mukaan likaisessa sodassa kaapattiin ja tapettiin moniin eri sotilasdiktatuurin vihollisina pidettyihin ryhmiin kuuluvia ihmisiä. Hänet ja moni muu juutalainen olisi kuitenkin kaapattu jo vain juutalaisuuden vuoksi eli antisemitistisin perustein. Tässä alaluvussa käsittelen Timermanin väitettä siitä, että juutalaisia olisi kaapattu antisemitistisin perustein.

Feitlowitz huomauttaa, että juutalaisten osuus kaikista vangeista vaikuttaa kohtuuttoman suurelta ottaen huomioon juutalaisyhteisön kokoon. Feitlowitz nojaa Timermanin kertomiin lukuihin, joiden mukaan kaikista kaapatuista oli juutalaisia arviolta 10 prosenttia, vaikka juutalaiset muodostavat Argentiinan väestöstä vain 2 prosenttia.³⁴³ Virallisen CONADEP:in *Nunca Más*- raportin luvut eroavat hieman, mutta ovat silti samansuuntaisia. Totuuskomissio on rekisteröinyt likaisen sodan ajalta 10 424

³⁴¹ Finchelstein 2014, 133.

³⁴² Timerman (1981) 2000, 97. Claro que aún queda la afirmación típica que escuché tantas veces: aun siendo no-judio, me hubieran asesinado a causa del tipo de periodismo que hacía. Quizás. Después Hitler enviaba a los campos de concentración a homosexuales, gitanos, comunistas, judíos, etc. Pero a los judíos los enviaba como judíos.

³⁴³ Feitlowitz 2011, 104.

kaappausta, joista arviolta 1296³⁴⁴ oli juutalaisia, eli 12,43 prosenttia kokonaisluvusta.³⁴⁵ Raportti vahvistaa ainakin lähes tuhat kolmesataa uhria, mutta oikea lukumäärä on todennäköisesti suurempi, sillä kaikki eivät uskaltaneet raportoida omaisiaan kadonneiksi. Timermanin arvio muistelmien kirjoitusaikana osuu siis lähelle tähän mennessä vahvistettuja lukuja. Luku on saatu laskemalla vankiloiden siirtolistoilta juutalaisia nimiä. Pelkästään nimen perusteella ei tietenkään voi määritellä ketään juutalaiseksi³⁴⁶, mutta lukujen uskotaan antavan jonkinlaisen vähimmäismäärän juutalaisista, koska kaikilla juutalaisvangeilla ei välttämättä ollut juutalaisuuteen viittaavaa nimeä. Sheinin väittää teoksessaan, että tarkasteltaessa yksittäisiä kaapattuja ja kadonneita juutalaisia, on monesti selvää, joutuivatko armeijan kohteeksi pelkän juutalaisuutensa vuoksi, vai koska heitä epäiltiin vallankumouksellisiksi³⁴⁷. Pelkkään juutalaisuuteen perustuvat kaappaukset olisivat Sheininin mukaan olleet imago-ongelma sotilasjuntan maineelle.³⁴⁸ Timerman ei ole silti täysin vakuuttunut siitä, etteikö hänen juutalaisuutensa olisi vaikuttanut jo kaappauspäätökseen. Barromi väittää, että juutalaiselta kuulostava nimi, vaikkapa saksalaisuuteen viittaava sukunimi, nosti selvästi sattumanvaraisen pidätyksen riskiä, myös niillä joilla ei ollut juntan silmissä epäilyttävää vasemmistolaistaustaa. Hän kuitenkin korostaa, että sotilasdiktatuurin aikana ei ollut valtion antisemitismia.³⁴⁹

Jo Timermanin ammatti journalistina ja kaikkien ääriryhmien kriitikkona olisi kuitenkin voinut johtaa hänen kaappaukseensa. Muistelmissaan Timerman vertaa Argentiinan äärioikeistolaisia upseereja natseihin. Feierstein huomauttaakin teoksessaan, että juutalaisten lisäksi natsien keskitysleireillä tapettiin, niin poliittiset vastustajat, romanit, puolalaiset, venäläiset, kuin myös homoseksuaalit ja kehitysvammaiset, sekä uskonnollisia vähemmistöjä kuten Jehovan todistajia. Timerman voitaisiin laskea poliittiseksi vastustajaksi, vaikka hän kritisoikin myös äärivasemmiston toimia. Tämän vuoksi hän uskoo, että vaikka likaisen sodan kaapattujen joukossa oli useita eri kansanryhmiä, voidaan silti puhua kansanmurhasta.³⁵⁰ Kansanmurhan ei siis tarvitsisi kohdistua vain yhteen vihollisena pidettyyn ryhmään.

³⁴⁴ Kahan puolestaan kertoo juutalaisia tulleen kaapatuksi jotain 1500 ja 2000 väliltä. Kahan 2015, 436.

³⁴⁵ Navarro 2009, 3–4.

³⁴⁶ Juutalaiseksi määrittelemisen on yksi mielipiteitä jakavimpia ja poliittisesti latautuneimpia kysymyksiä Israelissa ja maailman muissa juutalaisyhteisöissä. Tämä liittyy uskonnollisten ja sekulaarien juutalaisten väliseen kuiluun Israelissa. Sznajder ja Roniger 2005, 352.

³⁴⁷ Epäily saattoi perustua esimerkiksi entiseen jäsenyyteen kommunistisessa puolueessa.

³⁴⁸ Sheinin 2012, 69.

³⁴⁹ Barromi 1998, 40.

³⁵⁰ Feierstein (2007) 2014, 11.

Feitlowitz on kuitenkin selkeästi eri mieltä Timermanin kanssa siitä, minkä vuoksi juutalaisten osuus vangeista oli niin suuri. Feitlowitzin mukaan juutalaisten suuri määrä ei johtunut siitä, että heitä olisi otettu kiinni juuri juutalaisuutensa vuoksi. Kyse oli siitä, miten juutalaisyhteisöt olivat keskittyneet asumaan suurissa kaupungeissa, miten heistä suurella osalla oli yliopistotausta, tai ammatti esimerkiksi psykoanalytikkoina, taiteilijana tai toimittajana eli ammateissa, jotka olivat juntan epäilyksien kohteena.³⁵¹ Myös Lewisin mielestä armeija otti kaappaustensa kohteeksi sissien lisäksi juuri opiskelijat, psykiatrit, sosiaalityöntekijät, journalistit ja professorit, erityisesti yhteiskuntatieteilijät.³⁵² Lisäksi juutalaisyhteisön jäsenien keskuudessa oli keskimääräistä enemmän ylipäättään poliittisesti aktiivisia ihmisiä, erityisesti suuntautuneina sellaisille politiikan sektoreille, joita junta oli ottanut kohteekseen, kuten vasemmistolaiset ryhmät.³⁵³ Tämä lisäsi juutalaisten todennäköisyyttä joutua vainojen kohteeksi mutta ei suoraan juutalaisuutensa vuoksi. Juutalaisia ei siis määritelty itsessään terrorin kohteeksi mutta ne harvat juutalaiset, jotka osallistuivat sissien toimintaan, olivat tietysti vaarassa. Juutalaisten poliittisten mielipiteiden ja sissitoimintaan osallistumisen vaikutus kaappauksiin osoittautuu ristiriitaiseksi kysymykseksi. Juutalaisten uskottiin kannattavan vasemmistoa, mutta Barromin mielestä poliittisesti suurin osa maan juutalaisista kammosi ääri vasemmistoa. He myös kokivat ainakin aluksi hyvin vähän sympatiaa niitä kohtaan, jotka elivät juutalaisyhteisön ulkopuolella, ja kuuluivat johonkin vallankumoukselliseen ryhmittymään. Juutalaisyhteisön neuvostosta suljettiin aina ulos kaikki kommunistit ja anarkistit³⁵⁴, minkä uskon vaikuttaneen kenties hieman oudolta vaikuttavaan sympatian puutteeseen. Barromin mukaan tällaisia vallankumouksellisia juutalaisia oli vain 5 prosenttia juutalaisista Argentiinassa eli hyvin vähän.³⁵⁵

Timermanin näkemys juutalaisten pitämisestä kohteena saa kannatusta joiltakin tahoilta, esimerkiksi David Kohutin ja Olga Vilellan teoksessa *Historical Dictionaries of War, Revolution, and Civil Unrest: Historical Dictionary of the Dirty Wars*. Kohutin ja Vilellan mukaan todisteet viittaavat siihen, että juutalaisten suuri osuus kaapatuista ei johtunut vain heidän akateemisesta ja poliittisesta taustaan, vaan että antisemitismi olisi ollut määräävä tekijä. Tuona aikana Argentiinaan kirjakaupat ja kioskit pursusivat natsi- tai uusnatsikirjallisuutta, antisemitistit ampuivat juutalaisnaapurustoja konekivääreillä, ja

³⁵¹ Kaminsky 2008, 169, 170. Kts. myös Feitlowitz 2011, 123.

³⁵² Lewis 2001, 147.

³⁵³ Sznajder & Roniger 2005, 354.

³⁵⁴ Feitlowitz 2011, 113.

³⁵⁵ Barromi 1998, 29–30.

pommeja asennettiin juutalaisten omistamiin rakennuksiin.³⁵⁶ Tämä kertoo heidän mielestään vangitsemisperusteiden antisemitistisyydestä. Popkin kirjoittaa artikkelissaan holokaustimuistelmien luotettavuudesta siitä, miten holokaustimuistelmissa on tyypillistä korostaa juutalaisuutta kirjoittajan kohtalon määrittäjänä riippumatta siitä, millainen juutalaisidentiteetti kirjoittajalla on. Sekä uskonnolliset juutalaiset että ateistiset juutalaiset ovat kirjoittaneet muistelmissaan juutalaisen identiteetin määränneen heidän elämästään yleisesti ja joutumisesta keskitysleirille.³⁵⁷ Mielestäni Timermanin kirjoitustavassa on paljon samaa. Timerman kertoo, ettei ole uskontoa harjoittava juutalainen³⁵⁸, mutta hänkin kokee juutalaisuuden olleen hänen kohtalostaan päättänyt tekijä. Uskon tämän vaikuttaneen Timermanin vahvaan uskoon siitä, että juuri juutalaisuus oli syy hänen ja monen muun juutalaisen kaappaukseen.

Timermanin kaappausta on voinut motivoida hänen ammattinsa ja vahvojen kannanottojensa lisäksi hänen poliittisissa kannoissaan nähdyt ristiriitaisuudet. Timermanin mukaan juutalaisten uskonnollisuus ja poliittisuus eivät sopineet upseerien yksinkertaiseen ajattelumaailmaan. Timermanin mukaan osa armeijasta olisi ymmärtänyt häntä uskonnollisen juutalaisen tai uskonnollisen sionistin näkökulmasta, mutta Timerman ei ollut uskonnollinen, vaan oli juutalainen poliittisesta näkövinkkelistä. Timerman luonnehti upseereille itseään myös poliittiseksi sionistiksi. Tämä sai hänen mukaansa upseerit tuntemaan erityistä kauhua, kauhua tuntemattoman edessä.³⁵⁹

Eivät voineet hyväksyä tai ymmärtää, että isänmaallinen argentiinalainen voisi olla myös isänmaallinen juutalainen, sekä lisäksi vasemmistolainen sionisti, psykologian kirjojen toimittaja, Chilen Salvador Allenden ja neuvostoliittolaisten oppositiolaisten ja kuubalaisten poliittisten vankien puolustaja. Heidän maailmansa oli yksinkertaisempi.³⁶⁰

Feitlowitzin mukaan korkean tason virallisen juutalaisvastaisen politiikan poissaolo johtui samasta syystä kuin juntan antisemitistisen retoriikan välttely. Yhdysvaltojen suhteen haluttiin olla varovaisia, eikä viljan myymistä Israeliin ja aseostoja haluttu

³⁵⁶ Kohut & Vilella 2010, liv.

³⁵⁷ Popkin 2003, 59–60.

³⁵⁸ Timerman (1981) 2000, 158.

³⁵⁹ Timerman (1981) 2000, 158.

³⁶⁰ Timerman (1981) 2000, 159. No podía aceptar, ni entender, que un patriota argentino fuera también un patriota judío, y también un sionista de izquierda, y editor de libros desicología; defensor de Salvador Allende en Chile, los disidentes soviéticos y los prisioneros políticos en las cárceles cubanas. El mundo de ellos era más simple.

vaarantaa.³⁶¹ Feitlowitzin ajatusta puoltaa se, että likaisen sodan aikana esimerkiksi synagogat ja juutalaisten koulut saivat toimia vapaasti³⁶², mikä mielestäni viittaa siihen, että juntalla ei välttämättä ollut virallista juutalaisvastaista ideologiaa. Lisäksi on syytä huomioida, että Argentiinan juutalaisilla oli myös likaisen sodan aikana täydet kansalaisoikeudet. Sznajder ja Roniger ovat samoilla linjoilla muun muassa³⁶³ Feitlowitzin ja Lewisin kanssa siitä, että viimeistään heti demokratisaation jälkeen tuli selväksi se, että vainoamiskoneisto ei ollut kohdistettu juutalaisiin, mutta vankeudessa heitä kohdeltiin erityisen julmasti. Tähän on mielestäni todennäköisesti vaikuttanut se, että kuten Sznajder ja Roniger kertovat, antisemitismi oli vahvasti läsnä koko Argentiinan yhteiskunnassa mutta eritoten maan turvallisuuspalveluiden henkilöstössä.³⁶⁴ Kaufmanin mukaan onkin kattavasti todistettu, että Argentiinan armeija, sen maata omistava eliitti, kirkko, ammattiliitot ja suuret ryhmät hallinnollisista elimistä ovat antisemitistisen ideologian kyllästämiä.³⁶⁵ Kaufman korostaa myös sitä, että hänen mielestään juutalaisuhrien suureen määrään ei ole vain yhtä syytä, mutta varsin merkittäväksi tekijäksi voisi määritellä Argentiinan antisemitismin historian pitkät juuret.³⁶⁶

Timermanin mukaan armeija mielsi kolmeksi pahimmaksi viholliseksi Karl Marxin, Sigmund Freudin ja Albert Einsteinin, joten näiden kolmen tutkimukseen tutustuneet tai niiden kannattajat olivat automaattisesti juntan tähtäimessä. Marxia vihattiin, koska sosialismi koettiin uhaksi kristilliselle yhteiskunnalle ja kapitalismille, Freudia vihattiin, koska hänen uskottiin sabotoivan kristillistä perhekäsitystä, ja Einsteinia vihattiin, koska hän haastoi kristillisen käsityksen ajasta ja avaruudesta.³⁶⁷ Kaikki kolme vihollista olivat juutalaisia, joten olisi mahdollista väittää sotilasjuntalla olleen sittenkin virallisesti antisemitistinen ideologia. Itse kuitenkin uskoisin, että suurempi vaikuttava tekijä saattaa olla heidän kristinuskoa haastavat ajatuksensa eikä heidän juutalaistaustansa. Marxin, Freudin ja Einsteinin koettiin uhkaavan länsimaista kristillistä sivilisaatioita, ja juuri siksi heidät oli julistettu sotilasjuntan ja Argentiinan vihollisiksi.³⁶⁸ Finchelsteinin teos käsittelee laajasti armeijan ja katolisen kirkon läheisiä välejä. *Nacionalista*- ajattelu

³⁶¹ Feitlowitz 2011, 123.

³⁶² Feitlowitz 2011, 114.

³⁶³ Myös Feierstein puoltaa sitä näkemystä, että juutalaisia kohdeltiin erityisen julmasti ja antisemitistisesti, mutta heitä ei kaapattu juutalaisuutensa vuoksi, vaan poliittisten kytköstensä takia. Feierstein (2007) 2014, 21.

³⁶⁴ Sznajder ja Roniger 2005, 353–354.

³⁶⁵ Kaufman 1989, 481.

³⁶⁶ Kaufman 1989, 480.

³⁶⁷ Timerman (1981) 2000, 154.

³⁶⁸ Feitlowitz 2011, 113.

sisälsi tietynlaisen antisemitismin muodon, joka yhdisti seksuaalisia stereotypioita juutalaisista teologisiin teksteihin.³⁶⁹ Finchelsteinin teoksen pohjalta sainkin ajatuksen, että kenties juuri katolinen kirkko on saattanut vaikuttaa olennaisesti siihen, että juutalaiset kärsivät niin paljon likaisen sodan aikana. Katolinen kirkko suhtautui epäilevästi juutalaisuuteen, koska näki sen uhkana, ja vahvisti entisestään, tai loi Argentiinan armeijan äärilinjan ideologiaan antisemitistisen ulottuvuuden.

Timermanin arviota armeijan kolmesta ideologisesta päävihollishenkilöstä tukee Feitlowitzin lisäksi Robben³⁷⁰ ja Grandin, mikä antaa Timermanin sanoille lisää uskottavuutta. Grandin puoltaa näkemystä sotilasjuntan antisemitistisyydestä, ja väittää juntan likaisen sodan terrorin olleen vahvan antisemitististä, ja että junta oli avoimesti Marxia, Einsteinia ja Freudia eli kolmea juutalaista ajattelijaa vastaan.³⁷¹ Alicia Partnoy ei taas usko antisemitismin olleen armeijan ideologian kulmakivi, sen sijaan kuulusteluvankiloiden vartijoiden ja kuulustelijoiden keskuudessa antisemitismi oli vahvaa. Kuten monessa muussakin maassa, juutalaisiin suhtauduttiin ulkopuolisina, eitäysin argentiinalaisina. Juutalaisia syytettiin epäuskollisuudesta Argentiinaa kohtaan, ja heitä kaikkia epäiltiin siionisteiksi, joihin suhtauduttiin epäluuloisesti.³⁷² Alicia Partnoy julkaisi teoksensa viisi vuotta myöhemmin kuin Timerman, joten hänellä on ollut Timermania enemmän ajallista etäisyyttä vankeusajan kokemuksistaan. Hänen on ollut kenties helpompi tarkastella likaista sotaa ja sen antisemitismia vähemmän subjektiivisella ja kärkkäällä otteella kuin Timerman.

Myös Kaufmanin mielestä olisi nykyisten tietojen valossa riskialtista tulla siihen johtopäätökseen, että antisemitismi olisi ollut juntan vainoamispolitiikalle keskeinen ja tarkoituksella luotu osa. Olen hänen kanssaan yhtä mieltä siitä, että väitettä tukevia aineistoja on löydettävissä liian vähän. Esimerkkinä puutteellisesta aineistosta Kaufman esittää tiedot kuulusteluvankiloiden antisemitistisistä käytännöistä. Kuulusteluvankiloita oli likaisen sodan aikana ainakin 304, joista vain kahdessakymmenessäseitsemässä, eli vain murto-osassa, on vahvistetusti ollut erityiskohtelua juutalaisille. Ei voida siis varmasti väittää, että antisemitistiset käytännöt koskivat kaikkia kuulusteluvankiloita, vaikka sekin on mahdollista.³⁷³ Tosin, Kaufmanin tilastotiedot perustuvat vuoden 1989

³⁶⁹ Finchelstein 2014, 7.

³⁷⁰ Robben 2007, 204.

³⁷¹ Grandin 2009, 189.

³⁷² Sheinin 2012, 72, 74.

³⁷³ Kaufman 1989, 480.

tietoihin, joten uusia lähteitä on voinut löytyä sen jälkeen, vaikken ole itse sellaisia saanut käsiini.³⁷⁴

Timermanin mukaan äärioikeiston ideologiaan kuuluu olennaisesti se, että luonnollista vihollista eli Argentiinan tapauksessa vasemmistoterrorismia, vastaan taistellessa suurin vihan kohde ovat kaikesta huolimatta aina juutalaiset.³⁷⁵

Tämä viha inspiroi äärioikeistoa, ylentää, ja nostaa sen metafyyssisiin, romanttisiin korkeuksiin. Äärioikeiston luonnollinen vihollinen on vasemmisto, mutta vihan kohde on juutalaiset. Mitä tulee juutalaisiin, viha voi eriytyä joksikin paljon suuremmaksi kuin marxismin uhka. [--] Viha juutalaisia kohtaan ei vaadi minkäänlaista systematisointia, tieteenalaa tai metodologiaa.³⁷⁶

Finchelstein kertoo Nora Strejilevich- nimisen entisen juutalaisvangin kertoneen saaneensa sen käsityksen, että vankiloiden kuulustelijoiden mukaan vallankumoukselliset vasemmistolaiset olivat Argentiinan suurin huolenaihe, mutta että ”juutalaisongelma” olisi seuraavana tärkeyslistalla.³⁷⁷ Timermanin mukaan juutalaisten vihaaminen äärioikeiston keskuudessa perustuu juuri sen helppouteen: on paljon helpompi vihata juutalaisia kuin kasvotonta marxismia. Hänen mukaansa äärioikeiston suhtautuminen juutalaisiin ja vasemmiston edustajiin erosi muillakin tavoin. Kuulusteluvankiloiden vasemmistolaisvangit nähtiin vihollisina, jotka haluttiin tuhota, mutta toisaalta heidät voitiin nähdä vain erehtyneinä, väärän puolen valinneina. Vasemmistolaiset vangit voitiin siis ainakin teoriassa vakuuttaa virheistään, ja käännäyttää oikeiston puolelle, kun taas juutalainen oli juutalainen kaiken vakuuttelun ja kidutuksen jälkeenkin. Ainakin osa upseereista ajatteli, että vasemmistolaiset saisivat elää, kunhan luopuisivat sosialismista, mutta juutalaisten tapauksessa ei ollut muuta keinoa kuin tuhota heidät juuriaan myöten. Viha juutalaisia kohtaan nähtiinkin siksi ikuisena ja välttämättömänä. Vasemmistolaisten

³⁷⁴ Vuonna 2001 CONADEP päivitti raporttiaan, ja ilmoitti lain ulkopuolisia vankiloita olleen 651. Ne eivät toimineet kaikki samaan aikaan, ja niistä suurin osa oli hyvin pieniä yhden tai kahden huoneen laitoksia. Robben 2007, 244. Tietääkseni kuitenkin tietoja antisemitismin esiintymisestä vankiloissa ei ole päivitetty.

³⁷⁵ Timerman (1981) 2000, 82.

³⁷⁶ Timerman (1981) 2000, 82. Ese odio inspira a la extrema derecha, la sublima, le da un vuelo metafísico, romántico. Su enemigo natural es la izquierda, pero su objeto de odio es el judío. En el judío el odio se puede bifurcar en algo más que el peligro marxista. – El odio al judío no necesita de ninguna sistemización ni disciplina, ni metodología.

³⁷⁷ Finchelstein 2014, 137.

vihosten kuulustelu ja kidutus nähtiin vankiloissa vain yhtenä työtehtävistä, samalla kun juutalaisten kiduttaminen oli joko nautinto tai kirous.

Vihollisten kuulustelu oli työtä; juutalaisten kuulustelu taas nautinto tai kirous. Juutalaisvangin kidutus tarjosi aina armeijan upseereille hetken hupia, tietynlaista miellyttävää kiireettömyyttä.³⁷⁸

Timerman kirjoittaa siitä, kuinka vaikeata oli käsittää, että upseerit vihasivat sionismia enemmän kuin kommunismia, ja että he pitivät kylmän sodan aikana Israelia vaarallisempana vihollisena kuin Venäjää.³⁷⁹ Viime kädessä kuitenkin sekä sionismi että kommunismi tavoittelivat kansalaisuuksien hävittämistä. Timermanin teorian mukaan tämä selittyy sillä, että kommunismi oli helpompi tunnistaa, jonka vuoksi sitä pidettiin vähemmän vaarallisena.³⁸⁰ *Nunca Más* -raportti antaa tukea osalle Timermanin väitteistä. CONADEP-komission mukaan juutalaisten suhteettoman suuri osuus vangeista johtuu poliisin ja armeijan edustajien keskuudessa yleisestä antisemitistisyydestä. Likaisen sodan vainoamiskoneistossa oli avainasemissa joitakin äärioikeiston linjaa kannattajia, jotka olivat tunnettuja antisemitistisyydestään. Raportissa kerrotaan, että juutalaisvankeja kohdeltiin kovemmin kuin muita vankeja. Raportti ei kuitenkaan tue Timermanin käsitystä siitä, että antisemitistisyys olisi ollut armeijan ideologian kulmakivi.³⁸¹ Myös Barromi korostaa, että sotilasdiktatuurin aikana ei Argentiinassa ollut valtion antisemitismia.³⁸² Sen sijaan toisen vangin Daniel Eduardo Fernándezin kertomukset Totuuskomissiolle vankeusajastaan tukevat Timermanin väitettä siitä, että juutalaisia kuritettiin vankeudessa jo pelkän juutalaisuutensa vuoksi.

Juutalaisia rangaistiin vain, koska he olivat juutalaisia. Heille kerrottiin, että DAIA (Argentiinalainen juutalaisten organisaatio) ja kansainvälinen sionismi tukivat vallankumouksellisia, ja että ODESSA (kansainvälinen ryhmä joka tukee natsismia) rahoitti likaisen sotaan käytettäviä vankiloita...³⁸³

³⁷⁸ Timerman (1981) 2000, 84. El interrogatorio a los enemigos era un trabajo; a los judíos, un placer o una maldición. La tortura a un prisionero judío traía siempre un momento de divertimento a las fuerzas de seguridad argentinas, un cierto momento de ocio gozoso.

³⁷⁹ Timerman (1981) 2000, 121.

³⁸⁰ Timerman (1981) 2000, 122.

³⁸¹ Barromi 1998, 40.

³⁸² Barromi 1998, 40.

³⁸³ *Nunca Más*-raportti, 1D Antisemitismo: Daniel Eduardo Fernández (Legajo N° 1131) A los judíos se los castigaba sólo por el hecho de ser judíos y les decían que a la subversión la subvencionaba la D.A.I.A. y el sionismo internacional y a la organización de los "pozos" (centros de detención clandestinos) los bancaba ODESA (organización internacional para apoyo del nazismo).

Juutalaisten vainoaminen lisääntyi dramaattisesti 1970-luvun vallankaappauksen jälkeen, vaikkei junta tehnytäkään antisemitismistä virallista politiikkansa osaa. Sotilasjunta ei kuitenkaan tehnyt mitään hillitäkseen antisemitismin ilmenemistä.³⁸⁴ Tämän uskon olevan olennainen seikka väittelyssä siitä, oliko Argentiinan sotilasjuntan ideologia itsessään antisemitistinen. Mielestäni juutalaisten vainoaminen sai sotilasvallankaappauksen ja siitä seuranneen likaisen sodan myötä uutta pontta niin julkisessa elämässä kuin kuulusteluvankiloissa. Sotilasjuntan johtajisto ei ollut virallisesti antisemitistinen, mutta varmasti oli tietoinen antisemitismin olemassaolosta. Syystä tai toisesta junta päätti antaa antisemitistien toimia vapaasti, samalla kuitenkin kieltäen julkisuudessa antisemitismisyytökset. Kuten Timermanin kertomuksistakin voi päätellä, itse sotilasjuntan lisäksi eivät myöskään kaikki upseerit, poliisit tai armeijalle työskentelevät lääkäritkään olleet jyrkän antisemitistisiä. Timermanin mukaan armeijan maltillisempaa suuntausta edustaneet, joita oli myös sotilasjuntan johdossa, olivat kaikkia likaisen sodan ylilyöntejä vastaan, mutta he silti päättivät olla vastustamatta äärilinjan tekemisiä.

Miten sitten pitäisi tuomita armeijan maltilliset? Maltilliset olivat, ovat ja tulevat aina olemaan kaikkia ylilyöntejä vastaan. Mutta he eivät vastustaneet yhtään niistä. Koska he eivät pystyneet siihen? He yksinkertaisesti päättivät jättää tekemättä sen, mitä he eivät voineet välttää.³⁸⁵

Timerman suhtautuu epäilevästi siihen, että armeijan maltillisilla ei olisi ollut keinoja pysäyttää tai edes hillitä vähemmistössä olevia äärilinjan edustajia. Hän uskoo, että jos maltilliset olisivat kokonaan syrjäyttäneet ääriryhmän, olisi Argentiina säästynyt paljolta kärsimykseltä. Samalla tavalla kuin Timerman vertaa Argentiinan juutalaisyhteisön johdon myöntäväisyyttä toisen maailmansodan aikaisiin juutalaisten neuvostoihin, hän vertaa maltillisten päätöstä olla tekemättä mitään siihen, kuinka Hitlerin valtaannousulle ei asetettu esteitä.³⁸⁶ Vaikka Timerman kritisoikin armeijan maltillista siipeä, hänellä on jotain hyvääkin sanottavaa armeijan maltillisista.

³⁸⁴ Kohut & Vilella 2010, liv.

³⁸⁵ Timerman (1981) 2000, 42–43. ¿Cómo juzgar entonces a los moderados? Los moderados estuvieron, están y estarán contra todos los excesos. Pero no se opusieron a ninguno. ¿Por no tener fuerzas para hacerlo? Simplemente decían que dejaban hacer lo que no podían evitar.

³⁸⁶ Timerman (1981) 2000, 43.

Voidaan sanoa, että tämän hetkinen vapauteni on maltillisten harjoittaman kärsivällisyyden tulos.³⁸⁷

Timerman kertoo vapautensa olevan armeijan maltillisten ansiota, mutta korostaa silti heidän toimintansa hitautta ja tehottomuutta. Timermanin mukaan välittömästi hänen kaappauksensa jälkeen juntan johtaja Videla ja kenraali Roberto Viola yrittivät muuttaa Timermanin katoamisen lailliseksi pidätykseksi. Tämä olisi taannut Timermanin hengen vankeudessakin, mutta Videla ja Viola epäonnistuivat yrityksessään.³⁸⁸ Sotilasjuntta väittikin julkisuudessa olevansa voimaton esimerkiksi estämään oikeiston juutalaisvastaisia julkaisuja, vaikkei sillä ollut esimerkiksi vaikeuksia lakkauttaa vasemmiston lehtiä. Yksittäisten juntan johtajien reaktiot antisemitismisyytöksiin vaihtelivat suuresti. Kaufman antaa joitakin esimerkkejä. Vuonna 1976 juntan ulkoministeri Oscar A. Montes lähinnä ärsyyntyi kyselyistä, kun taas sisäministeri Albano Jorge Harquindeguy väheksyi antisemitistisen väkivallan merkittävyyttä, ja väitti, ettei junta kyennyt vaikuttamaan siihen. Toisaalta jo seuraavana vuonna Harquindeguy ja puolustusvoimien ylipäällikkö Roberto E. Viola lupasivat DAIA:n edustajille parantaa juutalaisten surkeita vankeusoloja, mikä viittaa siihen, että armeijan johto tiedosti ja tunnusti sen, että juutalaisvankeja kohdeltiin eri tavalla.³⁸⁹

Kidutukset ja omavaltaiset pidätykset olivat yleensä alempiarvoisten upseerien vastuulla. Lewis uskoo, että armeijan korkea-arvoiset upseerit eivät arastelleet antaa alemmilleen käskyä ryhtyä hirmutöihin, mutta suurin osa heistä oli tarkkoja, etteivät tahraisi omia käsiään. Poikkeuksia kuitenkin löytyi, esimerkiksi Timermaninkin mainitsema kenraali Ramón Camps on myöntänyt avoimesti kaapattujen kidutukset ja jopa sen, että hän itsekin joskus käytti sähkökidutuslaitetta.³⁹⁰ Camps keräsi kyseenalaista mainetta siitä, että hän rohkaisi alaisiaan juutalaisia vastaan, vaikka he eivät olisi vasemmistolaisia.³⁹¹ Toisena poikkeuksena Lewis mainitsee amiraali Emilio Masseran, joka osallistui sekä sissien vastaisiin *etsi ja tuhoa*-operaatioihin että kidutuksiin. Hän perusteli osallistumistaan sillä, että hän ei vaatisi upseereiltaan mitään sellaista, mitä hän ei itse suostuisi tekemään.³⁹²

³⁸⁷ Timerman (1981) 2000,43. Se podría decir que mi libertad actual es un resultado de la paciencia ejercida por los moderados.

³⁸⁸ Timerman (1981) 2000, 44.

³⁸⁹ Kaufman 1989, 482.

³⁹⁰ Lewis 2001, 150, 153.

³⁹¹ Kaufman 1989, 482.

³⁹² Lewis 2001, 150, 153.

Timerman ottaa muistelmissaan osaa ristiriitoja herättävään keskusteluun siitä, mikä holokausti on, ja voidaanko likaista sotaa pitää holokaustiin verrattavana kansanmurhana. Timerman on arvioissaan varovainen, mutta vetoaa siihen, että jos kansainvälinen yhteisö ei pian puuttuisi tapahtumien kulkuun Argentiinassa, olisivat holokaustia lähenevät mittasuhteet saavutettavissa. Toisaalta taas Timerman kritisoi keskustelua antisemitismin määritelmästä. Hän tokaiseekin, että tarvitseeko antisemitismin aina päätyä saippuaan. Eli eikö antisemitismiin pitäisi aina puuttua vaikka kaikkien juutalaisten henget eivät olisikaan vaarassa? Timerman kirjoittaa muistelmissaan uskovansa, että hänet ja moni muu juutalainen vangittiin jo sen vuoksi, että he ovat juutalaisia. Lisäksi hän kertoo julmista juutalaisia varten suunnitelluista kidutusmenetelmistä ja nöyryytyksestä vankeudessa. Tutkimuskirjallisuuteni valossa vaikuttaa kuitenkin vahvasti siltä, että juutalaisten suuri osuus vangeista johtuu siitä, että he sattuiivat muilta ominaisuuksiltaan edustamaan sotilasjuntan ideologian vastaisia ryhmiä. He olivat usein ammatiltaan esimerkiksi toimittajia, psykologeja ja edustivat tyypillisesti poliittisilta kannoiltaan vasemmistoa. Finchelsteinin mukaan etenkin äärioikeisto uskoi juutalaisten ja kommunismin olevan yhteyksissä toisiinsa.³⁹³ Tulkitsisin asiaa niin, että virallisesti juutalaisia ei määritelty kohteeksi, mutta koska maassa antisemitismi oli vahvaa etenkin poliisien ja upseerien keskuudessa, he pitivät juutalaisia mahdollisina epäiltyinä ilman sen suurempia perusteita. Juutalaiset joutuivat kaapatuiksi usein vasemmistolaisen, akateemisen taustansa vuoksi, mutta sen lisäksi oma-aloitteisiakin pidätyksiä tekevät poliisit ja upseerit käyttivät antisemitismia perusteena pidättää juutalaisia. On siten mahdollista, että likaisen sodan terrorikoneisto oli juutalaisvastainen jo sen vuoksi, että juutalaiset nähtiin syypäänä kommunistien terrorismiin tai ainakin kommunismin levittäjinä. Kuitenkin vangiksi jouduttuaan juutalaiset vangit, sekä ne vangit joita epäonnekseen luultiin juutalaisiksi, joutuivat antisemitististen upseerien erityisen julmaan kohteluun.

³⁹³ Finchelstein 2014, 52.

Lopuksi

Tutkielmassani tutkin Jacobo Timermanin eli yhden likaisen sodan aikana vangittuna olleen näkemyksiä likaisesta sodasta ja hänen vankeusajan kokemuksiaan. Timerman kertoo muistelmissaan, että sotilasjuntan ideologia ammensi vahvasti vaikutteita natseilta, sillä Argentiinassa otettiin natsien opit uudelleen käyttöön juntan virallisten tavoitteiden saavuttamiseksi. *El Proceso* -ideologian mukaisesti yleinen järjestys tuli palauttaa maahan, sen yhteiskuntarakenne muovata uudelleen ja ennen kaikkea oli kaikista vasemmistosisseistä päästävä eroon. Likainen sota ei kuitenkaan rajoittunut vain sissien hävittämiseen vaan kaapatuiksi ja teloitetuiksi eli virallisesti vain kadonneiksi, joutui niin poliittisesti erimielisiä, kadonneita jäljittäviä omaisia kuin epäilyttävinä pidettyjen ammattien harjoittajia. Timerman löytää tälle useita syitä. Itse likaisen sodan taustalla hän näkee Argentiinaa vuosikymmeniä vaivanneen poliittisen hajaannuksen, epävakauden ja väkivallan kierteen eri poliittisten ryhmien välillä. Lisäksi koska armeija oli kyvytön luomaan järjestelmällisempää ideologiaa, oli helpompi vain määritellä useampi taho kansakunnan vihollisiksi.

Timerman uskoo sotilasjuntan harjoittaneen jo vallankaappauksen alussa natseilta lainattua ideologiaa ja vainoamisen taktiikoita. Natsien ideologian sekä tekojen ja Argentiinan likaisen sodan vertailu onkin yleistä likaista sotaa käsittelevässä tutkimuksessa. On kuitenkin huomattava, että Argentiinan fasistien erot ovat suurempia kuin yhtäläisyydet natsien kanssa. Keskeisiä eroja ovat ainakin henkilökultin puuttuminen ja se, että Argentiinassa pelättiin muiden maiden laajenemispyrkimyksiä, muttei kaipaillut omia valloituksia. Lisäksi sotilasjuntan ideologiaa värittivät vahvasti latinalaisamerikkalainen kansallismielinen *nacionalista* -ajattelu ja kristilliset opit. Sitä paitsi Argentiinassa ei ollut tapana omaksua ideologioita tai doktriineja suoraan, vaan niistä kehiteltiin aina omasta näkökulmasta rakennettu versio. Timerman myös korostaa itsekin, että armeija jakautui ideologisesti ainakin maltillisiin, jotka yrittivät saada hänet vapautettua, ja armeijan äärisiipeen eli Timermanin sanoin koviin, jotka taas päättivät hänen kaappauksestaan ja pitivät häntä vangittuna epäinhimillisissä oloissa.

Timerman korostaa kuulusteluvankiloiden vartijoiden käyttäneen paljon natseihin viittaavia ilmauksia. Vartijat kertoivat haluavansa hoitaa asiat natsien tavoin mutta toisin kuin Hitler, he eivät tulisi epäonnistumaan pyrkimyksissään. Timermanin muistelmista löytyykin paljon niin toiselle maailmansodalle ja kylmälle sodalle tyypillisiä ilmaisuja kuin myös likaisen sodan aikana syntynyttä uutta vainoamisen sanastoa. Timermanin kertomukset toisen maailmansodan sanaston hyödyntämisestä vahvistavat monet muut

vankeudesta selvinneet vangit, juutalaiset sekä ei-juutalaiset kuten myös tutkijat. On tärkeä huomata, että suuren osan Timermanin kertomuksista vahvistavat moni muu vankeudesta selvinnyt, tutkijat tai molemmat. Timermanin asema tunnettuna juutalaisena toimittaja olisi voinut tehdä hänen kokemuksistaan vankeudessa hyvin muista vangeista poikkeavan. Sotilasjunta käytti tarkkaan suunniteltua kieltä, jonka tarkoituksena oli samaan aikaan levittää luottamusta juntaa kohtaan Argentiinan sisällä ja sen ulkopuolella, sekä kylvää pelkoa ja hämmennystä kansaan. Toisen maailmansodan sanastoa hyödynsivät yhtä lailla likaisen sodan vastustajat toisin tavoittein. Timerman käyttää muistelmissaan natseihin ja antisemitismiin liittyvää sanastoa vakuuttaakseen ulkovallat puuttumaan Argentiinan poliittiseen tilanteeseen. Hän ei kuitenkaan ole omaksunut monien muiden juutalaiskirjoittajien ajatusta likaisen sodan kuulusteluvankiloista keskitysleireinä.

Timerman ei ollut ainoa vanki, jota kuulusteltiin väitetystä juutalaisten salaliitosta Argentiinaa vastaan, mutta hänen uskottiin olevan tärkeä osa suunnitelmaa, joten hän sai luotua paljon tarkemman kuvan upseerien kuvitelmista. Osa upseereista uskoi Israelin valtion pyrkivän valtaamaan alue Argentiinan eteläkärjestä sekä vielä suurempaan kansainväliseen salaliittoteoriaan. Teorian mukaan kolmas maailmansota oli jo alkanut, ja sen ensimmäisiä taisteluja käytiin likaisen sodan Argentiinan maaperällä muun maailman tietämättä. Osa jopa korkea-arvoisistakin upseereista olivat vakuuttuneita teoriasta. Ei kuitenkaan ole syytä väittää kaikkien upseerien uskoneen salaliittoihin. Osa upseereista uskoi, että kolmannen maailmansodan alettua Argentiinassa, oli kansakunnalle aina niin suotuisa jumala kiireinen toisaalla. Jäi siis armeijan tehtäväksi päättää elämästä ja kuolemasta Argentiinassa.

Likaisesta sodasta on tehty vertauksia holokaustiin etenkin sen päättymisen jälkeen. Timerman puhuu muistelmissaan useaan otteeseen holokaustista, mutta hän ei usko likaisen sodan saavuttaneen holokaustin ulottuvuuksia. Holokausti tapahtui ajallisesti hyvin erilaisessa kontekstissa ja se oli paljon tuhoisampi. Lisäksi etenkin aihetta tutkineet juutalaistaustaiset tutkijat käyttivät Argentiinan kuulusteluvankiloista sanaa holokaustiin vahvasti liitettyä sanaa keskitysleiri. Timerman puhuu muistelmissaan lähes aina vain vankiloista, ja vain kerran hän käyttää sanaa keskitysleiri viitatessaan omiin kokemuksiinsa. Itsekin koen kuulusteluvankiloiden vertaamisen keskitysleireihin melko kaukaa haetuksi. Hänen muistelmiensa viittaukset ovat kuitenkin voineet olla alku tälle vertailulle. Sen sijaan tutkijoiden keskuudessa holokaustin ja likaisen sodan vertaaminen on hyvin yleistä, vaikka holokaustin ainutlaatuisuuden kieltäminen saa monissa aikaan

vastareaktion. Likaisen sodan tutkimisen tärkeyttä lisää sen tarjoama laajempi ymmärrys poliittisista vainoista ja kansanmurhasta historiallisina ilmiöinä. Vertailun kautta Argentiinan likainen sota voi natsien holokaustin tavoin tarjota yleistä ymmärrystä kansanmurhasta prosessina sekä yhteiskunnallisena toimintana ja ilmiönä. Timerman tuntuukin käyttävän holokaustia, kuten holokaustia usein käytetään eli retorisenä työkaluna keskustelussa jostakin muusta kuin itse holokaustista. Uskonkin, että Timerman kirjoitti muistelmissaan holokaustista ravistellakseen kansainvälistä yhteisöä puuttumaan likaiseen sotaan, ettei se eskaloituisi.

Timermanin muistelmateoksessa hätkähdyttävimpiä osioita ovat hänen kertomuksensa antisemitistisestä kohtelusta vankeudessa. Kaikkia vankeja kidutettiin ja nöyryytettiin, mutta juutalaisia varten oli suunnattu erityisiä kidutusmenetelmiä. Osa vanginvartijoista laittoi kidutushuoneiden seinille Hitlerin kuvia, käyttivät hakaristejä ja jatkuvasti heittivät vitsejä ja herjoja juutalaisista. Vankeudesta selvinneet ja tutkijat kertovat samanlaisesta epäinhimillisestä kohtelusta, mikä lisää Timermanin muistelmien uskottavuutta. Merkittävä ero löytyy kuitenkin Timermanin näkemyksessä juutalaisten kaappausten motiiveista. Timerman on vakuuttunut siitä, että hänet ja moni muu juutalainen kaapattiin vain sen takia, että he olivat juutalaisia. Olen kuitenkin tutkimuskirjallisuuteni tutkijoiden kanssa samaa mieltä siitä, että kaappauksien taustalla oli yleensä muita syitä. Juutalaiset sattuivat usein olemaan sellaisessa ammatissa, jota sotilasjunta piti epäilyttävänä tai poliittiselta kannaltaan juuri vasemmistolaisia ja siten kaappauksille alttiita. Timermanin asema avoimen sionistisen sanomalehden omistajana, ja hänen tapansa kritisoida kaikkien ryhmien ylilyöntejä ja siten myös sotilasjuntan toimia, oli todennäköisempi syy hänen kaappaukselleen. Toiseksi Timermanin kaapanneet uskoivat hänen olevan sisäpiirin jäsen juutalaisten tehtailemassa salaliitossa Argentiinaa vastaan, minkä estämiseksi hänet haluttiin kaapata.

Likaisesta sodasta tiedetään nykyisin huomattavasti enemmän kuin sen päättymistä seuranneina vuosina. Seurauksia välttelevät vainoajat ovat tuhonneet monia lähteitä, ja muutenkin likainen sota pyrittiin toteuttamaan niin, että siitä jäisi mahdollisimman vähän jälkiä. Timermanin muistelmateos onkin yksi harvoista järjestelmällisemmin kootuista lähetistä, joiden kautta tutkia likaista sotaa. Yhden ihmisen subjektiivisena kokemuksena se ei ymmärrettävästi pysty vastaamaan kaikkiin vielä vastaamattomiin kysymyksiin likaisesta sodasta. *Preso sin nombre, celda sin número* tarjoaa kuitenkin laajan kuvan likaisesta sodasta, vaikkakin yhden ihmisen kertomana. Teos käy läpi niin Timermanin näkemykset likaisen sodan syistä, sotilasjuntan ideologiasta ja kielestä, kuin myös toi

juutalaisnäkökulman koko yhteiskuntaa koskettaneeseen sotilasdiktatuurin aikaan. Monella tapaa Timermanin muistelmat muistuttavat monia holokaustista selvinneiden muistelmia. Timermankin esittelee sukunsa selviytymistarinaa kurjuudesta menestykseen, ja kokee kohtalonsa olleen paljolti juutalaisuutensa määrittelemä. Toisin kuin monet holokaustista selvinneet Timerman tosin kirjoitti, ja julkaisi muistelmansa pian vapautumisensa jälkeen ja vielä likaisen sodan aikana, jolloin hänellä oli kenties tarkemmat muistikuvat kokemastaan. Tietenkin traumaattiset kokemukset muovaamat muistia, mikä on pidettävä mielessä muistelmia luettaessa.

Likaisen sodan tutkiminen on yhä muutama vuosikymmen sen päättymisen jälkeenkin haastavaa, koska aihetta koskevaa alkuperäisaineistoa on niin vähän. Uusia lähteitä kuitenkin löydetään ajoittain, ja moni likaisen sodan päättymisen alkuvuosina vaiennut vainoaja tai uhri on päättänyt avautua kokemuksistaan. Tämä on auttanut niin oikeudellisessa mielessä syyllisten tuomitsemiseen, kuin antanut kuolleiden omaisille vastauksia heidän kysymyksiinsä. Likaisesta sodasta riittää siis tutkittavaa, ja sen tutkiminen on tärkeässä roolissa Argentiinassa, jossa aiheeseen liittyvää jälkipyykkiä leimaa sen asema suurena tabuna. Likaisen sodan tutkimus on kuitenkin saanut viimeisen kahden vuosikymmenen aikana uutta pontta, kenties johtuen uusista löytyneistä aineistoista mutta myös vastareaktionä likaiseen sotaan syyllistyneiden armahduksille. Likaisen sodan tutkimuskenttä näyttäytyy erittäin keskittyneenä Argentiinaan. Sen tutkijat ovat pääosin itse argentiinalaisia, ja lisäksi heistä monella on juutalaistausta. Juutalaistaustaisetkaan tutkijat eivät pääosin ole kuitenkaan ottaneet Timermanin väitteitä sellaisinaan. Mitä enemmän muita lähteitä on ajan myötä tullut saataville, sitä helpompi on ollut kiistää esimerkiksi Timermanin väite juutalaisten kaappausten syistä vain juutalaisuuteen perustuvina. Sen sijaan holokaustin ja natsien antisemitismin vertailu on paljon vahvempaa likaisen sodan tutkijoilla kuin Timermanin muistelmateoksessa.

Timermanin merkitys likaisen sodan tutkimukselle oli suuri jo sotilasdiktatuurin aikana, eikä hänen merkityksensä vaikuta juuri vähenevän. Muistelmateos sai julkaisunsa jälkeen kansainvälisen yhteisön heräämään Argentiinan tilanteeseen, ja teos pysyy tutkijoiden lähdemateriaalina, vaikka Timermanin kärkeimmät väitteet eivät saakaan enää paljoa kannatusta. On varsin yleinen näkemys, että likaista sotaa tutkittaessa Timermanin muistelmat on pohjateos tutkimukselle, jota ei voi jättää väliin. Etenkään likaisen sodan antisemitismia ja juutalaisten kohtaloita käsittelevä tutkimus ei voi olla ottamatta kantaa Timermanin näkemyksiin. Timermanin muistelmateos kokoaa yhteen juuri ne tekijät, joiden vuoksi likaista sotaa on kuvattu toisen maailmansodan jälkijäritykseksi.

Likaisessa sodassa sovellettiin natsien oppeja laajemmin kuin vuosikymmeniin, sodan osapuolet herättivät uudelleen käyttöön toisen maailmansodan kielen ja sen ajan vainoharhaisuuden luomat salaliittoteoriat. Holokausti-termi nousi uudestaan pintaan, kun sitä alettiin käyttää retoriikan keinona ja verrokkina ihmisten kohtelun julmuudelle. Lisäksi Timermanin edustama juutalaisyhteisö sai ei-kaivatun muistutuksen natsien aiheuttamasta kansanmurhasta, ja oli pakotettu ottamaan kantaa siihen, mikä on antisemitismia, ja milloin siihen on pakko puuttua.

Muistelmissaan Timerman ei kuitenkaan ole kovin kiinnostunut tekemään tarkkoja määritelmiä holokaustille tai ylipäätään kansanmurhille, kuten ei myöskään sille, mikä tulisi laskea antisemitismiksi. Hänen mielestään holokaustia tai antisemitismia muistuttavissa tilanteissa pysähdytään liikaa pohtimaan määritelmiä, ja unohdetaan kiirehtiä asiaan puuttumisessa, jolloin inhimillinen kärsimys jatkuu pidempään ja ehtii saavuttaa suuremmat mittasuhteet. Yhdestä asiasta Timerman on kuitenkin varma. Antisemitismi on ilmetessään aina asia, johon tulisi aina suhtautua vakavasti, oli sitten kyse antisemitistisistä herjoista, laittomista pidätyksistä tai pommi-iskuista. Uskoisin, että tämä on Timermanin muistelmateoksen keskeisin sanoma.

Sillä tarvitseeko kansanmurhan aina päättyä kaasukammioihin ja antisemitismin aina päättyä saippuaan?

Lähdeluettelo

Alkuperäislähde

Timerman, Jacobo: *Preso sin nombre, Celda sin número*. The University of Wisconsin Press, Madison, (1981) 2000. Con Textos de Arthur Miller y Ariel Dorfman.

Aikalaislähde

CONADEP:n Nunca Más-raportti:

<http://www.desaparecidos.org/arg/conadep/nuncamas/> (11.1.2017)

tai englanniksi

http://www.desaparecidos.org/nuncamas/web/english/library/nevagain/nevagain_001.htm

Tutkimuskirjallisuus

Azcona Pastor & José Manuel: Metodología estructural militar de la represión en la Argentina de la dictadura (1973-1983). *Documentos de Trabajo* 23/2011, 1-77.

Bartolomei, María Luisa: *Gross and Massive Violations of Human Rights in Argentina: 1976- 1983 – An Analysis of the Prosedure Under ESOCOC Resolution 1503*. Lund University, Lund 1994.

Bokser Misses-Liwerant, Judith: Nombrar, analizar y reflexionar: el Holocausto y otros genocidios. *Revista Mexicana de Ciencias Políticas y Sociales* 61/2016, 11-26.

Barromi, Joel: Israeli policies towards Argentina and Argentinian Jewry during the military junta, 1977–83. *Israel Affairs* 5/1998, 27-44.

Brands, Hal: *Latin America's Cold War*. Harvard University Press, Massachusetts 2010.

Buchrucker, Cristián: Latin America in the time of the Nazis. *Patterns of Prejudice*, 31/1997, 79-87.

Crawley, Eduardo: *A House Divided: Argentina 1880-1980*. Palgrave Macmillan, London 1984.

Dávila, Jerry: *Dictatorship in South America*. Wiley-Blackwell, Chichester 2013.

Feierstein, Daniel: *Genocide as social practice: reorganizing society under the Nazis and Argentina's military juntas*. Genocide, Political Violence, Human Rights Series. Alkuteos: El genocidio como práctica social: Entre el nazismo y la experiencia argentina (2007). Käännös: Town, Douglas Andrew. Rutgers University Press, New Brunswick 2014.

Feitlowitz, Marguerite: *Lexicon of Terror: Argentina and the Legacies of Torture*. Oxford University Press, New York 2011.

Finchelstein, Federico: *Ideological Origins of the Dirty War: Fascism, Populism, and Dictatorship in the Twentieth Century Argentina*. Oxford University Press, New York 2014.

Hanhimäki, Jussi M. & Westad, Odd Arne (toim.): *The Cold War: A History in Documents and Eyewitness Accounts*. Oxford University Press, Gosport 2003.

Greg Grandin: *Last Colonial Massacre: Latin America in the Cold War*. University of Chicago Press, Chicago 2010.

Kahan, Emmanuel Nicolás: Los recuerdos que mienten un poco: Nuevas aproximaciones para la investigación en torno de la experiencia judía durante la última dictadura militar en Argentina. *Desarrollo Económico* 54/2015, 435-451.

Kahan, Emmanuel & Lvovich, Daniel: Los usos del Holocausto en Argentina: Apuntes sobre las apropiaciones y resignificaciones de la memoria del genocidio nazi. *Revista Mexicana de Ciencias Políticas y Sociales* 61/2016, 311-336.

Kaiser, Susana: *Postmemories of Terror: A new Generation Copes with the Legacy of the Dirty War*. Palmgrave Macmillan, New York 2005.

Kaminsky, Amy K.: *Argentina: Stories for a Nation*. University of Minnesota Press, Minneapolis 2008.

Kaufman, Edy: Jewish Victims of Repression in Argentina under Military Rule (1976-1983). *Holocaust and Genocide Studies* 4/1989, 479-499.

Kohut, David & Vilella, Olga: *Historical Dictionaries of War, Revolution, and Civil Unrest: Historical Dictionary of the Dirty Wars*. Scarecrow Press, Lanham 2010.

Kurvinen, Heidi: *Muistelmat lähteenä- Toimittaja Anni Voipion Lehtimatka*. Teoksesta: Historiallinen elämä ja historiantutkimus. Hakosalo, Heini, Jagalin, Seija, Junila, Marianne & Kurvinen, Heidi (toim.). SKS, Helsinki 2014.

- Laikin Elkin, Judith: Latin American Jews: A Review of Sources. *Latin American Research Review* 20/1985, 124-141.
- León Manriquez, José Luis: El “Proceso de reorganización nacional” y los derechos humanos en Argentina 1976-1989. *Rivista di Studi Politici Internazionali* 56/1989, 562-578.
- Levine, Anette H. & Zaretsky, Natasha: *Landscapes of Impunity: The Aftermath of the AMLA Bombing in Jewish Argentina*. Brill, Boston 2015.
- Lewis Nouwen, Molly: *Oy, my Buenos Aires: Jewish immigrants and the creation of Argentine national identity*. University of New Mexico Press, Albuquerque 2013.
- Lewis, Paul H.: *Guerillas and Generals: The “Dirty War” in Argentina*. Greenwood Press, Westport 2001.
- Lida, Clara E., Crespo, Horacio & Yankelevich, Pablo: *Introducción*. Teoksessa Argentina, 1976: Estudios en Torno al Golpe de estado. Lida, Clara E., Crespo, Horacio & Yankelevich, Pablo (toim.). El Colegio de México, Ciudad de México 2007.
- Lvovich, Daniel: Sistema político y actitudes sociales en la legitimación de la dictadura militar argentina (1976-1983). *Ayer* 75/2009, 275-299.
- Manzano, Valeria: Sex, Gender and the Making of the “Enemy Within” in Cold War Argentina. *Journal of Latin American Studies* 47/2015, 1-29.
- Martin, John: What is ideology? *Sociologia, Problemas e Praticas* 77/2015, 9-31.
- Navarro, Valeria: Discriminación y Reconciliación: Comunidad judeo-argentina y su relación con el régimen militar argentino (1976-1989). *Cuadernos Judaicos* 26/ 2009, 1-10.
- Pereira, Anthony W.: *Political (in)justice. Authoritarianism and the Rule of Law in Brazil, Chile, and Argentina*. University of Pittsburgh Press, Pittsburgh 2005.
- Popkin, Jeremy D.: Holocaust Memories, Historian’s Memoirs: First-Person Narrative and the Memory of the Holocaust. *History and Memory* 15/2003, 49-84.
- Portelli, Alessandro: *What makes Oral History Different*. Teoksessa *The Oral History Reader*. Perks, Robert & Thompson, Alistair (toim.). Routledge, London 1998.
- Raanan Rein and Efraim Davidi: “Exile of the World”: Israeli Perceptions of Jacobo Timerman. *Jewish Social Studies: History, Culture, Society* 16/2010, 1-31.

Robben, Antonius C.G.M.: Combat Motivation, Fear and Terror in Twentieth-century Argentinian Warfare. *Journal of Contemporary History* 41/2006, 357-377.

Robben, Antonius C.G.M.: *The Ethnography of Political Violence: Political Violence and Trauma in Argentina*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2007.

Ruderer, Stephan: Between Religion and Politics: The Military Clergy During the Late Twentieth-Century Dictatorships in Argentina. *Journal of Latin American Studies* 47/2015, 463-489.

Schmidli, William Michael: In *The Fate of Freedom Elsewhere: Human Rights and U.S. Cold War Policy toward Argentina*. Cornell University Press, Ithaca 2017.

Sheinin, David M.K.: *Consent of the Damned: Ordinary Argentines in the Dirty War*. University Press Florida, Gainesville 2012.

Sznajder, Mario & Roniger, Luis: From Argentina to Israel: Escape, Evacuation and Exile. *Journal of Latin American Studies* 37/2005, 351-377.

Tarica, Estelle: The Holocaust Again? Dispatches from the Jewish "Internal Front" in Dictatorship Argentina. *Journal of Jewish Identities* 5/2012, 89-110.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki (2009) 2012.

Valtonen, Pekka: *Latinalaisen Amerikan historia*. Tammer-Paino Oy, Tampere 2002.

Wagner, Lisa & Sánchez, Madalena: *The Evolution and Contributions of Las Madres de Plaza de Mayo*. Teoksesta Latin American Issues and Challenges. Nacimiento, Lara & Sousa, Gustavo.Nova (toim.). Science Publishers, New York 2009.

Zarankin, Andrés & Niro, Claudio: *The Materialisation of Sadism; Archaeology of Architecture in Clandestine Detention Centers (Argentinean Military Dictatorship, 1976–1983)*, 68. Teoksesta *Memories from Darkness: Archaeology of Repression and Resistance in Latin America*. Funari, Pedro; Zarankin, Andrés & Salerno, Melisa (toim.). Springer Science & Business Media, New York 2009.